

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI
ANA SANAT DALI

Âdem ÇELİK

ERZURUM'DA EHRAM

63339

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Ömür KOÇ

ERZURUM-1997

İÇİNDEKİLER

Sf.No:

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	VI
KISATMALAR DİZİNİ.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	VIII
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	X
RESİMLER DİZİNİ.....	XI

GİRİŞ.....	1
------------	---

I. BÖLÜM

GİYİM VE GİYİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	4
1.1. GİYİM.....	4
1.2. GİYİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	4
1.2.1. İklim ve Coğrafya Şartlarının Giyime Etkisi.....	4
1.2.2. Milli Düşüncenin Giyime Etkisi.....	5
1.2.3. Dini Düşüncenin Giyime Etkisi.....	6
1.3. ANADOLU'DA KADIN GİYİMİNİN TARİHİ SÜRECİ, MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE YABANCILARIN ETKİLERİ.....	7
1.3.1. Anadolu'da Kadın Giyiminin Tarihi Süreci.....	7
1.3.2. Meydana Gelen Değişiklikler ve Yabancıların Etkileri.....	16

II. BÖLÜM

2.1. ERZURUM HAKKINDA BİLGİ.....	19
2.1.1. Tarihçesi.....	19
2.1.2. Coğrafi Konumu.....	21
2.1.3. İklimi.....	22
2.2. ERZURUM'DA KADIN GİYİMİNİN TARİHİ SÜRECİ.....	22
2.3. EHRAM (İHRAM) VE HACC İHRAMI.....	29

2.3.1. Lugat Olarak Ehram Nedir?.....	29
2.3.2.Hacc İhramı.....	29

III. BÖLÜM

ERZURUM'DA EHRAM VE DOKUMACILIĞI.....	31
3.1. ERZURUM'DA EHRAM.....	31
3.2. ERZURUM'DA EHRAM DOKUMACILIĞI.....	34
3.2.1. Hammadde.....	35
3.2.2. Yünün Temizlenmesi.....	35
3.2.3. İplerin Renkleri.....	37
3.2.4. Yünün İp (Tel) Haline Getirilmesi.....	38
3.2.5. Ehram ve İpinin Ticari Satış Şekli, Piyasası, Kullanılan İp Miktarı ve Maliyeti.....	40
3.2.6. İpin Hazır Halinden Tezgaha Yerleştirilmesine Kadarki İşlemler.....	41
3.2.6.1. Kelep ve Kelepçe.....	41
3.2.6.2. Çıkırık.....	45
3.2.6.3. Çağlık.....	45
3.2.6.4. Uzatma (Çözü) Haşılının Hazırlanışı.....	48
3.2.6.5. Uzatmanın Tezgaha Hazır Hale Getirilmesi.....	48
3.2.7. Ehram Tezgahının Parçaları.....	52
3.2.8. Dokuma Örgüsü ve Gücü.....	55
3.2.9. Uzatmaların Gücülerden Geçirilmesi.....	57
3.2.10. Uzatmaların Taraktan Geçirilmesi.....	57
3.2.11. Gücü Çevçevelerinin Takılması.....	60
3.2.12. Ayakçaların Bağlanması.....	62
3.2.13. İçine Dokuma (Atkı) İplikleri ve Mekik.....	62
3.2.14. Dokumanın Yapılması.....	63
3.2.15. Nakışların İşlenmesi ve Çeşitleri.....	66
3.2.15.1. Saat Kordonu.....	66
3.2.15.2. Pirinçdeni.....	69
3.2.15.3. Kışmış Çöpi (Hanımeli).....	69
3.2.15.4. Reyhan Dalı.....	71
3.2.15.5. Ceviz Kanadı.....	71
3.2.15.6. Antika.....	71

3.2.15.7. Uçan Kuş.....	73
3.2.15.8. Elma Şeleği.....	73
3.2.15.9. Yıldızın Oynayışı.....	73
3.2.15.10. Çark Yıldızı.....	75
3.2.15.11. Elmas Küpe.....	75
3.2.15.12. Mercimek.....	75
3.2.15.13. Arı Dala Kondu.....	75
3.2.15.14. Ceylan Boynuzu.....	77
3.2.15.15. Düz Sıra Bağlama.....	77
3.2.15.16. Tavan Örneği.....	80
3.2.15.17. Haşiye.....	80
3.2.15.18. Aynalı Kutu (Peten).....	83
3.2.16. Dokunan Ehramın Tezgahtan Kesilmesi, İki Parçanın Dikilmesi ve Püsküllerin Konulması.....	83
3.2.17. Ehramın Örtünme (Bürünme) Şekli.....	85
3.3. ERZURUM'DA HALEN EHRAM DOKUYAN KİŞİLER.....	87

IV. BÖLÜM

EHRAMLA İLGİLİ ALAN ARAŞTIRMASI.....	88
4.1. YAPILAN ANKETTEKİ AİLE VE ÇEVRE HAKKINDA BİLGİ.....	88
4.1.1. Ailedeki Fert sayısı.....	89
4.1.2. Öğrenim Durumu.....	89
4.1.3. Meslekleri ve Diğer Çalışan Fertler.....	90
4.2. ERZURUM'DAKİ KADINLARIN GÜNÜMÜZDE KULLANDIKLARI GİYSİ VE DIŞ GİYSİLER.....	91
4.2.1. Ehram.....	91
4.2.2. Çarşaf.....	92
4.2.3. Manto.....	94
4.2.4. Döpiyes.....	95
4.2.5. Günümüzdeki Kullanım Oranları.....	96
4.3.EHRAM KUMAŞININ DİĞER ALANLARA UYARLANMASI.....	100
SONUÇ.....	106
LİTERATÜR ÖZETİ.....	107
KAYNAKLAR.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	113

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****ERZURUM'DA EHRAM****Âdem ÇELİK**

Danışman: Yrd.Doç. Ömür KOÇ

1997. Sayfa :

Jüri: Yrd. Doç. Ömür KOÇ

.....
.....**ERZURUM'DA EHRAM (İHRAM)**

Yöre halkının "ihram" kelimesinden kendi şivesine uyarladığı "ehram"; haram, haramlar, mahrem gibi Arapça kelimelerden türetilmiştir. Üzeri örten, setreden, kendini sakınan manalarına gelmektedir. Kadınların doğal şartlara göre ve mahreme karşı örtüdüğü dış giysidir.

Ehram, malzeme ve işçilik olarak çeşitlilik arz etmektedir. Bu tür giysiler günümüzde özellikle Erzurum, Bayburt, Erzincan, Elazığ, Ağrı, Van ve Kayseri gibi illerde kadınlar tarafından dış giysi olarak kullanılmaktadır. Ehram, Erzurum, Bayburt ve Erzincan illerinde halkın geleneksel giysileri arasına girmiştir.

Ehramın Erzurum'da ne zamandan beri kullanıldığı hakkında kesin bir tarih olmamakla birlikte, ehram dokuyucuları ve yaşlılar, çarşıdan önce kullanılmaya başlandığını söylemektedirler. Bu da 18. yüzyıl sonlarını

göstermektedir. Anneden kıza, babadan oğula geçen ehram dokumacılığı ve kullanımı günümüze kadar süre gelmiştir.

Erzurum'da ehram dokuyanlara "Culfa" ya da "Culha" denilmektedir. Günümüzde ehrama olan talep düştüğü için culfalar parmakla sayılacak kadar azalmıştır.

Ehram, saf koyun yününün doğal renk haliyle, boyanmadan yapılmaktadır. Bunlar siyah, beyaz, boz, şekeri boz, kula, kahverengi (halk arasında mor olarak anılmaktadır) şeklinde isimlendirilmektedir.

Yün; koyunun üzerinden alınıp temizlenmekte, taraklardan geçirilip pisliklerden (gıgıl) ayrıştırılmakta ve kadınlar tarafından "teşi" ile bükülüp ip haline getirilmektedir. Uzatma (çözgü) iplerinin dayanıklılığı için "çiriş unu" ile haşıllanmaktadır.

Dokuma tezgahı; dağ, köprü, orta dehtin, arka dehtin, selman (sermin) ve bağlıç gibi isimler alan sargı leventleri, ayakçalarla hareketi sağlanan gücü, tarak ve mekik sistemini oluşturan "tefe" bölümü ve oturma yerinden oluşmaktadır.

Bir ehram için gerekli olan 5 m. uzatma ipliği eşit ölçülerde uzatma çubuğuna uzatılıp, kesilmektedir. Gücülere 1/1 bezayağı tahar sistemi uygulanıp, ayrıca taraktan geçirilmektedir. Tarak uzunluğu 90-100 cm.dir.

Nakış bölümünde, dokuma yapılırken istenilen renkte ipler ağız açıldıkça aradan tek tek el ile geçirilmektedir. Nakışlar yöresel olarak şu şekilde adlandırılmaktadır: **Haşıye, Aynalı kutu, Pirinçdeni, Saat kordonu, Ceviz kanadı, Reyhan dalı, Kişniş çöpi (Hanımeli), Elma şelege, Antika, Çark yıldızı, Yıldızın oynayışı, Uçan kuş, Ceylan boynuzu, Nar çiçeği, Burma, Mum destesi, Saç örgüsü, Mercimek, Tavan örneği vs...**

Dokuması biten ehram kumaşı tezgahtan kesilmektedir. İki parça olan ehram, tığ veya iğne ile birleştirilip, iki kenarına püskül konulmaktadır.

Örtünmek için hazır hale gelen ehramı, Erzurum'lu ve Bayburt'lu kadınlar kendilerine özgü örtünme şekilleri ile kullanırlar. Erzurum'da, püsküllü olan bölümün bir ucu ayakların hizasında yere paraleldir. Ayrıca iki parçanın dikim yeri, kadının belini ince bir çizgi halinde sarmaktadır. Felenek adı verilen kenarlar, karın hizasında öne gelmektedir. Bayburt'ta ise; püsküller boyuna doğrudur. Ortadaki dikim çizgisi sırt bölgesini dik olarak ikiye ayırmaktadır.

Erzurum'da ehramın dışında kadınlar dış giysi olarak; çarşaf, manto ve döpiyes kullanılmaktadırlar. Özellikle genç bayanlar arasında manto ve

döpiyes kullanımı diğerlerinden fazladır. Ehram, günümüzde daha çok yaşlı kadınlar tarafından kullanılmaktadır.

Erzurum'da kadınlar dış giyimlerinde daha çok yenilikçi olmayı tercih etmekte, bunun sonucu olarak da ehram kullanımı azalmaktadır.

Gelişen toplumumuzun diğer devletlerle irtibatı, çağa ayak uydurma isteği giyim-kuşamımızı da ister istemez etkilemektedir. Ehram da bu etkileşimden nasibini alanlardandır.

Bu kayboluşu ve etkileşimi engellemek toplumsal bir güç gerektirdiği için, geleneksel giysilerimiz içine giren ehramı halkın benimsediği şekilde farklı kullanım alanlarına taşıyarak, yaşatılması sağlanılmalıdır.

ABSTRACT

PILGRIM'S GARB IN ERZURUM

Âdem ÇELİK

Supervisor : Vice Doçent Ömür KOÇ

1997 Page:

Jury : Vice Doçent Ömür KOÇ

.....

.....

The word "pilgrim's garb" (Ehram) which locals changed into ihram comes from the Arabic word haram (forbidden by religion), mahrem(private) It means something covering hiding the self. It is an outer clothing women cover themselves with according to the natural conditions and for privacy.

Ehram present variety according to the regions with respect to material and craftsmanship. This kind of cloth is for dresses by women in the cities like Erzurum, Bayburt, Erzincan, Elazığ, Ağrı, Van and Kayseri, Besides it is among the traditional dresses of the public in Erzurum, Bayburt and Erzincan.

Although there is not a certain date since when they were used an ehram weaver and the old say it was before carşaf (a garment covering a women head to foot), which refers to the 18 th century. Ehram weaving and use were transferred from a generation to the next has been continuing to our day. It's weavers are called "culfa" or "culha" in Erzurum. That the demand for it have reduced the number of weavers to a handful.

Ehram is made of pure sheep wool in its natural tone of colour and without dying . These are called black, grey, dul -şekeri- grey, kula, brown(purple).

After kirkit's being applied to the wool sheared from sheep thus taking the dirt, it is spinned with -----(teşi) and brought to the form of threads. The durability of warp provided starching with powdered as phodel root.

A weaving loom consists of bandages called mound, bridge, mid-dehtin, selman, bağlıc, pedals, tefe section comprised of comb and shettle and the weaver's seat.

A warp of 5 m. necessary for an ehram, layed equally to a warp stick and cut. Moreover it is combed applying the system of shaft cleaning in the ratio of 1/1. At the time of embroidery threads in desiired colours are passed by hand through the interval as the openings open. Embroidery styles are regionally called: Footnote, mirrored box, watch cordon, walnut, wing, reyhan branch, honeysuckle, apple load carried on one's back, antique, star of wheel, dancing of a star, afilying bird, a gazelle's horn, a pome granete's flower; twisting bunch of candlestick, hairknit, lentil, ceiling example.

After being weaved ehram cloth is cut from the loom. It's two parts are combined with a hooked needle and a sewing needle and made tassled on both sides.

The women in Erzurum and Bayburt wrap ehrams around themselves in ways peculiar to them. The tassles are worn leensthwise in Erzurum whereas they are transversal in Bayburt.

The women in Erzurum wear carşafs, coats or lightweight overcoats as outer dresses other than ehram rather used by the old.

The women in Erzurum favor change in outer dressing consequently increasing few people wear ehram.

ÖNSÖZ

Bir memlekette yaşayan insanların giyim-kuşamı, içinde bulundukları ekonomik, sosyal ve kültürel durumun en büyük göstergesidir.

Türkiye son yıllarda uluslararası tekstil ve konfeksiyon piyasasında önemli gelişmeler göstermektedir. Görülen ilerlemelere rağmen, insanımız tarihi süreç içerisinde kendi kültürünü yansıtan geleneksel giysilerini beraberinde günümüze taşımıştır. Ne yazık ki, günümüzde Anadolu'nun çeşitli yörelerinde geleneksel giysilerimiz, konfeksiyona karşı yenik düşmüştür. Bunun sesebi olarak, üretimde batı standartları ile özellikle maliyetin düşük olması, ayrıca insanımızın kültüründen uzaklaşması ve batılaşma hayranlığı nedendir.

Günümüzde yöresel giysiler konusunda araştırma yapan bilim adamları, resmi ve özel kuruluşlar birkaç taneyi geçmemektedir. Bu sebepten araştırma alanı olarak kaynak ve alt yapı sıkıntısı çekilmektedir.

Giyim - kuşam alanındaki araştırmalar, kaybolmakta olan geleneksel giysilerimizin problemlerinin çözümlenmesinde önemli rol oynadığı kanaatiyle, -Yüksek Lisans - tez konusu olarak "Erzurum'da Ehram" konusu seçilmiştir.

Bu araştırmada; kaybolmakta olan geleneksel giysilerimizden "ehramı (ihram)" açığa çıkarmak ve yaşatmak amaçlanmıştır. Ehramın yöresel motiflerini ortaya çıkarmak, tarihçesini incelemek, teknik ve motif özellikleri hakkında bilgi edinmek ve yeni alanlarda kullanımını sağlamak hedeflenmiştir.

Bu araştırmada, kıymetli mesailerini ayırarak, yardımlarını esirgemeyen Kıymetli Hocam Prof.Dr. Hamza GÜNDOĞDU Bey'e, Danışman Hocam Yrd. Doç. Ömür KOÇ Bey'e ve bu mesleğin çilesini çekip, günümüze kadar bu mesleği sürdüren ehram dokuyucularına teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Âdem ÇELİK
Haziran - 1997

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1,	Erzurum İl Haritası	19
Şekil 2,	Yün Tarağı	37
Şekil 3,	Teşi	40
Şekil 4,	Topuzlu El Kantarı ve Bölümleri	43
Şekil 5,	Yüğüruk	48
Şekil 6,	Nezik	48
Şekil 7,	Çıkırığın Bölümleri	46
Şekil 8,	Cağlığın Bölümleri	50
Şekil 9,	İki Direk Uzatılarak Yapılan Uzatma (Çözüğü) Tezgahı	52
Şekil 10,	İskele Şeklinde Uzatma (Çözüğü) Tezgahı	52
Şekil 11,	Ehram Dokuma Tezgahı	54
Şekil 12,	Dişli Selman (Sermin) ve Sarılışı	57
Şekil 13,	El Demirli Selman ve Sarılışı	57
Şekil 14,	Ehram Örgüsünün Gösterilmesi	58
Şekil 15,	Gücü, Nire (Boncuk) ve Uzatmaların Gücünden Geçirilmesi	58
Şekil 16,	Erzurum'da Kullanılan Metal Gücüler ve Uzatmaların Geçirilmesi	60
Şekil 17,	Erzurum'da Kullanılan Metal Tarak	62
Şekil 18,	Uzatmanın (Çözüğü) Düğümsüz Bağlanması	65
Şekil 19,	Cırcır	65
Şekil 20,	Mekik	65
Şekil 21,	Dokuma Tezgahında Kamçı Sistemi	69
Şekil 22,	Mitit (Metit) Çubuğu	69
Şekil 23,	Saat Kordonu Nakışı	72
Şekil 24,	Pirinç deni Nakışları	72
Şekil 25,	Kişniş Çöpi (Hanımeli) Nakışı	74
Şekil 26,	Reyhan Dalı Nakışı	74

Şekil 27,	Ceviz Kanadı Nakışı	75
Şekil 28,	Antika Nakışı	76
Şekil 29,	Uçan Kuş Nakışı	79
Şekil 30,	Elma Şeleği nakışı	79
Şekil 31,	Yıldızın Oynayışı Nakışı	79
Şekil 32,	Çark Yıldızı Nakışı	81
Şekil 33,	Elmas Küpe Nakışı	81
Şekil 34,	Mercimek Nakışı	81
Şekil 35,	Arı Dala Kondu Nakışı	83
Şekil 36,	Ceylan Boynuzu Nakışı	83
Şekil 37,	Tavan Örneği Nakışı	84
Şekil 38,	Haşiyeli Tavan Örneği Nakışı	84
Şekil 39,	Tekli Haşiye	86
Şekil 40,	Çiftli Haşiye	86
Şekil 41,	Zigzag Sırtlı Haşiye	87
Şekil 42,	Aynalı Kutu (Peten) nakışı	87
Şekil 43,	İğne İle İki Parçanın Dikilmesi	89
Şekil 44,	Ehram Kumaşının Konfeksiyona Uyarlanmış Şekilleri	111
Şekil 45,	Bir Mekanda (Mutfak) Ehram Kumaşının Uyarlanmış Şekli	112

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1,	Ailedeki Fert sayısı	94
Çizelge 2,	Anne-Babanın Öğrenim Durumu	94
Çizelge 3,	Anne-Babanın Mesleği ve Aileye Katkıda Bulunan Diğer Fertler	95
Çizelge 4,	Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları (6. Sınıf)	102
Çizelge 5,	Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları (7. Sınıf)	102
Çizelge 6,	Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları (8. Sınıf)	103
Çizelge 7,	Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Toplam Kullanım Oranları	103

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1	17-18. yüzyıl Anadolu Kadını Ev Giysisi	11
Resim 2	19. yüzyıl Anadolu Kadını Sokak Giysisi	14
Resim 3	Osmanlı Hamdi'nin Yaptığı "Türbe Kapısında İki Kadın" İsimli Tablosu	15
Resim 4	Ehramlı Kadınlar	34
Resim 5	Ehramlı Kadın	34
Resim 6	Yün Tarağı	37
Resim 7	Teşi İle İp Eğiren Kadınlar	40
Resim 8	Topuzlu El Kantarı	43
Resim 9	Kefeli El Terazisi	44
Resim 10	Kelep	45
Resim 11a.b.	Kelepçe- Nezik	47
Resim 12	Çıkırık	49
Resim 13	Cağlık	50
Resim 14	Uzatma Darası, Bağlıç ve Felenek Payı	52
Resim 15	Bayburt'ta Kullanılan İpten Gücüler ve Uzatmaların Geçirilmesi	60
Resim 16a.b.	Gücü ve Tarağa Geçirilmiş Uzatma (Çözü) İpleri	62
Resim 17	Uzatma (Çözü) İplerinin Çile Halinde Bağlanması	63
Resim 18	Kuş ve Gücü Bağlantısı	63
Resim 19	Ehram İçinde Kullanılmış "Saat Koordonu" Nakışı	71
Resim 20	Haşiyeye Olarak Kullanılmış "Saat Koordonu" Nakışı	71
Resim 21	Pirinç Deni Nakışı	74
Resim 22	Ceviz Kanadı Nakışı	75
Resim 23	Antika Nakışı	76
Resim 24	Arı Dala Kondu Nakışı	83
Resim 25	Düz Sıra Bağlama	84
Resim 26	Haşiyeye	86
Resim 27	Zigzag Sırtlı Haşiyeye	87

Resim 29	İki Parçayı Tığ Yardımıyla Birleştirme	89
Resim 30	Ehram ve Atkı	91
Resim 31	Ehramın Bayburt'taki Örtünme Şekli	104
Resim 32	Ehramın Erzurum'daki Örtünme Şekli	104
Resim 33	Bayburt'taki Ehramın Örtünme Şeklinin Arkadan Görünüşü	104
Resim 34	Kadın Manken Üzerine Yerleştirilmiş Ehram Kumaşından Uyarlanmış Atkı, Yelek ve Şal	108
Resim 35	Ehram Kumaşından Yapılmış Aba	108
Resim 36	Ehram Kumaşından Uyarlanmış Yelek, Atkı ve Modelde Aba	109
Resim 37	Ehram Kumaşından Uyarlanmış Yelekler	109
Resim 38	Ehram Kumaşından Yapılmış ve Aba ve Omuzsuz Yelek	109
Resim 39.	Eli Belinde Motifinin Kanaviçe Ehrama Uyarlanmış Şekilleri	110

GİRİŞ

İnsanların giyinip kuşanma sorunları insanlık tarihi ile başlamıştır.

Barınacak bir yuva, besin ve giyim insanların en doğal ihtiyaçlarını teşkil eder. Bu ihtiyaçlar içerisinde giysi, vücudu dış etkilere karşı koruyan bir araçtır. Bunun yanı sıra giyim; güzel görünme, kendini gösterme, kişiliğini ifade etme gibi özellikleri içinde barındıran ve bu arzuları yerine getiren bir sanattır.

İlkel insan avladığı hayvanların etyle karnını doyurmuş, soğuktan ve sıcaktan korunmak için ağaç yapraklarından, hayvan postlarından kendisine giysi yapmıştır. M.Ö. 6000'li yıllara kadar giyim malzemelerine rastlanmaktadır. M.Ö. 1400 yılından beri çeşitli etkenlerle giyim-kuşam çeşitliliği doğmuştur.

Başlangıçta basit bir konu olan giyinmek, tarihin akışı içinde değişikliğe uğramış, bu değişiklikler her zaman içinde bulunulan çevre ve sosyal durumun etkisi ve gelişmesiyle paralellik göstermiştir.

Prof. Dr. Şükrü ELÇİN "dokumacılığın, özellikle Denizli Dokumacılığının Şit Peygamber'e kadar uzandığını, insanların Şit Peygamberden önce yapraklara büründüğünü, sonraları dikişsiz ve dikişli elbiseler yapmaya başladıklarını yazmaktadır."¹

Kıyafet insanın günlük hayatta kendisine güven duymasını, rahat konuşmasını, rahat hareket etmesini ve hatta düşünmesini etkileyebilmektedir.

Mabel ERWİN "giyim vücudu dış etkilere karşı koruyan doğal bir ihtiyaç olduğu kadar, kişisel görünüş, başarı ve günlük yaşayışımıza etki yapan önemli faktörlerden biridir"² diyor.

İnsan hayatı için bu kadar önemli olan giysinin özelliklerinden biri de, vücut ısını ayarlaması ve aradaki dengeyi sağlamasıdır. Bu işlem, dış giysi ve iç giysi ile dengelenmektedir. Giysi vücutta terleme nedeniyle oluşan

¹ Neriman Görgünay, *Erzurum Merkez İlçesi ile Civar Köylerinde Kadın Giyimi Üzerinde Araştırmalar*, Erzurum. A.Ü. Yayınları, 1973, s.7 (Basılmış Doktora Tezi)

² Görgünay, s.7.

suyun ani kaybını önleyerek, vücut hararetinin birdenbire düşmesine ve üşümeye engel olur.

İlk zamanlardan bu yana kılık - kıyafet temini ticari bir hal almıştır. Bu işlem çeşitli malzemelerle takas şeklinde olmuştur. Zamanla topluluklar arasında bu çeşit malzemeleri yapan insanlar biraraya gelerek esnaf gruplarını teşkil etmişlerdir. Bu gruplar çeşitli modern gelişmelerle kendilerini yenilemişler ve tekstil sektörünü oluşturmuşlardır.

Kıyafet çeşitliliği içerisinde bunlara etki eden faktörlerin başında iklim ve dini inançlar gelmektedir.

Sıcak bölgelerde yaşayan insanlar kendilerini serin tutacak dokumalardan (pamuklu) elbiseler yapıp giyerken, soğuk bölge insanları da soğuktan koruyucu, kalın ve yünlü kumaşlardan elbise yapma zorunluluğunu duymuşlardır.

Türkiye'deki bölgelerin herbiri değişik iklim özellikleri gösterir. Bölgelerdeki iklim farklılığı giyme de yansımış, yöre halkı iklim koşullarına göre giyinip kuşanmışlardır.

Erzurum'da yılın altı ayı kışla geçmektedir. Bu yüzden yerli giysileri genellikle kalın, yünlü kumaşlardan ve mutlaka astarlı yapılmaktadır.

Anadolu'nun coğrafi özellikleri çok değişiktir. Üç tarafı denizlerle çevrilidir. Bir tarafta sarp yalçın kayalar, yüksek dağlar varken, diğer tarafta geniş ovalar, yaylalar, platolar yer almaktadır. Bu kadar farklı özelliklerde, insanların aynı biçimde yaşamlarını sürdürmeleri düşünülemez. O yöre insanın uğraşları, zevkleri, heyecanları, giyim-kuşamına yansımış, bunun neticesinde farklılıklar oluşmuştur.

Çevre ve yöresel olguların dışında, giyim-kuşam değişikliğini ortaya çıkaran etkenlerin en önemlisi hiç şüphe yok ki dini inançlardır.

İslâmiyetle tanışan Türk toplumu yaşantısını dini inançlarına göre tanzim etmeye başladı. Din esasına inanmış Türk halkı, sosyal-kültürel yaşamlarında dine uygun motifler sergilediler.

İslâmiyetle birlikte halkın giyim kuşamı büyük ölçüde değişmiştir. Dini kurallara göre kadın mahrem sayılmıştır. Kadın toplum içerisine çıkarken tesettürüne dikkat etmiştir.

Kadınlarımız sıralanan bütün etkenleri içinde barındırarak, şekil, tarz, motif ve nakışları giysileri üzerinde uyarlamayı bilmişlerdir.

I. BÖLÜM

GİYİM VE GİYİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

1.1. GİYİM

Giyim, insanın mevkiini, cinsiyetini, kabilesini, bölgesini, milletini, medeniyetini ve hatta duygularını ortaya koyabilen en müessir ifade vasıtalarından biridir.

Desmond Morris, bir eserine başlık olarak "Çıplak Maymun" demiş ve bundan insanı kastetmiştir. Gerçekten de insan memeliler içinde tek çıplak doğan ve bütün hayvanlar içinde tek giyinendir. Bu yüzden insan giyiminin tarihi, dünya kadar eskidir.³

1.2. GİYİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

1.2.1. İklim ve Coğrafi Şartların Giyime Etkisi

İklim ve coğrafi yapının giyimdeki tesiri elbette küçümsenemez. Dünya milletlerinin giysilerine baktığımızda bu gerçeği görüyoruz. Öyleki Güneyde sıcak iklimde yaşayan bir arabın giysileri ile Kuzeyde soğuk iklimde yaşayan bir eskimoların giysileri nasıl farklı ise Akdeniz ikliminde yaşayan Akdeniz bölgesi milletlerinin kıyafeti ile steplerde yaşayan milletlerin kıyafetleri de o kadar farklıdır.

Fakat iklim şekilleri diğer milletlerin giysi malzemelerinde etkili olduğu kadar giysinin şeklinde, tipinde de etkili olduğu halde Türk giysisinin şeklinde bazı istisnalar hariç, pek etkili olmamıştır. Mesela, bir Arap giysisini ele alırsak, bunda iklimin giysinin malzemesi kadar şekline de etki ettiğini görüyoruz. Ancak Türklere baktığımız zaman, üç kıtada devlet kurup, devlet yaşattıkları halde giysi şekillerinde fazla bir farklılık göze

³Doç. Dr. Ümit Meriç, *İslâm'da Kılık Kıyafet ve Örtünme*, ISAV Yay., İst, 1987, s.30.

çarpmamaktadır. Bilhassa konumuz gereği meseleye kadın giyimi açısından bakacak olursak; ufak tefek farklılıklar bir yana, Orta Asya Türk kadın giyimi ile bugünkü Anadolu kadınının giyimi arasında iklim etkisiyle meydana gelmiş mühim bir fark yoktur.

İklimin yanısıra coğrafi yapının, tabiat şartlarının da giyime etkisi vardır. Nitekim, atlı göçebe Türk giyiminde bu etkiyi açıkça görmekteyiz. Bu devirde yerleşik hayatta bulunan ve tarımla uğraşan Çin'lilerle devamlı at sırtındaki Türk'ün giyimini yan yana getirirsek, şekil bakımından kendi ortamları için en mükemmel giyim tipi olmakla beraber, birbirlerinin yerlerini aldıklarında bu mükemmeliyetlikleri kaybettiklerini görürüz. Devamlı at sırtında bulunan Türkler için uzun etekli bol elbiseler ne kadar uygunsuz ise, tarlada çalışan bir Çinli içinde dar pantolon veya kalın kürkler o kadar uygunsuzdur.

1.2.2. Milli Düşüncenin Giyime Etkisi

Bir milletin giyim şeklinin teşekkülünde şüphesiz önde gelen sebeplerden biri de milli düşüncedir. Dünyanın üç kıtasında asırlarca hakimiyet sürdüren Osmanlı Devleti, milli şuur ve düşüncesi ile diğer dünya devletlerini etkisi altına almıştır. Bunun sonucu olarak Geleneksel Türk El Sanatları, edebiyat, tarih, mimari v.s.sinde hatta, örf ve adetlerinde bu etkileri açıkça görmek mümkündür.

Türk Giyimlerinin kaynağını inceleyecek olursak, onların muhakkak milli bir düşünce neticesinde ortaya çıktığını görürüz. Mesela, miladın yedinci asrında Orta Asya'da dolaşan Çin seyyahı Higuen-ceng seyahatnamesinde Türklerde evli kadınların hotozlarında üç kadem yüksekliğinde kaynata ve kaynanaya alamet olarak hotozun bulunduğunu, bunlardan üst boynuzun kaynataya, alt boynuzun kaynanaya alamet olduğunu ve bunların ölümleri halinde boynuzların kaldırıldığını, hem

kaynatası hem de kaynanası ölen kadınların hotozlarında boynuz bulunmadığını zikreder.

Yine Osmanlılarda Türk zimmi hanımların giysilerindeki renk ayrılığı da milli düşüncenin toplumlarda bıraktığı karakteristik bir özelliktir. Zimmi kadınların koyu renkli, insan ruhunu karartan elbiseleri yanında, Türk kadınlarının giysilerindeki mavi, yeşil, pempe gibi yumaşak renkleri, İslâm öncesi Türk kadın giysilerinde de görmekteyiz. Mesela; bu devirde Türklerin yeşil renkli, ipekli bir kumaş dokuduklarını bilmekteyiz.⁴

1.2.3. Dini Düşüncenin Giyime Etkisi

İlk yaratıldığı andan itibaren insan, hak veya batıl muhakkak bir dinin etkisinde kalmıştır. İnsanoğlunun düşünce ve fiilleri üzerinde etki eden dinin, insan kültürünün bir ögesi olan giyim üzerinde de etkide bulunacağı muhakkaktır. Türk giyim tarihene baktığımızda İslâmiyetten önceki ve sonraki devirlerde Türklerin bağlı bulundukları dinlerin, kadın giyimi üzerinde etkisini az da olsa görmekteyiz. Ancak burada şunu da hemen belirtelim ki, diğer milletlerden daha çok kendilerine has milli giysiye sahip olan Türklerin, giyim hususunda İslâm dininden etkilenmeleri, İslâm'a girmiş bulunan diğer milletlerin aldıkları etkiden daha az olmuştur. Türk kadın giysilerinin, İslâmi kadın giysi anlayışından en az etkide kalmasının sebebi; birbirine olan yakınlığındadır.

Tarihi seyri içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar ki Türk kadın giysilerine baktığımızda, çokaz bir değişikliğe uğradığını görürüz.

Dini düşüncenin giyim üzerindeki etkilerini, Türk kadın giysilerinde başa takılan başlıklar, üzerine giyilen (ayakları örter haldeki) şalvar ve entariler görürüz ki, bu giysiler İslâm'ın kadın giyimi anlayışına çok yakın bir özellik arzetmektedir. İşte İslâm öncesi Türk kadın giysilerinde, İslâm'ın etkisi en çok baş giyiminde olmuş, üst giysilerinde (daha sonra bilhassa şehirli hanımlar arasında yayılan ferace ve çarşafı umuma şamil kılmazsak) pek

⁴ İ. Hami Danişmend, *Tarihi Hakikatler*, I, s.60.ys.

fazla bir tesiri olmamıştır. Bu etkinin en çok baş giysilerinde cereyan etmesinin sebebi ise, İslâm öncesinde Türk kadınlarının giydikleri başlıkların erkeklerin başlıkları gibi, genellikle kafanın tepesinde kalıp, kulak hizasından aşağı kısma inmemesi ve saçları örtmemesidir. Bu durum İslâmiyet'in kabûlünden sonra aynı başlıklar üzerine yazma, tûlbent gibi şeyler bağlanarak ya da yalnızca başörtüsü örtülerek, İslâm'ın tesettür anlayışına uygunluk kazanmıştır.

İslâm öncesi devirden Budist Türk kadınlarının saçlarını başlarının üstünde tepelik gibi toplaması yanında, Hristiyan Türk kadınlarının yandan ayırıp arkaya taraması dinin kıyafet üzerindeki etkisini göstermektedir.

1.3. ANADOLU'DA KADIN GİYİMİNİN TARİHİ SÜRECİ, MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE YABANCILARIN ETKİLERİ

1.3.1. ANADOLU'DA KADIN GİYİMİNİN TARİHİ SÜRECİ

İplik eğirmek ve dokumacılık bilinen en eski terimlerden biridir. İnsanlar eski çağlardan beri giyimin hayatlarında önemli bir yeri olduğunun bilinci içinde yaşamışlardır.

Dokumacılık sanatı tarihten evvelki rivayetlere göre zamanımıza kadar şekil ve vaziyetini olduğu gibi muhafaza etmiştir.

"Giyim için gerekli olan dokumacılığın başladığı tarih ve nerede olduğu henüz bilinmese de, bazı kayıtlara ve yapılan kazılara göre önce Mısır'da sonra Orta Asya'da olduğu sanılmaktadır."⁵

İlk insan Âdem Aleyhisselam'ın oğullarından Şit Aleyhisselam'ın vahiy ve ilham veya kudretli zekası ile yüksek beşeri ihtiyacı görerek, evvela; ağaçtan bir iğ ⁶ yapmış, sonra yumuşak tüylü hayvanatın elyaflarını iğle bükülerek bir ip haline getirmiştir.⁷

⁵Zahide İmer, *Dokuma Tekniği*, İstanbul 1987, I, s.5.

⁶İpliğin sarıldığı, ucu çengelli gövde ile ağırlık veren, gövdeye geçirilmiş yuvarlak bir tahta olmak üzere iki kısımdan oluşan bir büküm aleti.

⁷H. Mehmet Yurtgüven, *Mensucat*, İstanbul, Matbaacılık T.A.D., 1949

Tarihsel belgeler ÷lkemizde dokumacılığın çok eski tarihlere dayandığını isbatlamaktadır. Denizli dokumacılığı, dokumacılık tarihi ile aynı yaşta sayılır. Denizli ve civarında dokumacılıkta kullanılan birçok malzeme bulunmuştur.

"Anadolu'da son senelerde, 1962'de yapılan Çatalhöyük kazılarından elde edilen Neolitik devre ait M.Ö. 6. yüzyıla ait dokuma parçaları dokumacılık tarihinin çok eski olduğunu isbat etmiştir.⁸"

"İslâmlıktan evvelki Türklere ait vesika bulmak, bulunanları da tasnif edebilmek çok güç bir iş. Biz asırlarca tarih yapmış bir milletiz, fakat hiç de tarih yazan bir millet olmadık. Askeri sır saklamak geleneğinden mi nedir, tarihi vesikalar daima imha edilegelmiştir. Kendi atalarının Asya'daki izlerini bulmak ümidiyle Orhun ve Yenisey vadilerinde kazı yapan Avrupalılar Türkistan'ın Turfan şehrinde eski adıyla Karahaço'da eski Türk yazı ve sanat eserlerini keşfettiler⁹"

Yaptığımız araştırmada sözü geçen yerde kumaş parçaları işlemeli kıyafetler olduğu tesbit edilmiştir.

"İslâmlık Türk kıyafetleri üzerinde büyük bir tesir yapmamış gibi görünüyor. Orta Asya'da iken baştan ayağa kadar bütün kıyafetlerini kendi geleneklerine göre muhafaza etmiş, Türk zevklerine göre geliştirilmiş oldukları anlaşılıyor¹⁰"

Selçuklular döneminde çiniler esas alınarak kıyafetler süslenmiştir. Kıyafetlerde çokça laleli motifler kullanılmıştır.

İslâmiyetle birlikte kesin örtünme emri gelmiş ve kıyafetler buna göre şekillenmişti. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletinin halifeliği ele geçirmesiyle İslâm Alemi'ne karşı peşkeş mahiyetinde tavizler verilmiştir.

Osmanlıdan önceki Türklerin kıyafetlerinin bilinmesi bakımından Fatih Albümü, 14. yüzyıldan 16. yüzyıl sonu kıyafetlerde ise Lokman Çelebi'nin

⁸Macide Gönül, "Dokumacılık" T.F.A. Dergisi,XI, 1967.

⁹Hüseyin Namık Orhun, *Eski Türk Yazıtları*, Maarif Matbaası, İst, 1939.

¹⁰Nureddin Sevin, *13 Asırlık Türk kıyafetleri Tarihine Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, s.93.

Hünernamesi büyük rol oynamaktadır. Nakkaş Osman ise, 1299-1453 tarihlerindeki kıyafetleri canlandırmıştır. Bu yüzden önemlidir.

"Fatih'ten itibaren, birçok padişah elbisesi en nadide kumaşlardan yapıldı. Bir iki tane XV. yüzyıl parçası dışında en eski kumaş numuneleri XVI. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu boyunca birçok kumaş müesseseleri kurulduğu ve bu hususta geniş bir teşkilatın çalıştığı tarihi belgelerden anlaşılmaktadır. Diğer sanatlarda olduğu gibi dokumacılığın en parlak devri 16. yüzyıl olmuştur. Bu konuda en önemli belgeleri padişah elbiseleri teşkil eder.

Elde bulunan parçalardan ve bazı tarihsel belgelerden anlaşıldığına göre birçok kumaş çeşitleri vardır. Bunların en önemlilerini Kemha, Çatma, Diba, Atlas, Kadife, Serazer, Gezi, Kutnu, Zerbaft teşkil eder.^{11"}

"15 ve 16. yüzyıllarda Selimeye, Mecidiye, Aziziye, Serasker gibi padişah ismine göre, onların dönemlerinde dokunan kumaşlar Şahbenek, Sultani, Sufi, diba, Mantin, Tafta, Zerbeft, Acem, Altıparmak, Atlas, Çıtarı, Canfes, Elmadin, Diyarbeki, Harput, Elmasiye, Gezi, Hindiye, Hurşidiye, Kemha, Kutni Şeliye, Bağdadiye, Meydaniye gibi kumaşlar ülkemize İpek Yolu'ndan, Hint'ten, Bağdat'tan, Acem'den gelmiştir.^{12"}

Şuan Anadolu'nun birçok yerinde özellikle kadınlar tarafından kullanılan geleneksel giysilerimiz (Şalvar, Şal, bazı düğün törenlerinde Üç etek, Bindallı gibi) sarayda tasarlanmıştır. Bu giysiler çeşitli dönemlerde sarayda kullanılmıştır. Sara ydan dışarı çıkarak halka malolmuştur. Topkapı Sarayı'ndaki ve diğer etnoğrafya müzelerine bakıldığında halkın kullandığı giysiler saraydakilerin aynısıdır.

Bu konuda Tahsin Öz ¹³, Reşat Ekrem Koço¹⁴ da birbirleriyle aynı görüşteler. Bu ortak düşüncelerden sonra, yurdumuzda belli yerlerde bu tarz kumaş dokuyanların varlığı ortaya çıkıyor. Bursa, İstanbul, Bilecik, Denizli, Amasya gibi yerler dokumacılık merkezi olmuştur.

¹¹Macide Gönül, *Kıyafet Tarihi Üzerine*, T.F.A. Dergisi, 1965.

¹² İhsan Coşkun Atılcan, *Erzurum Barları ve Yöresel Giysiler*, Erzurumlular Kül. ve Day. Vakfı yayını, İst, 1991, s.109.

¹³Tahsin Öz, *Türk Kumaş ve Kadifeleri*, II, İst, 1951.

¹⁴Reşat Ekrem Koço, *Türk Giyim-Kuşam Sözlüğü*, Sümerbank Yay, 1969.

"16 yüzyıl Şeyhülislâmı Ebu Suut, devlet büyüklerinin saf ipek elbise giymelerini, saf ibrişimden yapılmış ya da ipek ve kuşak kuşanmalarını helal bulmuyor. Marifatname yazarı Erzurum'lu İbrahim Hakkı Hazretleri de elbiseleri boylarına, renklerine ve yapıldıkları kumaşlara göre haram, mekruh, efdal diye üç gruba ayırmıştır.¹⁵"

Osmanlı'da kadın birinci derecede evinin içinde görev almıştır. Bununla birlikte İslâmiyetin kadına verdiği önem, aile hayatının kutsallığı, mahremiyet gibi özellikler kadın kıyafetlerinde fazla değişiklik yapmamıştır. İslâm'ın kapanma emri ile birlikte kadın kıyafeti kapatıcı (setredici) özellik taşımıştır. Çarşaf, peçe, ehram (ihram) gibi kıyafetler daha yaygın olarak kullanılmıştır.

1980'li yıllarda çeşitli nakkaşların yaptıkları minyatürlerde kadınların yaşmak ve peçe kullandıkları bilinmektedir.

"Kadının sosyal hayatında değişmelerin görülmediği devirlere ait en eski kadın kıyafeti ev içinde şalvar ve gömlektir. Hangi sınıfa mensup olursa olsun, kadın gerek misafir kabulünde, gerek ziyaretlerinde şalvar ve gömlek üzerine üç etekli sırmalı elbise giyer.¹⁶"

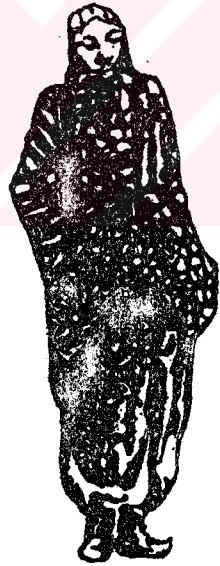
"Gömlek biçimleri zamanla değişiklikler geçirmiştir. İlk zamanlarda kollar yerlere kadar uzundu, sonraları kısalarak daha pratik bir şekil almıştır. Üstü giyilen entarinin uzun ve üç köşeli eteği giyildikten sonra birer birer kaldırılarak bele iğnelenirdi."¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru dışa açılmacı politika ile birleşerek yenilikçi hareketlere gidilmiştir. Çok geçmeden Tanzimat Fermanı, Meşrutiyetin ilanı ile bunlar başarılmıştır. O zamana kadar Osmanlı kadını toplum içinde (özel durumlar hariç) vazife almamıştır. Yenilikçi hareketlerle hastanelerde, çeşitli localarda, devlet erkanında kadınlar görev almaya başlamıştır.

¹⁵Prof. Dr. Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, İst, 1990, s. 202-204.

¹⁶Görgünay, s.25.

¹⁷Mukaddere Taşçıoğlu, *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Kadının Sosyal Durumunu Tetkik Kurumu Yay, 1958, Ankara, S: 5, s.1-10.

(Resim 1) 17-18. yüzyıl Anadolu Kadını Ev Giysisi

Osmanlı döneminde Anadolu'ya gelen elçi ve karıları araştırmalarda bulunmuşlar, bu konuya ilişkin eserler vermişlerdir.

"III. Ahmet zamanında İstanbul'da bulunan İngiliz sefirinin eşi Lady Montogue Türk kızlarının, Türk gelinlerinin hiçbir yabancı sanat etkisi altında kalmadan, kendilerinin kişisel zevkleri ve yaratıcı yetenekleriyle ürettikleri güzel oylarını, işlemelerini, şalvar ve entari örneklerini, kuşak, kemer ve çeşitli başlık biçimlerini kısacası; Türk kadınlarının giyim kuşamlarını, onların aksesuarlarını kendisinin resimleyip yazdığı bir eser dökümanı meydana getirmiştir¹⁸"

Lody Montogue, 1717-1718 yıllarında kendisinin hazırladığı albümleri şu şekilde anlatmaktadır.

"Evvela çok geniş şalvarım var. Bu şalvar gayet ince, gül pembesi, kenar sırma işlemeli, damıskadan yapılmış. Şalvarın üzerine etrafı kamilen sırma işlemeli, beyaz ipekten bir tül gömlek sarkıyor. Gömleğin kolları geniş ve kolunun yarısına kadar, yakası elmas bir düğme ilikli, gömlekten göğsün renk ve şekli tamamen görülüyor. Entari adeta vücuda göre biçilmiş, benimkinin kenarı gayet kenar sırma işlemeli beyaz Şam kumaşından. Bunun öyle uzun kolları var ki, kenarı kalın sırma işlenmiş, bunun da düğmeleri inci veya elmas olmalı. Kolları arkaya doğru sarkık, mintanı da şalvar gibi aynı kumaştan. Bu esvap tamamıyla vücuda uygun, uzunluğu ayaklarına kadar, bunda da aynı uzun kollar var. Üzerine takriben dört parmak eninde kemer bağlanıyor.¹⁹"

18. yüzyılda kadınlar tarafından kürk yaz ve kış giyilmekteydi. Kakmalı kürklerle, sırmalı entariler giyilir, kuşak da bunları tamamlardı.

Bu devirden itibaren tetkik edilirse, kıyafette ilk esaslı değişme, şalvar ve gömleğin bırakılarak yalnız entari giyilmeğe başlanmasıdır. Hangi sınıftan olursa olsun, etek gayet bol ve uzun yapılmakta idi. Elbise için de dik kumaştan kolalı beyaz eteklikler giyiliyordu. Bu etek, elbisenin kabarık ve gergin durmasını sağlıyordu²⁰

¹⁸Atılcan, s.83.

¹⁹Lody Montogue (Çeviren: Ahmet Refik), *Şark Mektupları*, 1933.

²⁰Taşcıoğlu, s.27.

"Aynı devirde İstanbul'da bir Türk kadını ile taşralı bir Türk kadını arasında farklar görülmektedir. O zamanda hiçbir Türk kadınının mahremsiz sokakta görüldüğü vaki değildir²¹"

Çeşitli dönemlerde kadınların dış kıyafetlerine sınırlamalar getiriliyordu. 18. yüzyıla doğru yurtdışı ve yurt içi gezilerle devlet ricali çeşitli kesimlere yamanmak için fesadın öncülüğünü yapıyordu. Bunları fırsat bilen şehirli kadınlar yasakları gözleyip fırsat buldukça kıyafetlerinde değişiklikler yapıyorlardı. Yakalı parlak feraceler yasak edildiği halde kullanılıyordu.

"Kadınlar Paris modasına uygun elbiseler diktiriyor, o zaman henüz meydana çıkan ampir mantoları ferace haline getirmek için zekalarını kullanıyorlardı. Geniş kabarık Avrupa eteğinin üstüne ilk Türkmenlerden kalma üç kırmalı yakayı arkadan yerlere kadar uzatarak Türk geleneğiyle Avrupa modasını uzlaştırıyordu. Uzun saplı dantel şemsiye, Mahmudiye fesi boyunda hotoz, ince popaziden yaşmağın altında muhteşem bir gerdanlık, bürümcük elbisenin yeni kolları kadar indiği için, kısa bir eldiven kafi gelmiştir."²²

II. Mahmut Döneminde erkek ve kadın kıyafetlerinde değişiklikler olmaya başlamıştır. Feraceler yerini çarşafa bırakmaya başlamıştır. Mehmet Reşat dönemine kadar az da olsa ferace kullananlar vardı.

İlk çarşaf, Abdülhamit zamanında 1892'de çıktı. Ampir modasının düşük omuzlarına pek uygun gelen ferace, kabarık kolları 1890'larda ortaya çıkınca işe yaramaz hale gelmiştir.

Tekrar ortaya çıkan fitne fesat grupları bu seferde, erkeklerin de bu kıyafete girip çeşitli suikastlar düzenleyebileceğini ortaya atarak, çarşaf giyme yasağını çıkarttılar.

Bu olaylardan sonra, kadınların çarşaflarının rengi Meşrutiyetin ilânına kadar koyuluğunu muhafaza etti.

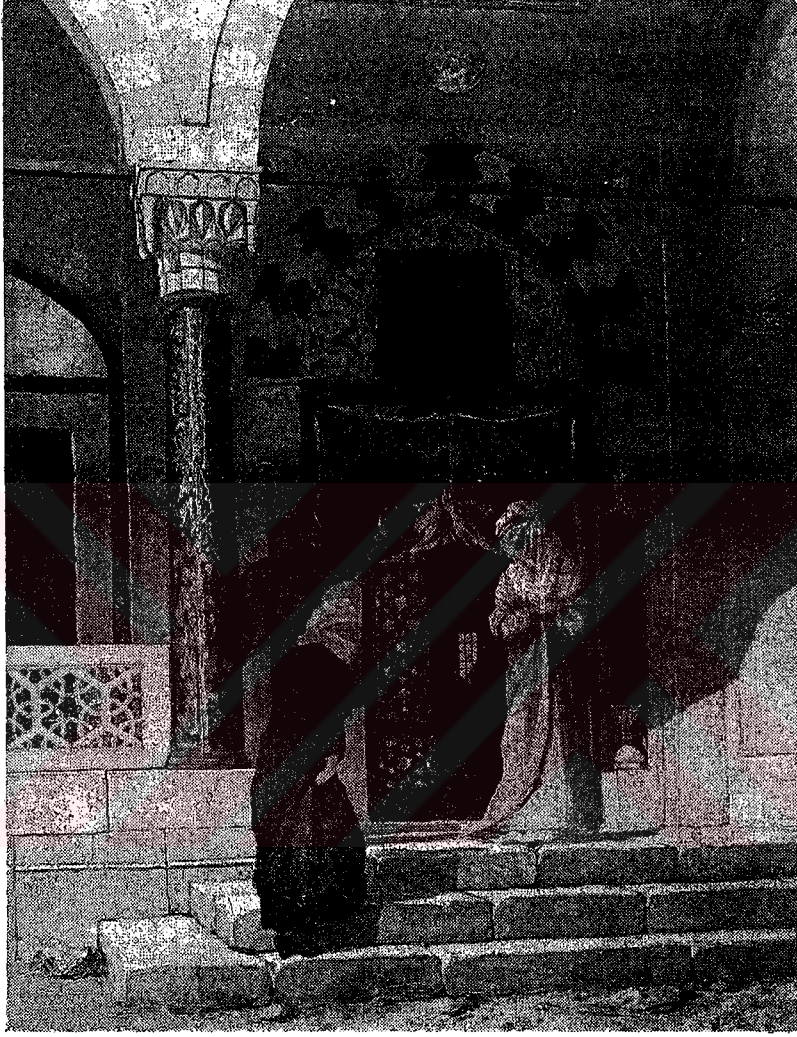
"Daima Avrupa modellerini takip eden İstanbul hanımları, bu kolları görünce içerideki elbisenin kabarık omuzlarını başka türlü hiçbir şeyin

²¹W. Alexander (Çeviren: Muharrem Feyzi), *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*, 1936.

²² Sevin, s.131-132.

(Resim 2) 19. yüzyıl Anadolu Kadını Sokak Giysisi

(Resim 3)

Osmanlı Hamdi'nin Yaptığı "Türbe Kapısında İki Kadın"
İsimli Tablosu

bundan daha iyi muhafaza edemiyeceğini gördüler. O sırada Bağdatlı Arap kadınlarının giydiği çarşafı Avrupa usulüne göre tadil edip, şapkalarla takılan, tüle benzettikleri peçeleri yüzlerine örterek yepyeni bir sokak kıyafeti icat ettiler.²³"

"İlk zamanlarda çarşaf, altı - üstü bütün bir parçadan ibaretti. Orta yerden büzülüyor, bu kısım bele geliyor, üst tarafı ise başaalınıyordu. Üste de peçe konuluyordu.²⁴"

Meşrutiyetle birlikte ortam biraz daha yumuşayınca yeldirme ve meşlahlar çıktı. Yeldirmeler çarşaftan daha hafif, Avrupalıların eşarplarını andıran giysilerdi. Yeldirmelerin üzerine zamanla meşlahlar ilave edilerek, aksesuar tamamlandı. Meşlah, eni torba gibi olan, tek boylu, dört köşe ipekli kumaştan, altı üstü bir olan ve kol yerine yarıkları bulunan bir çeşit elbise."²⁵

Kesinlikle yeldirme ve meşlahla o dönemlerde kalabalık toplum içerisine çıkılmazdı.

1909'lu yıllara kadar kadınlar Avrupa modasına ayak uydurmaya çalışıyorlardı. Avrupalı kadınlar kürk giymeye başlayınca, kadınlarımız mantolu çarşafı giymeye başladılar. Bu tür istikametsiz uyarlamalar kadınının bir süreçte bir bocalamaya düştüğünü, bir kısır döngüye girdiğini göstermektedir.

1918'li yıllara kadar, mütareke döneminde fazla değişiklik olmamıştır. Kadınlar bu dönemde çarşaf giymeye devam ettiler.

"Ana hatları ile ortaya konulan bu yavaş değişme şüphesiz ki, her safhasında herkes tarafından kabul edilmiş değildir. Hatta hükümetin müdahalesiyle ortadan kaldırmak teşebbüsünde bulunulduğu zamanlarda bile, çarşafın ilk şekli olan torba çarşafın son şekline kadar bütün biçimlerinin muhtelif kimseler tarafından kullanılmakta olduğu söylenebilir. Daha ileri gidilerek bütün memleket nazarı itibari alındığında, bugün bile bazı yerlerde çarşafın hatta feracenin kullanılmakta olduğu görülür. Mütareke yıllarında bir taraftan yerli kıyafetler son değişimlerini tamamlarken, diğer taraftan Avrupa

²³ Sevin, s.131-132.

²⁴ Görgünay , s.30.

²⁵ Abdullah Yeğin, *Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yay., İstanbul, 1989.

kıyafetleri de yerleşmeye başlıyor. Tayyör ve manto bu yıllarda kadınlar arasında rağbet görmeye başlamıştır.”²⁶

1923’le birlikte Cumhuriyet ilân edilmiş, savaşlar sona ermişti. Savaşlardan yorgun çıkan Türk insanı, kendisine çeki düzen vermek istiyordu. Kadınlar bu dönemlerde savaşlardan ençok nasibini alanlardı.

Müterakeden sonra kadın giyimi bırakıldığı yerden tekrar ele alındı. Bir süre çarşaf giyildi. Kışın yünlü, yazları ipekli kumaştan tayyör üzerine pelerin ve başa örtü örtülürdü. Bu giyim tarzı bir süre takip edildikten sonra Avrupa etkisiyle bugün kullanılan hali aldı.

1.3.2. KADIN GIYSİLERİNDEN MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE YABANCILARIN ETKİLERİ

İslâm öncesi ve sonra kadın giysilerinde pek mühim bir farklılığın olmadığını öncelikle belirtmek gerekir.

Başlıklardan itibaren ayaklara doğru İslâm öncesi ve sonrası Türk kadın giysilerinin bir karşılaştırılmasını yapacak olursak; giysilerin asıl itibarı ile aynı olduğunu, elbiselerdeki değişikliklerin kökten bir değişiklik olmayıp, bazı aksesuar değişikliği olduğunu görürüz. Örneğin, İslâm öncesinde giyilen çeşitli tipteki başlıklar, bazı ufak tefek değişikliklerle İslâm’dan sonra da devam etmiştir. Yani başlık takma anlayışı hiçbir zaman yok olmamıştır. İslâmiyetten önce giyilen üç eteğin aynısını İslâm’dan sonra Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de görmekteyiz. Bir üst giysisi olan hırka, kaftan, şalvar, gömlek İslâmiyetten önce ne ise, aynen o şekilde İslâm sonrası devirlerde de devam etmiş ve hatta Anadolu halkının folklorumuzu yaşatmaktaki sebatkarlığı sayesinde bugüne kadar muhtevasını değiştirmeden gelebilmiştir.

Gömlek şekilleri zamanla bazı değişiklikler geçirmiştir. Gömlek kolları ilk zamanlarda çok uzun olup, yerlere kadar uzanırken daha sonraları bu kollar kısalarak normal şeklini almıştır. Lale Devrinde kadınların mesire

²⁶Taşçıoğlu, s.30.

hayatına karışması, giyinmelerinde ve süslenmelerinde büyük bir incelik meydana getirmiştir. Bu devirde kadınlar sokağa çıkarken örtündükleri yaşmakları tesettürden ziyade bir nevi süs olarak örtünüyorlardı. Feracelerde zamanla vücuda daha çok oturtulup, yakaları gayet büyük yapılmaya başlandı. Tanzimattan sonra kadın giysilerinde ilk esaslı değişme şalvar ve gömleğin bırakılarak, yalnız entari giyinmeye başlanmasıdır. Bu değişikliğin sebebi şüphesiz ki, Avrupa etkilerinin memlekete girmesinde aranmalıdır. Değişme seyreni takip etmek imkansızsa da, entarinin şalvarsız olarak giyilmesi Kanuni zamanında saraya girdiği zannedilmektedir. Hürrem Sultan elbise ile resim yaptırmıştır.²⁷

Tanzimattan sonra entari, Avrupa mandalarına uygun olarak şekil almıştır. Kadınlrın evde gündelik işlerinde giydikleri basma enteriler dahi, bu devirden itibaren hangi sınıfa mensup olursa olsun kadın entarisinin etekleri gayet bol ve uzun yapılmakta idi. Elbise içine ise elbisenin eteklerinin kabarık ve gergin durmasını sağlayan dik kumaştan yapılmış, beyaz kolalı eteklikler giyiliyordu.

Ayakkabılarına gelince, İslâm öncesinde ve Tanzimata kadar İslâm sonrasında topuklu ayakkabı giymeyen Türk erkek ve kadınları, Tanzimattan itibaren Avrupa'nın etkisi ile topuklu ayakkabılar giymeye başladılar.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, Tanzimat sonrasında kadın kıyafetlerinde Avrupa etkisi ile birtakım değişiklikler meydana gelmişse de, bunlar topyekün kadın giyiminde bir değişikliğin olduğunu göstermez. Çünkü bu gibi değişiklikler geniş halk kitlelerinde başarılı olamamışlardır.

Tanzimattan itibaren kıyafette meydana gelen birtakım değişiklikler modayı takip eden belli zümrelerin giysilerinde olmuştur. Bu değişiklikler hiçbir zaman Türk köylü kadınlarının giysilerine etki etmemiştir.

Kanaatimce, Türk kadın giyiminin tarihi seyri içinde iki tip yabancı tesiri görülmektedir. Bunlardan birincisi; İslâm öncesinden Tanzimata kadar olan devirlerde, Türklerin bağlı bulunmuş oldukları dinlerden gelen etki ile, ikincisi ise; Tanzimattan itibaren Avrupa modasının etkileridir.

²⁷Taşcıoğlu, s.32.

Erzurum İl Haritası

II. BÖLÜM

2.1. ERZURUM HAKKINDA BİLGİ

2.1.1. Tarihçesi

Erzurum'un ilk kuruluş yeri şimdiki şehir merkezinden üç saatlik mesafede ve Fırat suyu yakınındaki Karaz Arze köyündedir.

Bu bölge milattan 1700 sene önce Hititlerin ülkesi idi. Daha sonra Asurilerin, MÖ. X. yüzyılın ortalarında İskit Türkleri'nin, M.Ö. 606'da İraniler'in, 325'de Büyük İskender'in ve sonra Silifyuslar'ın, M.Ö. 225'te Partların ve 120'de Pontüs hükümetinin eline geçmiştir.

Romalılar 80 tarihine doğru Pontüs hükümetine son verdiler. Bu havalı asırlarca Romalıların idaresinde kaldı.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Karaz ve havalisi de Doğu Roma İmparatorluğuna geçti. M.S. 395 Romalıların egemenliği altında olan bu bölgede, İranlılarla devamlı ve şiddetli savaşlar oldu. Doğu Romalılar doğudan gelen İranlıların saldırılarına karşı Karız bölgesinden ayrılarak, Erz'in güney batısında, şimdiki Erzurum mahaline müstahkem bir şehir kurdular (M.S. 450) ve bu şehre Doğu Roma İmparatorluğu Teodiopol's II adına izafetle Teodipollis ismini verdiler. Daha sonra Teodipollis ismi terk olunarak Erz-in-i Rum denildi. Fakat eskiden beri ahali Erzurum şeklini kullanmıştır.

Miladi 502 yılında İran idaresi altına giren Erzurum, 503'de İmparator Anastasyas tarafından geri alındı. Nuşirvan 590'de Anadolu'yu istila etmiş, İstanbul'a kadar gitmiş olduğu halde Erzurum'u istiladan vaz geçerek Bizans İmparatoru Jüstinyen'e vergi mukabilinde terk etti.

Halife Hz. Ömer'in idaresindeki önemsiz bir kuvvetle 638'de elde ettiği bu şehir bir müddet sonra tekrar Rumların eline geçti ve 756'da Abbasi Halifesi Mansur büyük bir kuvvetle Erzurum'u Bizanslılardan geri aldı.

886-911 tarihlerinde İmparator Leon'un ve 911'den 959'a kadar Kostantin ile Arap ordularının kanlı savaşlarına, bu tarihten sonra da Selçuk

Bizans ordularının muazzam cenklerine sahne olan Erzurum, 1071'de Selçuklu İmparatoru Alparslan'ın Bizans İmparatoru Romen Diojen'le Malazgirt'te yaptığı savaşta galip gelmesiyle tamamen Türklerin eline geçmiş oldu.

Erzurum, Türk fethinden Moğal istilasına kadar her türlü istiladan uzak kalmış, XII ve XIII. yüzyıl içinde çok zengin ve mamur olmuş, Anadolu'nun en büyük şehirlerinden biri haline gelmiştir.

1242 yılında Moğal ordusu kumandanı tarafından muhasara edildi. Selçuklu Sultanı her sene Moğal Han'ına vergi vermek şartıyla Tatarların hücumundan Erzurum'u kurtardı. Fakat Selçuki'lerin nüfusu gittikçe siliniyordu.

1274 yılına kadar Selçuki'lerin bilahare İlhaniler'in ve 1311'den Ertına namındaki bir hükümdarın idaresinde bulunan Erzurum daha sonra müstakilen hüküm süren emirlerin eline geçti. Bu emirler Selçuk ailesine mensuplardı.

Karakoyunlular 1378'de Erzurum'u istila etmişlerse de, çok geçmeden Timurlenk'e terketmek zorunda kaldılar. Timurlenk'in ölümünden sonra Akkoyunlulardan Uzun Hasan, Timurlenk'in oğulları ve Karakoyunlularla çarpışarak Doğu Anadolu'yu idaresi altına aldı.

1514'de Erzurum'a gelen Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Seferiyle Ürmiye Gölü'ne kadar doğu bölgesini zaptetti. Bundan sonra Erzurum, Osmanlı İmparatorluğunun en büyük şehri haline geldi.²⁸

Şehir 1828-1829, 1877'de ve 1916'da üç kere Rus istilasına uğradı. Bu istilalar geçici olmakla beraber şehre ve bölgeye büyük zararlar verdi. Son yapılan Birinci Dünya Savaşı şehri ortadan sildi. Ruslar bütün Türkleri şehirden çıkardılar. 16 Şubat 1916'da Ruslar tarafından istila edilen Erzurum Brest-Litovsk anlaşmasından sonra Türk ordusu tarafından tekrar geri alındı (12 Mart 1916).

Milli Mücadelede Erzurum, Ermeniler ve Birinci Dünya Savaşı'nda üstün gelen devletlerin siyasi emellerini ve faaliyetlerini önlemek maksadıyla

²⁸Abdurrahim Beygu, *Erzurum Tarihi*, 1936, Erzurum, s.9-85.

merkezi İstanbul'da bulunan Vilayet-i Şarkiye Müdafa-i Hukuku Milliye Cemiyeti'nin bir şubesi 10 Mart 1919'da Erzurum'da açıldı. Bu cemiyetin üyeleri, 17 Haziran 1919'da ilk kongrelerini yaparak Erzurum ve çevresi ile beraber, Doğu Anadolu'nun müştereken korunması hususunda gerekli kararlar aldılar. Sonra çevre vilayetlerle temasa geçildi.

23 Temmuz 1919'da açılan ve Mustafa Kemal'in de Erzurum delegesi olarak katıldığı ve başkanlık ettiği Erzurum Kongresi 14 gün devam etti.

Milli Mücadele (1919-1922)'de ilk önemli kongreye sahne olan Erzurum (23 Temmuz 1919), çile ve mihnet dolu savaş yıllarından sonra, Cumhuriyet devrinde yeniden eski canlılığını kazanmağa ve gelişmeye başlamıştır. Başlangıçta çok ağır olan bu gelişme 1939'da demiryolunun Erzurum'a gelmesi ile birden bire hızlanmıştır.

1 Kasım 1937'de T.B.M.M'de alınan kararla Erzurum'da bir üniversite açılması kararlaştırılmıştır. 17 Kasım 1957'de Atatürk Üniversitesi adı ile bir üniversite açılır.

2.1.2. Coğrafi Konumu

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesinin Kuzey Doğu bölümünde, kuzeyde Artvin, Rize, batıda Gümüşhane, Erzincan, güneyde Bingöl, Muş, doğuda Ağrı ve Kars illeriyle çevrilidir.

Kendi adıyla anılan verimli bir ova olan güneydoğu kenarında ve Eğinli Dağı (2974 m.) eteğinde kurulmuş olan Erzurum, deniz seviyesinden 1830-1890 m. yüksekte meyilli bir satıh üzerinde kurulmuştur. Kuzeyde Fırat'la kaynak olan Dumlu (2963 m.) ve Gavur (3200 m.) dağları, güneyde Eğinli dağın dayandığı Palandöken kitlesi (3124 m.) ile kuşatılmış olup, batıda Erzincan ovasına, Karusu vadisinin teşkil ettiği dar boğazlarla geçilir ve doğuda Karga Pazarı (3288 m.) ve Palandöken dağları arasında alçak bir eşik (Deve-Boynu) Erzurum ovasını Pasin Ovasından ayırır.²⁹

²⁹İslâm Ansiklopedisi, 1945, Erz. s.341, DİA.

39-55° kuzey enlem, 41-46° doğu boylam üzerinde bulunan Erzurum'un alanı 25.066 km²'dir.

2.1.3. İklimi

"Erzurum'da yüksek yayla iklimi görülür. Karasal iklim tipindedir. Yaklaşık olarak kış ortalaması - 4°C, yaz ortalaması + 20°C, yıllık ortalama 12°C, yaz-kış ortalamaları arasındaki ısı farkı 24°C'dir. Yıllık yağış miktarı 50-55 cm. olup, kışın kar halindedir. Kar örtüsünün yerde kalma müddeti ovada 4-5 ay arasında değişir. Oltu, Olur, Tortum, Uzundere, İspir ilçesindeki iklim biraz daha mülayımdır.

Yağışlar çoğunlukla kar şeklindedir. Yağmur şeklinde yağışlar Mayıs ve Haziran aylarında görülür. Bu yağışlara halk kırkikindiler der.

Son üç yılda kar 16 Kasım 1993, 6 Kasım 1994 ve 11 Kasım 1995'te ilk kez toprağa düştü. Son yıllarda aynı aylara tekabül eden yağış miktarı farklı olduğu gibi, yağış ve karla örtülü günlerin sayısı da farklıdır.

Erzurum meteoroloji gözlem merkezinin 42 yıllık gözlem sonuçlarından anlaşıldığına göre, Erzurum'da yıllık ortalaması 6°C kadardır. Bu değer 35 yıllık ortalamalara göre Karst'ta 4.2°C olduğu hatırlanırsa, Erzurum'un Kars'tan sonra Türkiye'nin en soğuk yöresi olduğu anlaşılır.³⁰

2.2. ERZURUM'DA KADIN GİYİMİNİN TARİHİ SÜRECİ

Çağlar boyunca çeşitli medeniyetlerin beşiği olmuş Anadolu, bu medeniyetlerin izlerini üzerinde barındırmaktadır. Bu uygarlıklar, değişik kültürleri içine alırken giyimi de etkilemiş ve çok farklı çeşitlemeler ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra tarih boyunca kılık-kıyafetlerin şekil almasında iklim, din, ferman, emir, savaş, inkılap gibi şartlar etkili olmuştur.

³⁰Hayatı Doğanay, "Erzurum'un Genel Coğrafi Özellikleri" Şehr-i Mübarek Erzurum, Ank. 1989, s.264-277.

Kıtalar arasında köprü vazifesi gören Anadolu, savaşılar çokça maruz kalmıştır. Savaşlardan en çok etkilenenler, sınır bögesinde yer alan şehirler olmuştur. Savaşların insan psikolojisi üzerinde büyük etkileri olmuştur. Buna bağılı olarak ruh yapıları, sabır ve moral düzeyleri iç bölgelerdeki insanlarınkinden çok farklı olmuştur. Eşini, oğlunu veya evini kaybeden bir insan için farklı psikoloji beklemek yalrıış olur. Uğraşıları, zevkleri, heyecanları birbirine benzemez.,

Erzurum, Anadolu için bir serhat şehri olmuştur. Doğu'dan gelen saldırılara karşı ilk hareket yeri, Anadolu savunması için ise kale olmuştur. Bu nedenle şehrin birçok yerinde tabyalar ³¹ yapılmıştır.

İslâmiyetle birlikte kadınların giysileri inançları doğrultusunda şekil almıştır. Erzurum'lu kadınlar da, geleneksel giysilerini inançlarıyla birleştirmiş, yeni şekiller ortaya koymuşlardır.

Her çevrenin kendine özgü ortak hareket tarzı vardır. Folklorun yapısını teşkil eden bu ortak düşünce ve zevkler, giysilerin biçimlenmesinde etkili olmuştur.

Erzurum'un uzun süren kış günleri, kadınların dış giysilerinin oldukça kapalı olmasını gerektirmiştir. O zaman ki geleneksel kıyafetler İslâmiyetin tesettür emrine çok uygundu. Halk tarafından büyük ölçüde benimsenmişti. Erzurum kadınları zamanla değişik kıyafet tiplerini geliştirdiler.

Bu kıyafetler "Şer'îye mahkeme sicilleri, minyatürler, yerli ve yabancı seyyahların yazdığı seyahatnameler, yabancı ressamaların çizdiği resimler, Türk giyiminin"³² özellikle Erzurum giysilerinin ne kadar güzel, zevkli ve zengin olduğunu göstermektedir.

"Eski Erzurum'da giysilerin dikim ve hazırlanması "abacı" denilen esnaf zümresi tarafından gerçekleştirilirdi. Kıyafet Kanunu'ndan önce (1925) kullanılan ve bugün birçoğu unutulmuş bulunan pek çok giyim kuşam eşyası arasında, erkeklerin kıyafetleri; kalpaklar, serhatlik (silahlık) lar, kuşaklar,

³¹ Tabyalar, yer üstünde ve altında sıralı geniş hendeklerdir. Şehrin güneydoğu ve kuzeyinde yer alırlar.

³² Yrd. Doç. Dr. Lütfi Sezen; *Erzurum Şehir Folkloru*, Er-Vak. Yay. 3, Erz. 1994, s.273.

gömlerler, kaytanlar, kazekiler, zığvalar, şalvarlar, yelekler vd.³³, kadın kıyafetleri; bindallı, leçek (yazma), gümüş kemer, pabuç, dizleme, mendil, tuman, ehram, çarşaf, yemeni, nalın, vala, kofik, mison, potin vb. yer almaktadır.

“Erzurum’da başa örtülen kalpaklara “Ahmediye” erkeklerin bellerine bağlamış olduğu kuşaklara da “serhatlık” veya “silahlık” denirdi. Kuşağın meşinden yapılmış kıvrımlarına bıçak, tabanca, ağızlık, mendil vb. malzeme konur, asıl kuşağın altından bele bağlanırdı.

Erzurum erkeğinin kıyafeti külâh ve onun üstüne takılan sarıklarla tamamlanırdı. Kalem efendileri, katipler, öğrenciler sarıksız fes giyerlerdi. Buna yörede “dalfes” denirdi. Hocalar fesin üstüne beyaz sarık, mollalar biraz daha dar beyaz sarık, yaşlılar da “amame”, “abaniye” denilen ağır, kaliteli ince ipek kumaş kullanırlardı. Gençler ise, “çit” adı verilen desenli basma ketenden sarıklar sararlardı. Sarıkları bağlamanın özel bir tekniği vardı. Uzun sarık bükülür, bir ucu sağ veya sol kulak ucundan çene hizasına kadar sarkıtılır, kumaşın renk ve çizgilerinin uyumlu olmasına da özen gösterilirdi³⁴.

Yakutiye İslâm Eserleri ve Etnoğrafya Müzesinde gördüğümüz kadarıyla Erzurum’daki erkek gömlerlerin kışlıkları, keten ve pamuktan, yazlık olanlar ise çeşitli kumaşlardan yapılmaktaydı. Petrol ürünleri (sentetik yünü, elyaf, polyester, viskon, polipropilen gibi) icad edilmenden önce pamuk, keten, yün gibi doğal elyaflar kullanılırdı.

Erzurum’da erkekler için çeşitli şekillerde zığvalar usta terziler tarafından dikilirdi. Bu zığvaların birkaç tane kesimi vardı. Üzerlerine iplerle apre şeklinde çeşitli motifler işlenirdi. Zığvalar ata binmek için, abdest almak için genişçe dikilirdi. Zığvaların en eski tarihlileri çiftçilerin, yaşlıların ve köylülerin giymiş oldukları “gün görmez zığva”lardı.

“Eski Erzurum’da abacıların erkekler için özenle diktikleri ceketlere “kaytan” denirdi. Bunların ceketten farkı yakasız ve kaytanlarla süslenmiş

³³ Sezen, s.273.

³⁴ Sezen, s.274.

olmalarıydı. Kaytan, ipek iplikten saç örgüsü biçiminde örülmüş, değişik kalınlıktaki kordonlara denirdi. Kazaki, yelek, zığva gibi giysilerin üzerine süs olarak dikilirdi.

Gömleğin üstüne giyelen yelekler iki biçimde dikilirdi. Birincisi çift kapaklı ve açık yakalı, ikincisi kapalı olurdu. İkincisi daha çok esnaf takımı ile yaşlılar tarafından giyilirdi³⁵

Eski Erzurum'da kadın kıyafetleri bütün toplumlarda olduğu gibi erkek kıyafetlerinden çok daha fazla çeşitliydi. Bu kıyafetlerde çeşitli aksesuar ve takılara yer verilirdi.

Yaşlılarla yapılan konuşmalarda 100-150 yıl öncesi kadın kıyafetlerine ancak ulaşabiliyoruz. Bundan öncelerine yazılı kaynaklardan ulaşmamız mümkün oluyor.

Şu an 70 yaşında bulunan, ehram dokuyucusu Hacı İlhami Doğan Amca o zamanki sosyal ve kültürel yaşantıyı şöyle aktarıyor.

"Benim babam 1939'lu yıllara kadar ehram dokumacılığı ve abacılık yaptı. O zamanlar ehram ve diğer kıyafetlere rağbet çoktu. Babam birçok zaman işleri yetiştiremiyordu. Bu yüzden ehram dokumasını bize de öğretti. Biz ehram dokurken, babam diğer işlerle meşgul oluyordu. Kulağı çınlasın, abim dokuma sırasında "uzatmalar" karışıp takılınca boynunu uzatır, babam da boynunun kütüne şaka olsun diye tokadı vururdu. Biz böyle yetiştik.

O zamanlar kadınlar dış örtülerine dikkat ederler, çarşaf giyenler burunlarının ucunu bile göstermezlerdi. Öyle ki, annem babamla evlendikten sonra namahreme karşı burnunu bile göstermediğini söylerdi. Rahmetli olana kadar da ehramını çıkarmamıştır.

Annemin ehramını babam kendisi özenle dokurdu. Kardeşlerime ve bana kesinlikle el sürdürmezdi. Eskiden insanlar arasında büyük bir sevgi ve saygı, incelik varmış; Şimdilerde bunlar bilmem nerelere gitti.

Hatırladığım kadarıyla annem (o zamanlarda yaygınlaşan moda) bir ara çarşaf giymişti. Annem başına tepelik giyerdi. Bu çok özel bir başlıktı. Kadınlar bellerine bazen ehram parçalarından ekleyerek, bazen de

³⁵ Sezen, s.274.

ehramcılara özel dokutulan yünden peştemaller sararlardı. Altlarında bazen entari biçiminde yünden etek bazen de (özellikle bir işle uğraşırken) şalvar giyerlerdi. Kadife kumaşlardan özenle elbiseler dikilirdi. Bunlara bindallı denirdi.³⁶

Erzurum kadın giysileri kendine özgü yöresel özellikler taşımaktadır. "Anadolu'nun birçok yerinde "tepelik" olarak bilenen ve kadınların başına takılan başlığa Erzurum'da "dinge" denirdi. Entarinin altında şalvar vardı. Kadınların çorapları nakışlı olur, bellerine kuşak bağlarlardı. Şalvarın parçaları çorapların içine konulduktan sonra biraz sarkıtılırdı. Elbise yapımında, "kuntu kumaş", "kadife", "gez" adı verilen kumaşlar kullanılırdı. "Üçetek" ve "gadama" denilen bindallı elbiseler en yaygın olanlardı.³⁷

"Tanzimat'tan sonra tepeliklerin, dingelerin yerini işlemeli çevreler, oyali baş örtüleri ve çemberler almıştır.³⁸

Erzurum kadın kılık kıyafetleri üzerine İhsan Çoşkun Atılcan bizlere ayrıntılı olarak bilgi veriyor.³⁹

"Erzurum'da eskiden genç olsun yaşlı olsun bütün kadınlar, hatta kendini bulmuş genç kızlar, sadece dışarda değil, ev içinde de başlarını örterlerdi. Baş örtüsüz bulunmak hem ayıp, hem de günah sayılırdı.

Baş örtüleri ve giysileri renk renk yazmadan, beyaz leçekten, dingeden (tepelikten) tutunda Kofik'e kadar çeşit çeşitti. Dingeler çevresine gümüş paralar dizili yassı bir fesin üstüne, birkaç renkli yazmanın çember biçiminde ikişer santim aralıkla üst üste konulduktan sonra, fesin üstüne uçları alın düzeyine gelecek şekilde konur, onun üstüne de "vala, krep" gibi ince örtüler örtülürdü. Varlıklı ailelerin kadınları tepelik kullanılırdı. Tepelik, başa konulan yassı tabak biçiminde genellikle üstü kuyumcu işçiliğiyle işlemeli gümüşten yapılır. Çevresine altın gümüş paralar ve sırma püsküller dizildikten sonra başa konurdu. Gümüş tepelik yerine bir fesin etrafına gümüş paralar, sırma püsküller dizerek tepelik olarak kullananlar da vardı.

³⁶ Konuşmalar yöresel ağızdan İstanbul Türkçesine çevrilerek aktarılmıştır.

³⁷ Sezen, s.274.

³⁸ Sezen, s.274.

³⁹ Atılcan, s.107.

Kofikin alt yapısı eskiden yöre halkının “kağıt bezi” yahut “hasse” dedikleri patiskadan yapılıyor. Tepe üstüne arkaya doğru bir sertleştirici konularak başlığın dik durması ve arkaya bağlanacak saçlık için bir zemin hazırlanıyor.

Basık, silindir şeklinde, kısmen fese benzeyen ve ön tarafı arkaya nazaran daha kısa olan bir başlıktır. Üzerinde sıra halinde ailenin durumuna göre 8-10-15 tane olmak üzere değişebilen eski gümüş paralar dikilir. Evli kadınlar tarafından giyilirdi⁴⁰

Yastığın üst tarafı özellikle kırmızı üstüne çiçekli bir kumaşla kaplanır. Bu aynı zamanda kişiler için bir işaretti.

Kofiğin sert yastığı üstenden gümüş para sıralarının üstüne salkım salkım düşen renkli boncuk dizilerinden başka başın iki yanından da uçları gümüş paralı boncuklar, kademeli dizilmiş zülûf bastılar sarkar. Gümüş paralar arasındaki bu boncuklar, başa renk katıp güzel bir görünüm vermesinden başka, mavi boncuklar nazarı karşılar, Oltu taşından olanları sabır ve huzur verir. Akikler, taşıyanı baş ağrılarından, cilt hastalıklarından korur.

Eksiksiz bir kofiğin son parçası saçaklıktır. Bu da kofik yastığına dikilir. Bu saçaklar bele kadar uzanır. Aynı zamanda bir dengeleyici görevi görür.

Erzurum’lu genç kızlar, taze gelinler çevresi çeşitli ayarlarla boncuk ya da simlerle işlemeli geniş dikdörtgen biçiminde başörtüleri kullanırlar, bu örtüleri çene altından göğsü, boynu göstermeyecek biçimde sararlardı. Yeni gelinler, kayınpeder, kayınbirader gibi ailenin erkeklerinin karşısına, çıkarken bu başörtülerini ya da başka bir örtüyü yaşmak yaparak kullanırlardı.

“Eskiden aksesuar olarak kullanılan bir de pazubent vardı. Pazubente, Erzurum ve çevresinde “pazivant” denir. Bunlar gümüşten, kare, dikdörtgen, üçgen biçiminde kutucuklardır. İçerisine kaza ve beladan koruyan dualar

⁴⁰ Görgünay, s.43.

konur ve sağ kolun pazusuna bağlanır. Son zamanlarda deri üstüne kırmızı ibrişim ya da simle işlenmiş ay yıldızlı pazubentlere de rastlanılmaktadır⁴¹

İhsan Coşkun Atılcan, Erzurum kadın kıyafetlerini şöyle tanıtmaya devam ediyor:

“Eski Erzurum’lu ev kadınları ev içinde bellerine genellikle siyah ya da kahverengi (mor) yünden örülmüş şal peştemaller bağlarlar, kollarına da çalışma sırasında dirseklerine kadar “kolçak” geçirirlerdi. Bazı yaşlı kadınlar bellerine şal, yani kuşak bağlardı.

Entariler, “Mekke biçimi” denilen dört peşli ve üçetek olurdu. Üç eteğin ikisi yanlarda, üçüncüsü arkada topuklara kadar uzanırdı. Çok kez kadınlar yanlarındaki eteklerini toplayıp bellerine sokarlardı. Bu eteklerin altına çeşitli kumaşlardan yapılmış şalvarlar giyilirdi. Zamanla etekleri kırmalı, kolları tulumbalı denilen entari biçimleri çıktı. Düğmesi büzgüsüz elbise kollarına, yani bilekten büzümlü biçimleri vardır. Erzurumlu tutumlu kadınlar eskiyen elbiselerini, entarilerini “tütünlük” adı ile hamur-çamur günü yeni hamur yapıp ekmek pişirileceği, çamaşır yıkanacağı, toz alınacağı günlerde giyerlerdi.

Temiz misafirlik elbiselerine de “gerilik” denirdi. Gerilik elbiseler, entariler çok çeşitli biçimlerde ve iyi kalite kumaşlardan yapıldı. Bunlar kırmalı dantelli, çubuklu, peşli, üçetek tabir edilen arka eteği yerden sürünen uzun etekli entarilerdi. Bunlar saray giysileridir.

Erzurum’lu yaşlı kadınlar Horasan şalından hırkalar, kürkler giyerlerdi. Misafirlikte, gerilik ağır elbiselerin üstüne aksesuar olarak inci kelep, inci, altın, gümüş küpeler, gümüş altın kemerler, ucunda altın saat bulunan uzun altın kordonlar takarlardı. Yeni evliler, eldiven kullanırlardı.

Ayaklarına potin-kalloş, sonraları iskarpin, yaşlı kadınlar mest pabuç giyerlerdi. Terliğin Erzurum’da eski adı “tahta pabuç” idi. Tahta pabuçla odalarda, sofalarda, taşlıkta dolaşılır, toprağa basılmazdı.⁴²

⁴¹ Sezen, s.274.

⁴² Atılcan, s.108-109.

Ayrıca ayakkabının içine “dizleme” denilen, beyaz yündün örülmüş diz kapaklarına kadar uzanabilen çoraplar giyilirdi.

2.3. EHRAM (İHRAM) VE HACC İHRAMI

2.3.1. LUGAT OLARAK EHRAM NEDİR?

Ehram; Erzurum’da yaşlı kadının, köyde ise hemen hemen bütün kadınların sokak giysisi ⁴³. Arapların büründükleri yün çarşaf. Sedire veya yere serilen yün yaygı.⁴⁴

Kelime olarak “esas manası, men olan, h-r-m kökünden mastar, birşeyi haram olarak bildirmek yahut haram kılmak denilmektedir. Zıddı ihlal (bir şeyin halal olduğunu bildirmek, helal kılmak) dir. İhram kelimesi “hacc hali” için ıstılah olmuştur.⁴⁵”

2.3.2. HACC İHRAMI

Hacıların Kabe’yi tavaf için mekke haricinde örtünmeğe mecbur oldukları dikişsiz örtü⁴⁶. İhram kelimesi lisanda ancak iki hal için kullanılır. Bir kimsenin umre yahut hacc ifasındaki hali, salat (namaz) esnasındaki hali, Salisen (ikinci olarak) kelime hacc ve umre yapan adamın giydiği libas (elbise) için de kullanılır⁴⁷.

Şeriat, hacının daha Mekke’ye yola çıktığında ihrama girmeyi vacib kılar. Bu olay çok zor olduğu için, hacı bu beldelere yaklaştığı zaman giyer. Bu sebeple, dinde ihrama girmek için belli sınırlar tayin edilmiştir. Bu yerlere mikat (cem’i mevaki) denilir.

Hacc ihramı, dikişi olmayan hususi bir elbisedir. Bu elbise iki parçadan oluşur. Peştamal tarzında belden aşağı tutulan parça (izar) ve beli,

⁴³ Sabahattin Bulut, *Damla Damla Erzurum*, Demircioğlu Mat. Ankara, 1989, s.177.

⁴⁴ F. Develioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ans, Lugat*, Doğuş Mat, Ank. 1971, s.133.

⁴⁵ İslâm Ansiklopedisi, V, s.94.

⁴⁶ Develioğlu, s.123.

⁴⁷ İslâm Ansiklopedisi, V. s.942, DiA.

omuzu, sırtı, göğsü kısmen örten ve vücudun sağ tarafından düğümleme sureti ile gövdeyi saran diğer bir parça. Bu ikinci parçaya “rida” ve düğmelenmek tarzına göre, vişah denilir. Her iki parça, şeriatın emrine göre, beyaz olmalıdır. Başka birçok dinlerde beyaz mukaddes renktir; ilkin matem rengi iken, sonraları matem renginden mukaddes renk haline geçiyor. Rahip efodu ile terik-i dünyaların elbiseleri beyazdır.⁴⁸ Demek ihram kıyafeti çok eskidir ve kaynağını İslâm’a borçludur.

Kadınların hususi bir elbise giymeleri lazım değildir. Onlar umumiyetle başlarından ayaklarına kadar inen uzun bir elbiseye bürünürler; Aslında örtülmemesi lazım gelen yüz, bir nevi peçe ile saklanmıştır.

⁴⁸ Wilken, Verspreide Geschriften, Ossenbruggen neş. III, 416-422.

III. BÖLÜM

ERZURUM'DA EHRAM VE DOKUMACILIĞI

3.1. ERZURUM'DA EHRAM

Erzurum'da ehram, tamamıyla koyun yününden yapılmış, kadınların dış giysi olarak kullandıkları, tek parça halinde örtündükleri sokak giysileridir.

Eski Erzurum'da ehramlar "culfa" denilen dokuyucular tarafından dokunurdu. Lugatlarda "Culfa" sözcüğüne bir türlü rastlanılamamış, Osmanlıca lugatlarda Culah ve Çulha sözcükleri, Çul dokuyan, fakirlerin giydiği, kaba kumaşı dokuyan manasını içine almaktadır.

Erzurum yerli halkının "Çulha" sözcüğünü "Culfa" ya dönüştürdüğü, "İhram"ı da "Ehram" olarak telaffuz ettiği bir gerçektir.⁴⁹

Elli atmış yıl önce ehramcılık (ihramcılık) Erzurum'da tutulmuş ayrı bir zanaat dalı idi.⁵⁰ Elli yıl önce Belediye Binası, Vakıf İşhanı'nın arkasında kalan sokaklar,⁵¹ kalenin altındaki sokak aralarındaki küçük dükkanlar⁵² o yıllarda ehramcılar ve culfalar çarşısıydı. Bu çarşıya "Kemeraltı" da derlendi. Ehram tezgahları, üstü tuğla kemerli dükkanlar içerisindeydi. Herhalde dükkanların kemer örtülü oluşundan buraya Kemeraltı deniliyordu.

Culfalar, sokağa diktikleri 80-90 cm boyundaki üç beş demir çubuğa ellerindeki iplik yumağını gerer, sanatını örgü örgü süsleyecek, o demir çubuklar önünde dans eder gibi bir baştan bir başa gider gelirdi. Ehramın boy iplikleri demir çubuklar arasında ayarlanır, sonra dükkanın içine alınarak, tezgahlarda dokunurdu.⁵³

Ehram dokumacılığında kullanılan ipler (teller) in büküm işlemi (eğirme) herhangi bir makina kullanılmadan yapılmaktaydı. Böyle olunca, bu iş kadınlara düşmektedir. "Kimi ev kadını boş zamanlarını değerlendirmek, el

⁴⁹ Bulut, s.176.

⁵⁰ Atılcan, s.110.

⁵¹ Bulut, s.176.

⁵² Atılcan, s.110.

⁵³ Bulut, s.176.

harçlığını çıkarmak, dolayısıyla aile bütçesine katkıda bulunmak amacı ile yapağı halinde yün satın alır, bu yünü evinde yıkar, iplere sererek kurutur, özel yün çubuğu ile çırpar, yün tараğında tarar, teşi ile бүker, iplik yapar ve götürür culfalara satardı⁵⁴

Ehramlar elle бүküldüğü için, incelik ve kalınlıkları бүken (eğiren) kişiye göre değişmekteydi. Ehramlık iplerde бүкüm ne kadar ince gerçekleştirilirse, o kadar kıymetli olurdu. Culfalar da buna göre iplere kıymet biçerlerdi.

Ehramın бүкümüne göre değeri arttığı ve iyi бүkülen ip dokumada güzel durduğu için, çoğunlukla ipleri ehramı dokutan kişi бүkerdi. Bu yüzden ipi бүken kişi бүкüm işlemine özen gösterirdi. O zamanlarda mahalle aralarında, kapı önlerinde elinde teşi ile ip бүken kadınlara çokça rastlanırdı.

Culfada iplik tartısı, tarihi akışa ve geleneğe uyularak yumurta ile yapıldı. 4 Yumurtanın ağırlığına "1 Tuğt" denir. 6-7 Tuğttan bir ehram yapılabilir. Bu da tahmini olarak 1 kg. gelirdi. Culfaya iplik götüren kadının ipliği yumurta ile tartılır, sonra ehram kendisine verilirken aynı tartı sistemi uygulanırdı.

Ehramlar saf koyun yününden yapılır. Koyunun üzerindeki doğal renkler kullanılır. Bunlar; siyah, beyaz, kırmızı, boz, şekeri boz, kahverengi⁵⁵, bunların da açık ve koyu tonlarıdır.

Dokuma sırasında ehram kumaşının üzerine çeşitli nakışlar işlenirdi. Kenar suyu, Ceviz kanadı, Reyhan dalı, Burma, Kışmış çöpi, Elma şeleği, Çark yıldızı, Narçiçeği, Saç örgüsü, Ceylan boynuzu, Hanımeli, Mum destesi, Pirinç deni, Saat kordonu, bu nakışlardandır. Bunların en çok kullanılan, meşhurları; Saat kordonu, Kışniş çöpi, Pirinç deni, Reyhan dalı, Ceviz kanadı, nakışlarıdır.⁵⁶

Yapılan nakışlar ip rengine uygun olarak seçilmektedir. Ortaöğretimde idareci olan M. Yaşar Köçmenli bey, "eskiden ehrama kendisinden olan renkte desen konulmazsa, çok ayıp sayılırdı ve her kadının gündelik

⁵⁴ Atılcan, s.110.

⁵⁵ Bu renge halk arasında mor da deniliyor.

⁵⁶ Nakışlar hakkında "Ehram Dokumacılığı" bölümünde ayrıntılı bilgi verilecek.

Resim 4 Ehamlı Kadın

Resim 5 Ehamlı Kadın

kullandığı, bir de sandığında özellikle beyaz renkte özel günlerde giymek için sakladığı iki ehramı olurdu. Annemin sandığında hala özel günler için sakladığı ehramı mutlaka vardır” diye aktarıyor.

Ehramlar iki parça halinde dokunur. Dokunan her parça birbirine dikilir. Birbirine dikilen ehramın ebatları 250x185 cm. arasındadır.

Eskiden komşudan komşuya geçerken örtülen, uzak misafiriğe giderken örtünme şekline özen gösterilen ehramın bugün çok az dokuyucusu kalmıştır.

Ehram, Erzurum’da yaşlı kadının, köylerde ise hemen hemen bütün kadınların sokak giysisiydi. O gün başa örtülen ehram, bugün perde yatak, karyola örtüsü olarak kullanılmaktadır. Bugün bir kısmı Erzurum evlerindeki sandıklarda saklıdır. Bir kısmı da müzelerimizin vitrinlerinde bazen bir iç çekişle ağlıyorlar, bazen de için için gülüyorlar. Ağlayışları culfa olan analarını seyircileri arasında göremediklerinden, gülmeleri ise yüzyıllar boyu birlikte yaşadıkları kadından ayrılamayışlarından olsa gerek...⁵⁷

3.2. ERZURUM’DA EHRAM DOKUMACILIĞI

Erzurum’da ehram dokumacılığı son yıllarda epeyce azalmış bir meslek koludur. Günümüzde bu alanda mesleğini sürdüren ehram dokuyucuları sıkıntılarını değişik şekillerde dile getirmektedirler.

Talebin az olması, bu işle uğraşan kişilerin az alması, yeni neslin rağbet göstermemesi ve malzeme sıkıntısı bu alanın gittikçe kaybolmasında etken olmuştur.

Tespit ettiğimiz ehram dokuyucuları, daha çok elli yaşın üzerinde bay ve bayanlar olmuştur. Ehram dokuyucusu olan Nur Hayat Deniz hanımefendi “bizden sonra ehram dokuyacak kimse kalmıyor. Çocuklarıma öğreteyim diyorum. Onlar bana gülüyorlar. Anne etrafına bir bak. Ne ehram dokuyan kalmış, ne de giyen diyorlar. Çocuklarımı bir türlü ehram tezgahının başına oturtamıyorum” diyor.

⁵⁷ Bulut, s.176.

Bu araştırmada ehram dokumacılığı en ince ayrıntılarıyla dokuyucularından öğrenilip, aktarılmaya çalışılmıştır. Ehram dokumacılığını en baş safhasından sırasıyla görmek faydalı olacaktır.

3.2.1. Hammadde

Ehram dokumacılığında tamamıyla koyun yününden faydalanılmaktadır. Yalnızca motif (buna yörede nakış işleme deniliyor) ve kenarlar için pamuktan yapılmış renkli ipler kullanılmaktadır.

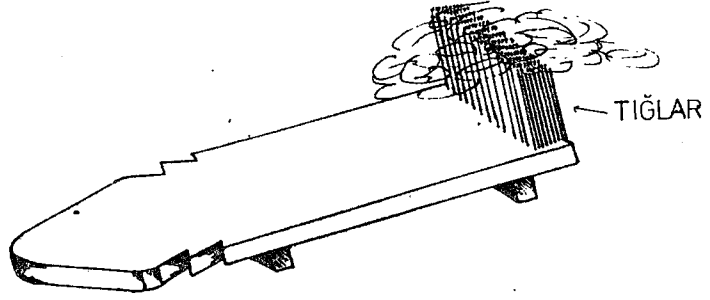
Koyunun özellikle yan karın ve boynundan karnına geçişteki yünleri makbul olanlarıdır. Kuyruk, sırt ve meme yönlerindeki yünler o kadar makbul değildir. Bunun sebebi ise, kuyruk ve meme bölümünde yünün dışkı ve idrara maruz kalmasıdır. Yündeki hayvan pisliğine yöresel olarak "gıgıl" denilmektedir.

Ehram için makbul olan yünler, tabiki kuzu yünüdür. Daha yumuşak ve daha sağlam olmaktadır. Kuzu yününün çok pahalı olması talebi çok aza indirmiştir. şayet yünler yün satılan yerlerden alınacaksa, alacak kişi temiz olanını ve yapağı olanını seçmelidir.

Özellikle koyunun kırılması sırasında yünlerin eşit ve dengeli kesilmesi yünün kalitesini artırır. Aradaki kırpıtmalar yünün boyunu kısaltacağı için dikkatlice kesilmelidir. Kırkım makinaları bu iş için daha müsaittir.

3.2.2. Yünün Temizlenmesi

Koyunun üzerinden alınan yünler su dolu havuzlara alınır. Bir süre bekletilerek toz-toprağın ve gıgılların yünden ayrılması sağlanır. Havuzlarda yumuşayan yünler "topak" denilen bir ağaç tokmakla geniş taşlar üzerinde dövülür. Böylelikle yün pisliklerden arındırılmış olur. Bazı yerlerde beyazlatmak ve daha iyi temizlemek için yünler havuzdan çıkartılmadan durularak şamaşır suyu ile birlikte su dolu havuza basılır. Bazı yerlerde

Şekil 2, Yün Tarağı

Resim 6 Yün Tarağı

de topakla yün dövüldükten sonra, tekrar havuza atılır ve çamaşır suyu katılır.

Temizleme işlemi biten yünler, ip ya da taşlar üzerine serilerek kurutulur. İyice kurutulan yünler, uzun sopalarla çırpılarak birbirine yapışmış olanlar ayrılır. Çırpılan yünler toplanır ve yün tarağından kadınlar tarafından tek tek geçilir (Resim 6).

Yün tarağı; 10 cm. uzunluğundaki ucu sivri birçok tığın 40-45 cm uzunluğunda, 20-25 cm. genişliğinde bir tahtanın uç tarafına yerleştirilmesidir. Alt tarafında iki tane takoz çakılıdır (Şekil 2).

Kadınlar yün tarağının bir tarafına dizlerini dayayarak, ellerine aldıkları yünleri sivri tığların üzerinden geçirirler. Bu işlem alınan neticeye göre bir sefer yapıldığı gibi, birkaç sefer de tekrarlanabilir.

Yün tarağında taranan yünler birbirinden ayrılır, varsa içlerinde kalan pislikler dökülmüş olur. Tarama işlemi ile yünler boylara ayrılır. Kısa olan yünler yatak, yorgan, yastık gibi dolumlarda kullanılmak üzere ayrılır. Bunlar için ayrıca bir işlem yapılmaz. Kalan uzun yünler eğirilip ip haline getirilmek için hazırdır. Bu işleme yörede “yün bükme” ya da “ip bükme” denilmektedir.

3.2.3. İplerin Renkleri

İp bükme işlemine geçmeden önce arada iplerin renkleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Ehramcılıkta kullanılan ipler yünün doğal haliyle kullanılır. Koyunun üzerinden çıkarılan yünler farklı bir boyama ve renk değişimine tabi tutulmaz.

Yünün doğal halindeki renkleri; kahverengi (bu renge yörede mor denilmektedir), beyaz, siyah, kırmızı, boz, şekeri boz diye adlandırılmaktadır. Yünün ton geçişlerine açık veya koyu renk diye eklemeler yapılmaktadır. Örneğin; Açık mor, koyu mor gibi.

Ehramın aralarında ve kenarlarında kullanılan nakışlar pamuklu olduğu için bunlar boyalı olarak kullanılmaktadır. Pamuklular içerisinde en çok tercih edilen renkler mavi, lacivert ve siyah renklerdir.

Eskiden köylerde “Tavan Örneği”⁵⁸ denilen işlemler yapılırdı. Bu işlemler fabrikalarda “Ekose” tabir edilen motiftir. Farklı renklerde boyanan ipler bu işlemede kullanılırdı. En çok kullanılan renkler yeşil, kırmızı, mavi renklerdi.⁵⁹

Özellikle ehramlarda yaz ve kış aylarına göre değişik renkler seçilmektedir. Yaz aylarında beyaz, boz ve tonları seçilirken, kış aylarında kahverengi (mor), siyah renk ve tonları seçilmektedir.

3.2.4. Yünün İp (Tel) Haline Getirilmesi

Yün tarağından geçirilen yünler kadınlar tarafından “teşi” denilen bir aletle eğilmektedir. Bu alete diğer bölgelerde “Öreke” de denilmektedir. Bunun yanı sıra, büküm aletleri olarak farklı yörelerde “İğ”⁶⁰, Kirman” gibi aletlerde kullanılmaktadır. Bu saydığımız aletlerin hepsinin vazifesi aynı olmakla beraber, şekillerinde değişiklikler vardır.

Teşi (Öreke); Yün ve pamukluların büküldüğü (eğrildiği) ipliğin sarıldığı, ucu çengelli gövde ile ağırlık veren gövdeye geçirilmiş, yuvarlak yarım küreden oluşan bir tahta olmak üzeri iki kısımdan oluşur (Şekil 3).

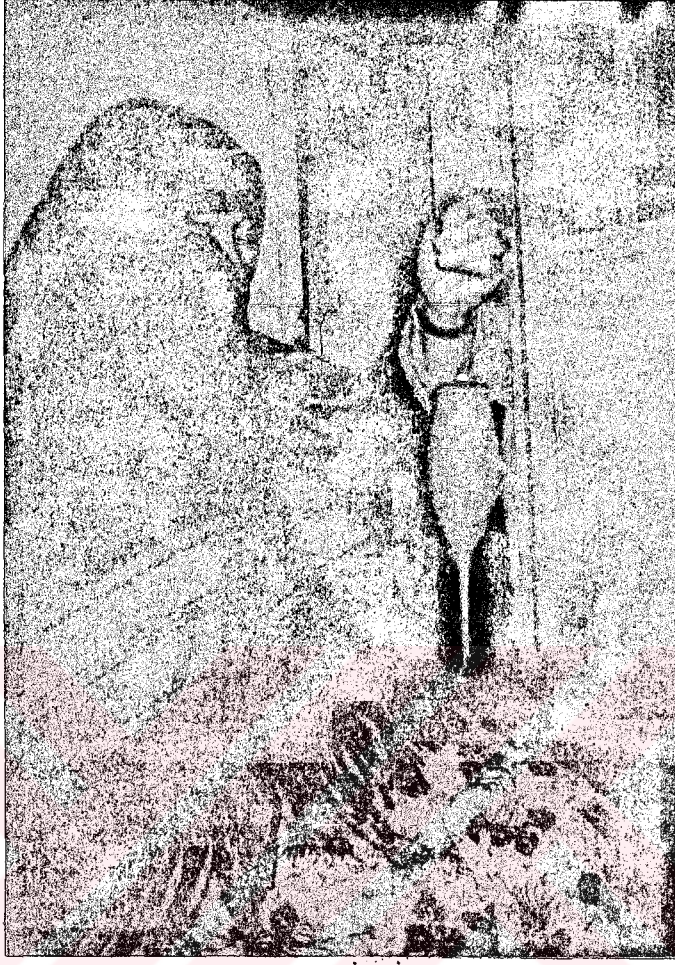
Lifler önce elde paralel hale getirilerek uzatılır ve bükülür. Elde edilen ilk iplik teşinin gövdesine sarılarak çengelden geçirilip, aşağıya sarkıtılırken hızla döndürülür. Döndürme hareketinin tekrar edilmesiyle avuçta tutulan lif demeti iplik haline getirilmiş olur (Resim 7).

⁵⁸ bk. Tavan Örneği işlemesi.

⁵⁹ Galip Demirtaş, Ehram Dokuyucusu.

⁶⁰ İğ: İnsan elinden sonra kullanılan ilk büküm aletidir.

Kirman: Teşideki yuvarlak tahta yerine, çapraz olarak birbirine geçmiş iki tahtadan ve bir çengelli eksenden ibarettir. Bükülen iplik çapraz tahtaların aralarına karşılıklı sarılır.

Resim 7 Teşi İle İp Eğiren Kadın

Şekil 3, Teşi

Yünler ip haline getirilirken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlar; eğirme işleminde teşinin eşit ölçülerde dördürülmesine dikkat edilmeli. Teşi dönerken, ipteki elle yapılan inceltmeler düzgün olmalı. İp veya yün kopmuşsa bağlama işlemi itina ile yapılmalıdır (Bk. Tarak ve Uzatmaların Taraktan Geçirilmesi).

Yünün ip haline getirilmesinde, ipin ince ve düzgün olarak eğrilmesi makbul olanıdır. İpin düzgün bükülmesi dokumada ortaya çıkacak ürünü direk etkilemektedir.

3.2.5. Ehram ve İpinin Ticari Satış Şekli, Piyasası, Kullanılan İp Miktarı ve Maliyeti

Erzurum'da dokunan ehramlar yaklaşık olarak 1000 gr. bükülmüş ipten dokunmaktadır. Bu rakam bazen 1200 gr. arasında olduğu gibi 800-900 gr. da olabilmektedir. Bu değişim ipin ince ve kalın bükülmesine bağlıdır.

Ehram ve ipinin tartılmasında eskiden "Tuht" diye tabir edilen ağırlık ölçüsü günümüzde de kullanılmaktadır.

1 Tuht= 50 dirhem = 150 gr

Ehram dokuyucusu Galip Demirtaş iplerin tartısını yaparken kendisine ağabeyinin verdiği, ağabeyine de bir arkadaşının verdiği bir tartı aleti kullanmaktadır. Kantarın tarihi için kesin bir şey bilmemesine rağmen, Seferberlik zamanından kalmış deniliyor (Resim 8).

Bu kantar, 1500 gr ağırlığı tartabilmektedir. Çile haline getirilmiş ipler çengelli bölüme takılmaktadır. Arada dengeyi sağlayan ve ölçüyü ayarlayan bir "demir topuz" bulunmaktadır. Topuz üzeri kertilmiş uzun demir çubuk üzerinde hareket etmektedir. Demir çubuk üzerindeki kertilmiş her çizgi 5 dirhemi göstermektedir. Bu da 15 gr. etmektedir. Çubuğun ortasında tutulabilmek için yapılmış, hareketli bir çengel bölüm yer almaktadır (Şekil 4).

Ehram dokuyucusu Nur Hayat Deniz ise; uzun demir çubuk üzerine oturtulmuş, iki tarafı zincirlerle çevrili, yuvarlak iki tepsinin bulunduğu demir çubuğun ortasında hareketli bir çeşit terazi kullanmaktadır.

Bu terazide, bir tarafa ip çileleri konulmakta, öbür tarafa ise ölçülü ağırlıklar kullanılmaktadır. Bu terazi günümüzde hurdacılar ve bazı sebze satıcıları tarafından da kullanılmaktadır (Resim 9).

Dokunmuş bir ehram 5 m. uzunluğunda, 90-100 cm enindedir. Ehram ölçülürken “Halebi” diye bir ölçü kullanılmaktadır. 1 Halebi 75 cm'ye eşittir. 7,5 Halebiden 1 Ehram boyu çıkarılmaktadır.

Ehram şu anda piyasada ipiyle birlikte 5-6 milyona satılmaktadır. Bükülmüş ipin 1 kg'ı 800 bin liraya bükülmektedir. Yünüyle birlikte 1 kg bükülmüş ip 2 milyon liraya satılmaktadır. Ehramın kenarlarına püskül yaptırmak isteyen bayanlar bunun için ayrıca bir ücret ödemektedirler. Ehram dokuyucusu Nur Hayat Deniz, püsküller için 500 bin lira para aldığını söylüyor. Ayrıca motiflerin kolay ve zorluğuna göre de fiyat biçilmektedir. Bunun için kesin bir fiyat yoktur. Müşterisine göre ücret talep edilmektedir.

Erzurum'da dokunmuş ehram ve bükülmüş ip, Şehir Kalesi'nin alt tarafında bulunan Bat Pazarı'nda satılmaktadır. Burada satılan ehramlar çoğunlukla Bayburt'ta dokunmuş ehramlardır. Erzurum'da dokunan ehramlar pazara çıkartılmamakta, sipariş üzerine dokutulmaktadır.

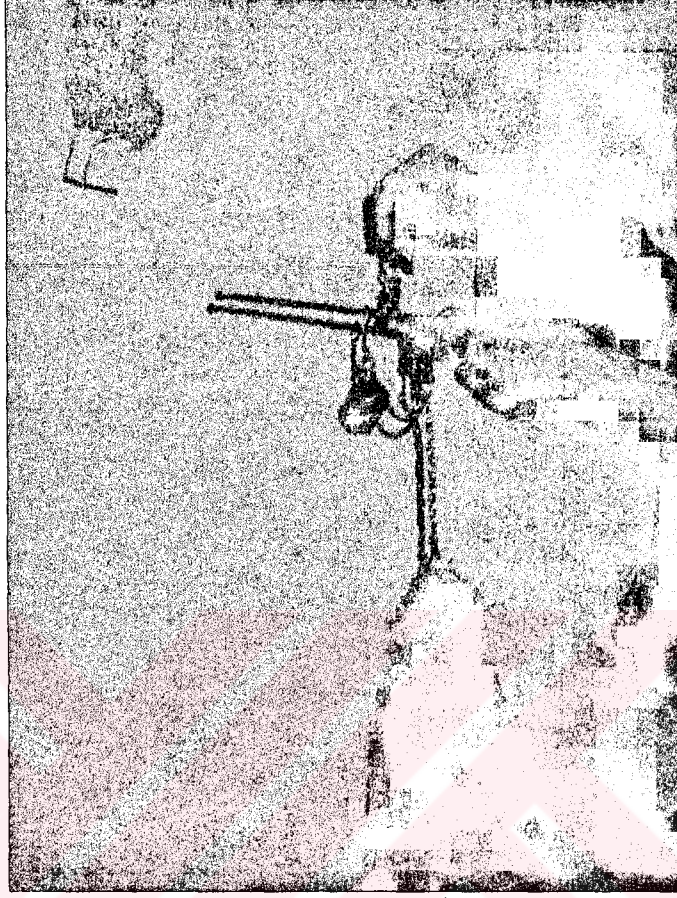
Bayburt ve Erzurum ehramı arasında kalite farkı olmasına rağmen, fiyat farkı yoktur.

3.2.6. Hazırlanan İpin (Tel) Tezgaha Yerleştirilmesine Kadarki İşlemler

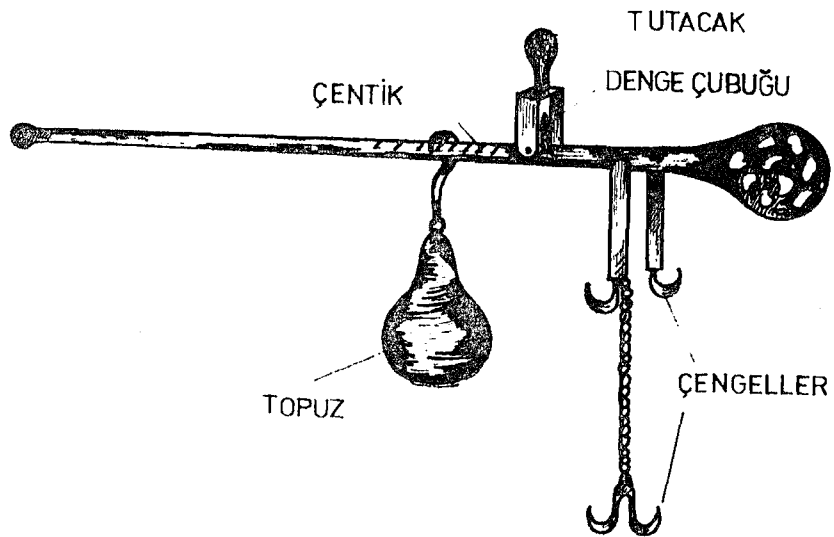
Teşi ile bükülen ipler tezgaha yerleştirilmeden önce bir kaç işlem den geçer.

3.2.6.1. Kelep ve Kelepçe

Bükülen ipler kelepçeye vurulur. Büküm sırasında oluşan yumaklar birbirine eklenerek kelepçede tek parça haline getirilir. Oluşan ip kümesine “Kelep” denir. Buna diğer bölgelerde “Gelep” de denilmektedir (Resim 10).

Resim 8 Topuzlu El Kantarı

Şekil 4, Topuzlu El Kantarı ve Bölümleri

Resim 9 Kefeli El Terazisi

Resim 10 Kelep

Kelepçe; iki parçadan oluşmaktadır. Altta bulunan ağaç takoz üzerine demir çubuk geçirilmiştir. Buna “Yüğrük” denilmektedir (Şekil 5).

Üstteki dönen parçaya da “Nezik” denilmektedir. Nezik dikdörtgen iki çitanın çapraz olarak yüğrüge yerleştirilmektedir (Şekil 6).

Erzurum’da değişik ebatlarda 3 çeşit kelepçe kullanılmaktadır (Resim 11). Kelepçeden çıkartılan kelep “Uzatma (bk. uzatma) ve “İçine Dokuma” (bk. içine dokuma) için hazırdır.

3.2.6.2. Çıkrık

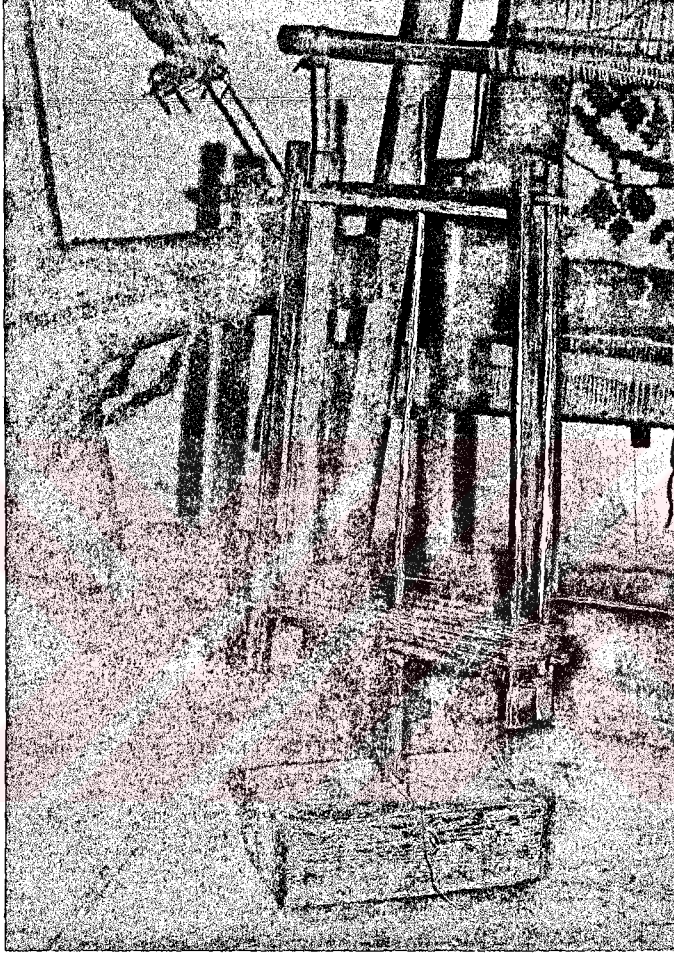
Kelepçeden çıkartılan kelepçer çıkırığa yerleştirilir. Diğer yörelerde çıkırığa “Çahra” da denilmektedir. Çıkrık “İçine Dokuma” (atki) ipliklerinin hazırlanmasında kullanılır (Resim 12).

Çıkrığın, tamamı ağaçtan yapılmıştır. Bir tarafa silindir kasnak denge üzerine oturtulmuştur. Denge yerine kasnağı döndürmek için bir kol takılmıştır. Diğer tarafta yine bir denge üzerine oturtulmuş, çok küçük bir silindir vardır. Denge yerinde silindire bağlı çubuktan bir çıkıntı vardır. Büyük silindir kasnak ile küçük silindir arasında bağlantı kuran bir ip vardır. Bu ip hareketin geçişini sağlamaktadır. Küçük silindirin çıkıntılı ucuna “Masra - Masura” denilen (bk. mekik) 8-10 cm boyundaki lastik hortum takılmaktadır. Büyük kasnağın yardımı ile ip sarılır (Şekil 7).

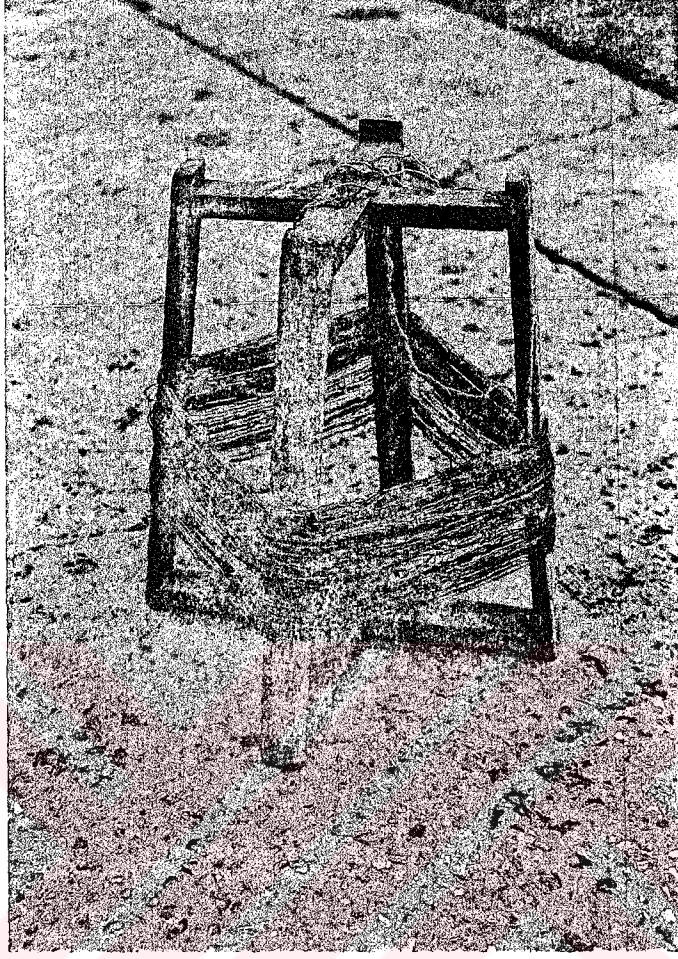
3.2.6.3. Çağlık

Çağlık daha çok yerde çözgü hazırlanırken kullanılır. Piyasa için fazla miktarda dokuma yapılacağı zamanlarda tercih edilen usüldür. Bu usül Erzurum’daki ehram dokuyucuları tarafından kullanılmamaktadır. Direk tezgaha geçilmektedir. Çağlık daha çok Bayburt’ta kullanılmaktadır (Resim 13).

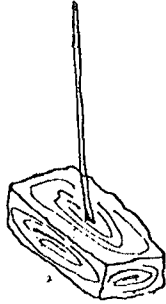
İpleri çaprazla almak için çağlığın yan kısmında bulunan birbirine paralel yatay çubukların ortaları deliktir. Bir tarafta bulunan çağdaki ipliklerin uçları bu deliklerden, diğer taraftaki iplerin uçları ise aralıklardan

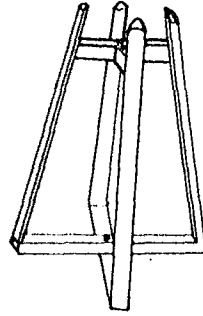
Resim 11a Kelepçe

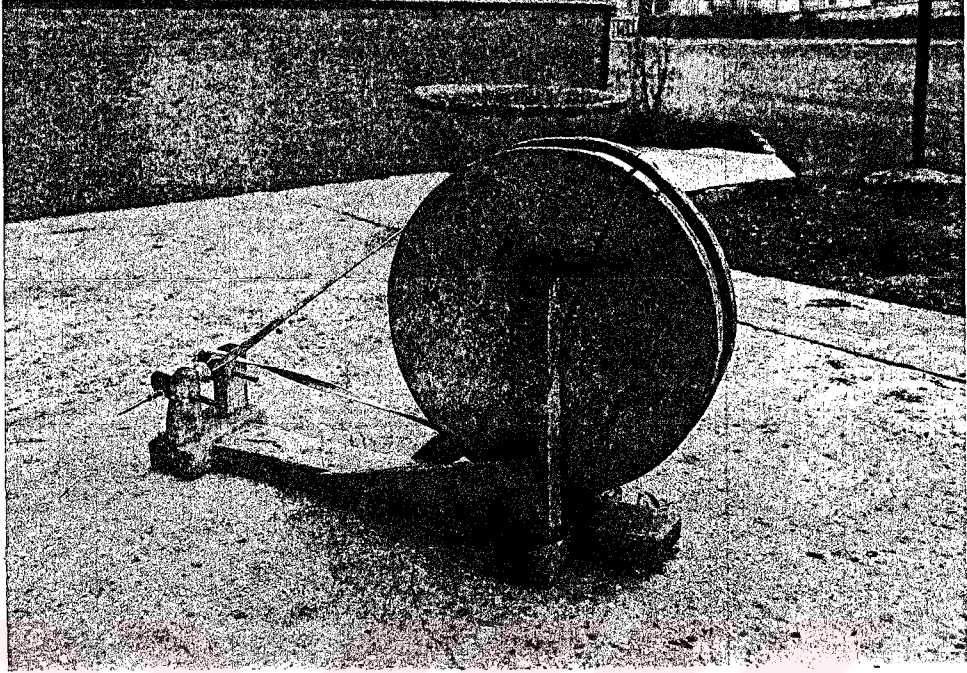
Resim 11b. Nezik

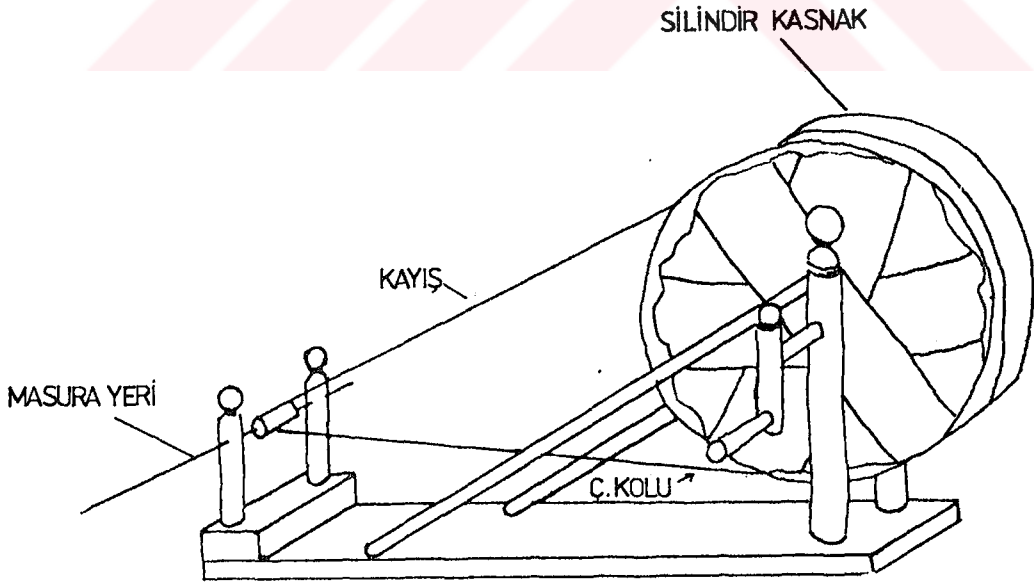
Şekil 5, Yügrük

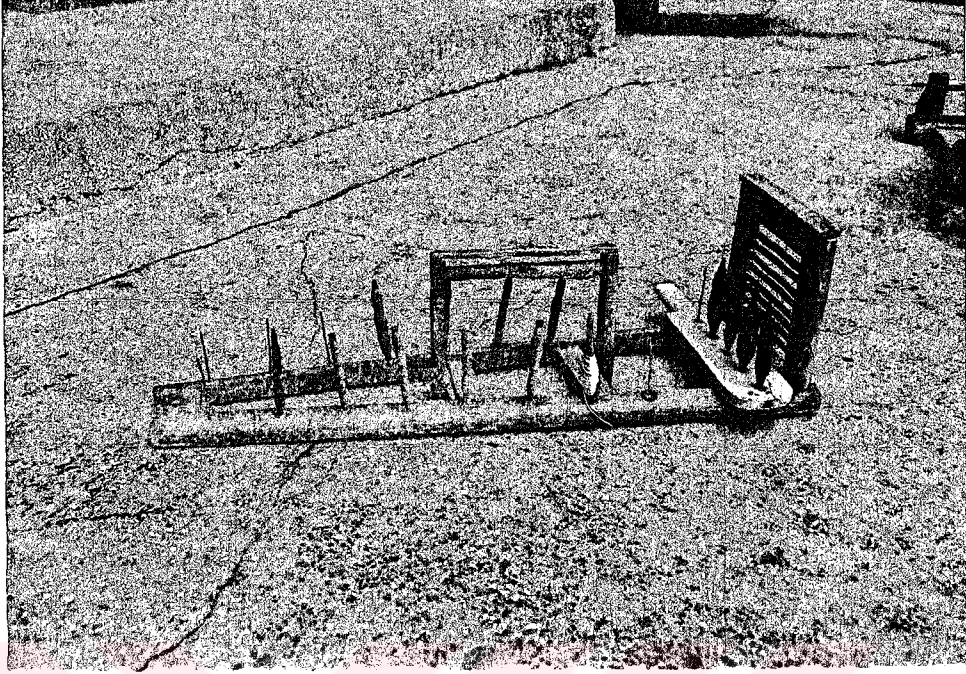
Şekil 6, Nezik

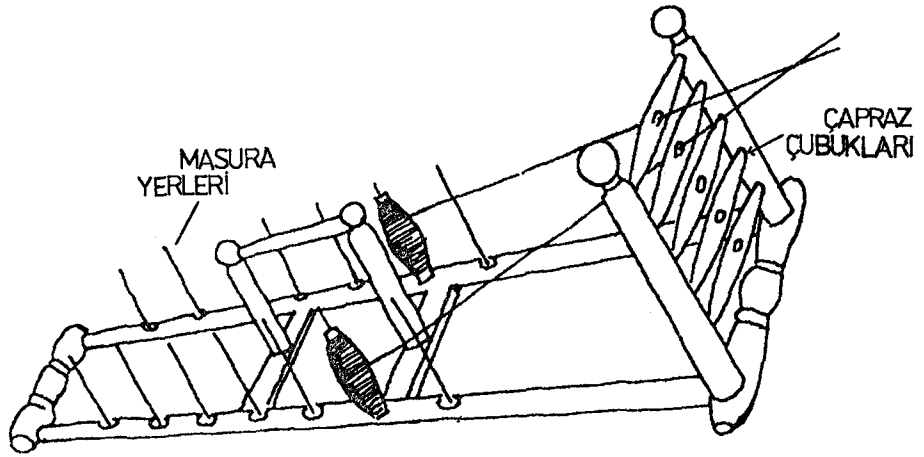
Resim 12 Çıkırı

Şekil 7, Çıkırığın Bölümleri
(Çetin AYTAÇ'tan alınmıştır)

Resim 13 Cağlık

Şekil 8, Cağlığın Bölümleri
(Çetin AYTAÇ'tan alınmıştır)

geçirilmiştir. Deliklerden geçen iplikler sabit, aralıklardan geçen ise serbesttir. Bu açıklık içerisinde hareket edebilirler. Bu durumda, cağlığın sağa döndürülmesinde deliklerden geçen iplikler sabit kaldığı halde, aralıklardaki iplikler aksi yöne doğru hareket etmektedir. Dolayısıyla iki iplik grubu arasında bir ağızlık açılmaktadır. Ters yönde yapılan bir hareketle bu ağızlık değişmekte, bu kez ikinci bir ağızlık açılmaktadır. İplik grupları arasında oluşan bu ağızlıklar, geçirilen parmaklar yardımı ile çapraz demir çubuklar ya da ağızlık ipleri üzerine aktarılır (Şekil 8).

3.2.6.4. Uzatma (Çözü) Haşılının Hazırlanışı

Uzatmada haşıl; ipin dayanıklılığını artırmak, gücü ve tarakta ipliğin kaygan, kopmadan rahat çalışabilir halde olmasını sağlamak amacıyla ipliğin geçirildiği uçlu veya çirişli eriyiğe denir, bu işleme de “haşıllama” denir.

Çift kat ve ince yünlerden eğrilmiş iplikler haşıllanmadan dokunabilir. Ehram dokumacılığında her ihtimale karşı, dokuma esnasında kopup rahatsızlık vermemesi için uzatmalar (çözü) haşıllanır. Zira, ehram iplerinin bükülmesi farklı kişiler tarafından yapılmaktadır.

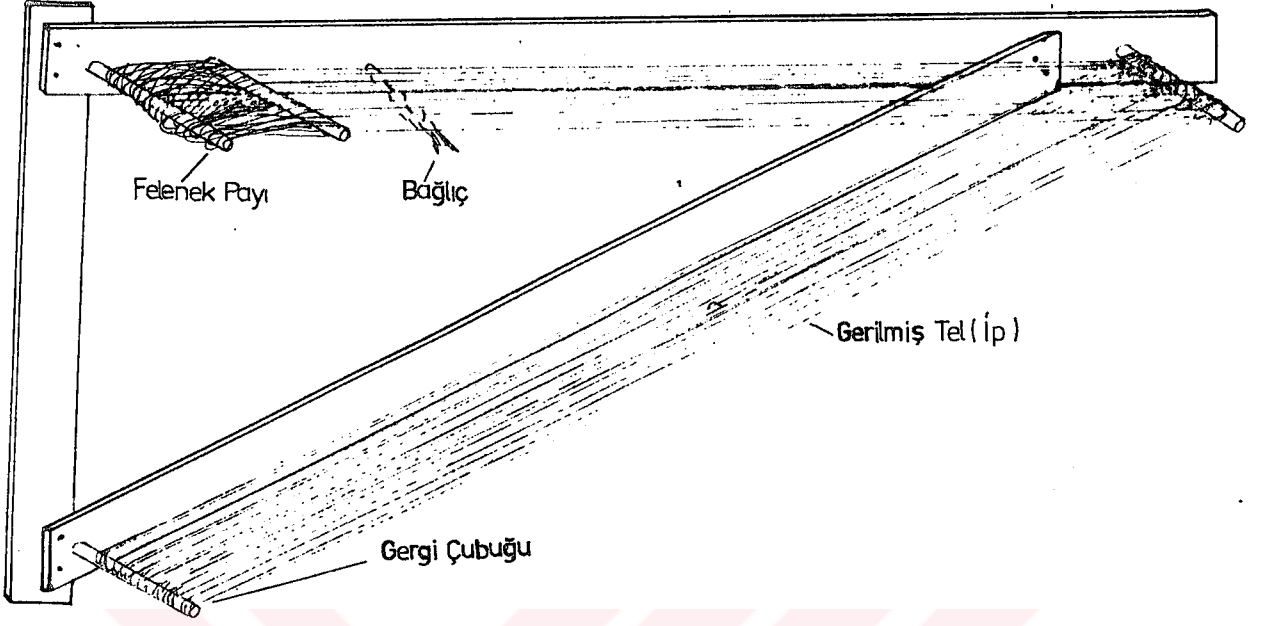
Haşıl maddesi olarak Erzurum, Erzincan ve Bayburt'ta çiriş kullanılmaktadır. Çiriş unu adıyla satılmaktadır.

Bunun yanı sıra diğer yörelerde gize ve tutkal gibi maddeler de kullanılmaktadır.

Çiriş haşılı; topaksız olacak şekilde ezilir, sulu tahin haline gelince uzatma direğinde elle sürülür. Bir kilo yün için 300 gr. kadar çiriş kullanılır.

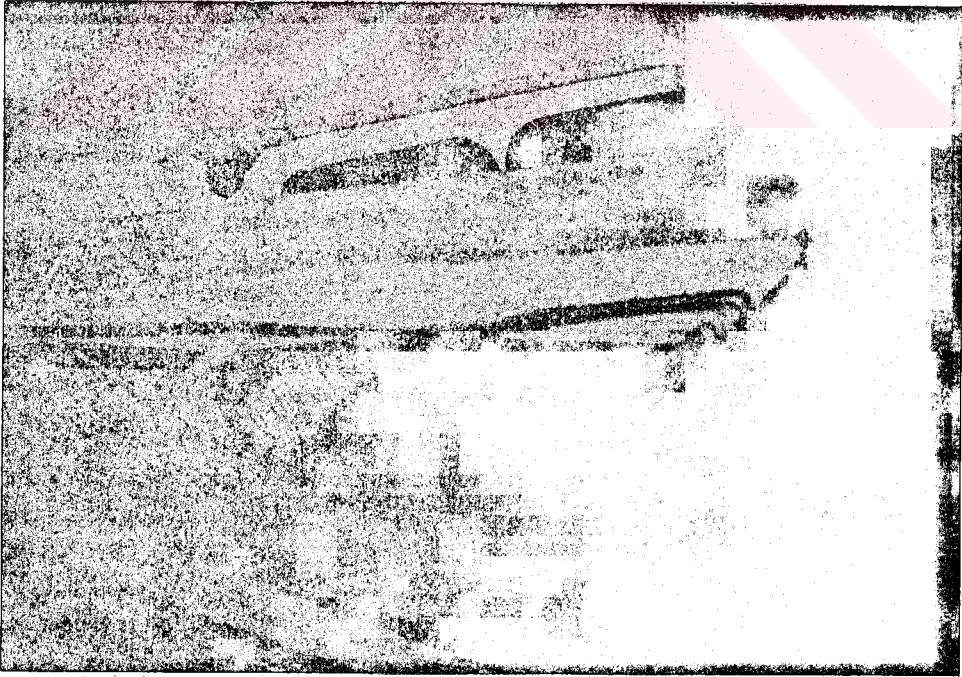
3.2.6.5. Uzatmanın Tezgaha Hazır Hale Getirilmesi

Haşıllanmış çözü iplikleri bobinlere sarıldıktan sonra uzatma (çözü) tezgahının çerçevesindeki çubuklara geçirilip yerlerine konur. Erzurum'da dokunan ehramlarda yaklaşık olarak 90-100 cm.lik ende 900-1000 tane uzatma ipi yer almaktadır. Bayburt'ta dokunan ehramlarda kamıştan tarak

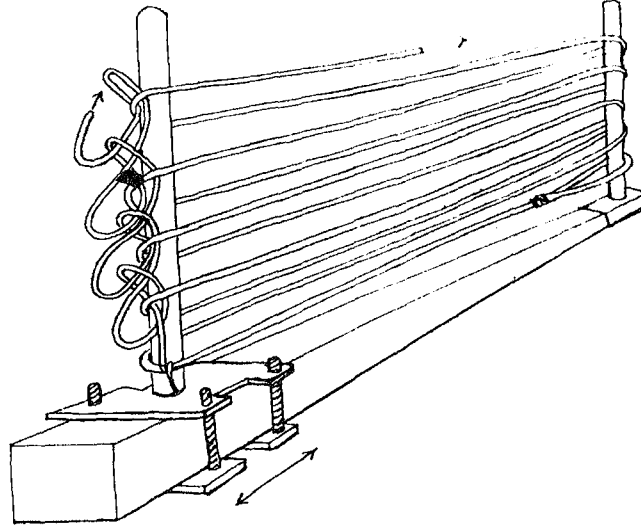
Şekil 9,

İskele Şeklinde Uzatma (Çözgü) Tezgahı

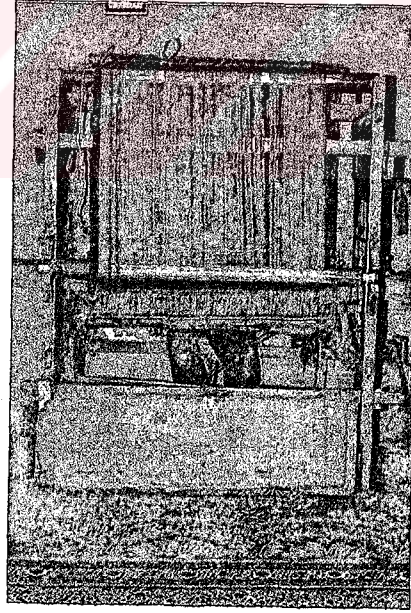

Resim 14

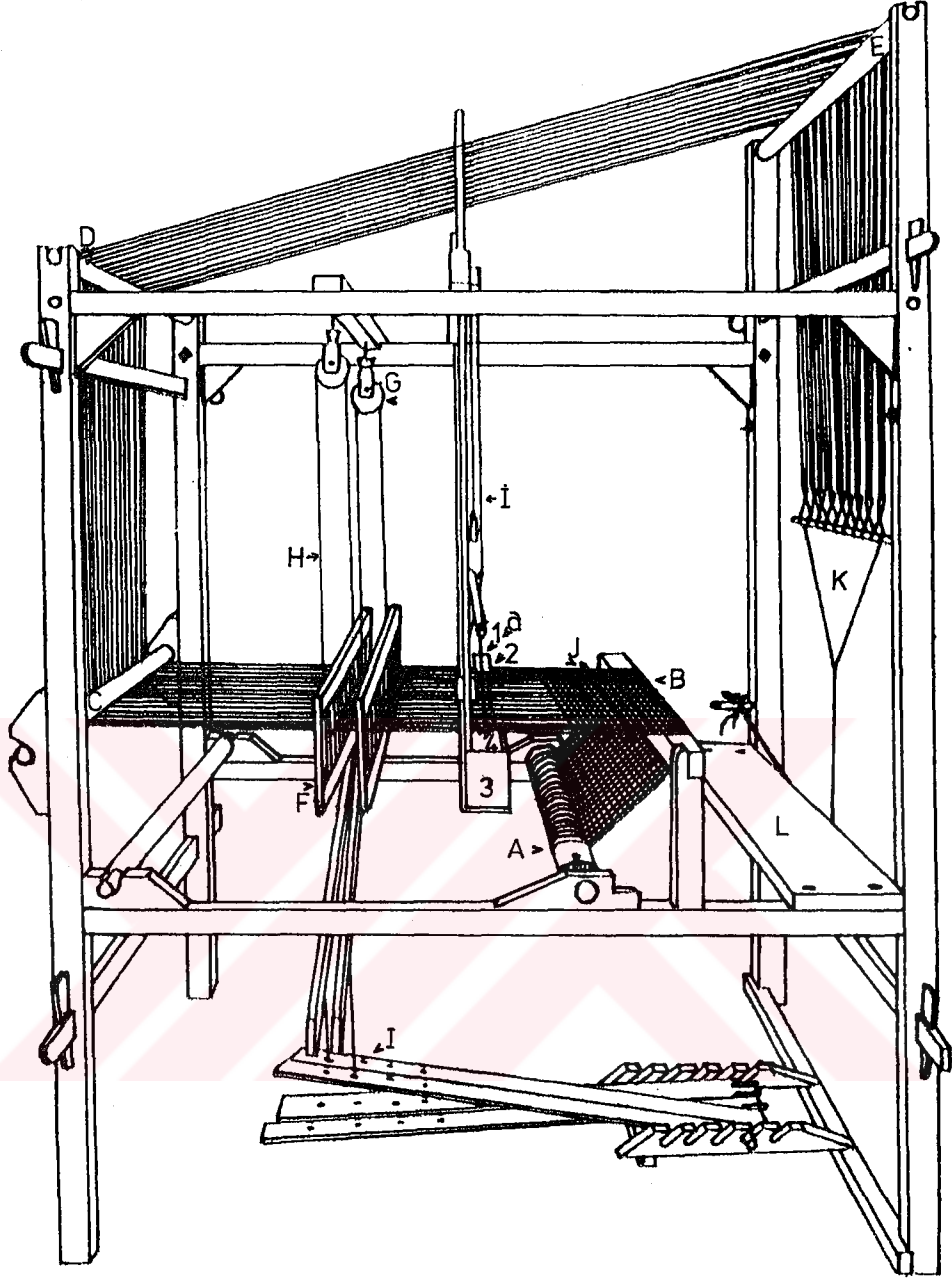
Uzatma Darası, Bağlıç ve Felenek Payı

Şekil 10, İki Direk Uzatılarak Yapılan Uzatma (Çözgü) Tezgahı

Resim 15. Ehram Tezgahı ve Dokuyucusu
(Haldun ÖZKAN'dan alınmıştır)

A) SELMAN SERMİN	I) PATKA
B) ÖN DEHTİN	a) TEFE
C) ARKA DEHTİN	1) TARAK
D) KÖPRÜ	2) MEKİK
E) DAĞ	3) KAMÇI
F) GÜCÜ	4) KAMÇI HAZNESİ
G) KUŞ	J) MİTİT (Metit)
H) KUŞ İPİ	K) BAĞLIÇ
I) AYAKÇA	L) OTURMA TAHTASI

ŞEKİL 11. KAMÇILI EHRAM DOKUMA TEZGAHI

(Çetin AYTAÇ'tan alınmıştır)

kullandıkları ve ipleri biraz daha kalın büküldüğü için bu sayılar aynı ende yani 90-100 cm.de 750-800 tanedir. Bu sayılar da tarak (bk. tarak) sayısını gösterir.

Uzatma tezgahı; uzatmayı çözmeye, başka bir deyişle uzatma ipliklerini dokuma tezgahında dokunabilecek şekilde birbirine paralel bir duruma getirmeye yarar.

Ehram dokumacılığında aynı görevi yapan iki çeşit uzatma tezgahı kullanılmaktadır. Birincisi; yere çakılı iki çubuğun bir kızak üzerinde hareketi ile yapılan çözümlü tezgahı (Şekil 9) İkincisi ise; üç parça uzun ağacın dik üçgen şeklinde birbirine birleştirilmesi ile yapılan uzatma tezgahı (Şekil 10).

Kullanılan uzatma tezgahlarına iplerin bağlanması için iki demir çubuk çakılarak arasına uzatma ipleri gerilir. İpler gerilirken birinci demir çubuğa 20 cm. yakınlıkta bir çubuk daha vardır. Burası dara payı alınmak ve ipleri aynı hizaya sokabilmek için konulmuştur.

Uzatmada bir defada bahsedilen sayı kadar uzatma ipliği çekmek mümkün olmadığından genellikle bir defada 20 çift çekilir. Buna bir “bağlıç” denir (Şekil 10). Bağlıç bağlanırken sayılara oldukça dikkat edilmelidir. Şayet güçlölere (bk. gücü) geçişte uzatma ipliği fazla olduğunda çıkarmak, eksik olduğunda eklemek gerekmektedir. Bu işlem arka arkaya tekrarlanır. Bağlıçlar diğer uca da konur.

Ayrıca, hazırlanan uzatmaların bir ucuna “Felenek” adı verilen, kenarların sağlam olmasını sağlayan pamuktan 10 çift renkli ip, uzatma şeklinde uzatma tezgahına gerilir (Resim 14).

Böylece uzatma ipleri tezgaha geçirilmeye hazırdır.

3.4.7. Ehram Tezgahının Parçaları

Araştırmamız neticesinde, tesbit edebildiğimiz ehram tezgahlarının en yenileri 1942 yılında devletin teşvik mahiyetinde verdiği tezgahlardır. Bayburt'ta kullanılan ehram tezgahlarının bütün parçaları gürgen ağacından imal edilmiştir. Erzurum'da kullanılan ehram tezgahlarının “gücü” ve “tarağı”

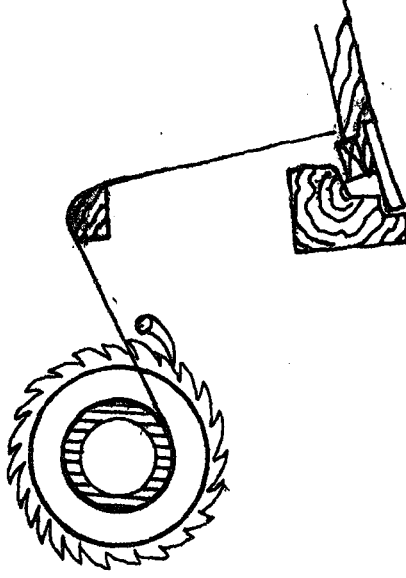
metalden imal edilmiş olup, diğer parçalar gürgen ağacından imal edilmiştir. Ehram tezgahlarının gürgen ağacından yapılmasının sebebi; sık, diri oluşu ve yıpranmamasıdır.

Ehram dokuma tezgahları rahatlıkla sökülüp takılabilir. İki yanların birbirine geçme tahtaları önceden takılmış ve yuvaları tutkallanmıştır. Tezgah kurulacağı zaman bu iki yan, karşılıklı konur. Karşılıklı yuvalar içerisine geçirilmiş kollar vardır. Ara tahtaların uçları, yanlardan geçirilip sonra da kamalanmıştır. Tezgahı oluşturan temel bölümler yerlerini almış, sonra dokunmuş ehram kumaşının sarılmasına yarayan "Selman" (Sermin) denilen bir tarafı tırnak dişli kalın merdane yataklara geçirilerek köprü direklerine degecek şekilde oturtulmuştur (Şekil 12). Bayburt'ta kullanılan ehram tezgahlarında; selman çubuğu kare şeklinde köşeli olup, bir ucunda "El demiri" denilen çubuk, delinmiş ağaç selmanın içinden geçerek dönmesini sağlamaktadır. Bu da köprüye çakılmış iki ağaç takozla sabit tutulmaktadır (Şekil 13).

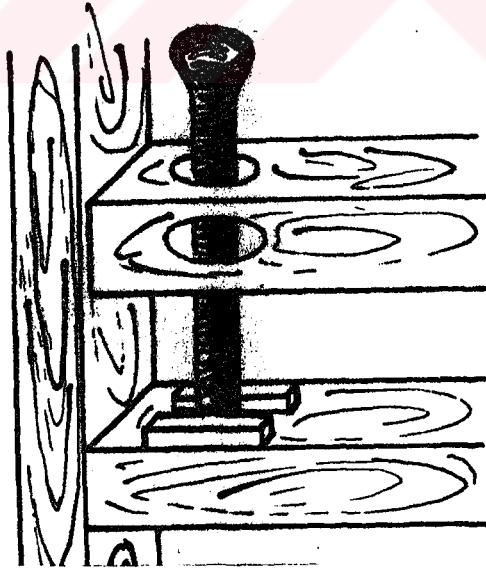
Tefe, üst direğin iki tarafındaki çıkıntılı civatalara, tezgahın tam ortasında, üstte iki tarafındaki lama demirinin yuvalarına oturtulmuştur (bk, Şekil 11). Tefe; hareketli, üzerinde tarak ve mekiği barındıran bir bölümdür. Hareketli bölmenin iskelesine "Patka" denilmektedir.

Selmanın dışında uzatma iplerinin üzerinden geçtiği üç tane merdana vardır. Bunlardan iki tanesi aynı kalınlıktadır. Bir tanesi tezgahın önünde, diğeri arkasında, yan ağaçların ucundaki açık yataklarda yer almaktadır. Öndekine "Orta dehtin" arkadakine "Arka dehtin" denir. Kalan merdane orta ve arka dehtinden daha kalındır. Ön tarafı köprü tahtası hizasından daha yüksektir. Bu yükseklik tezgahına göre değişmektedir. Bu merdaneye de "Dağ" denilmektedir.

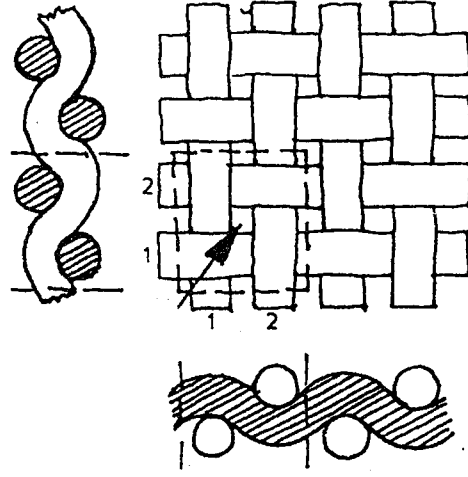
İleri bölümlerde gücü, tarak, mekik, ayakçadan konuya ilişkin olarak dokumaya geçişte ayrıntılı bahsedileceği için, burada sadece isimleri zikredilmiştir.

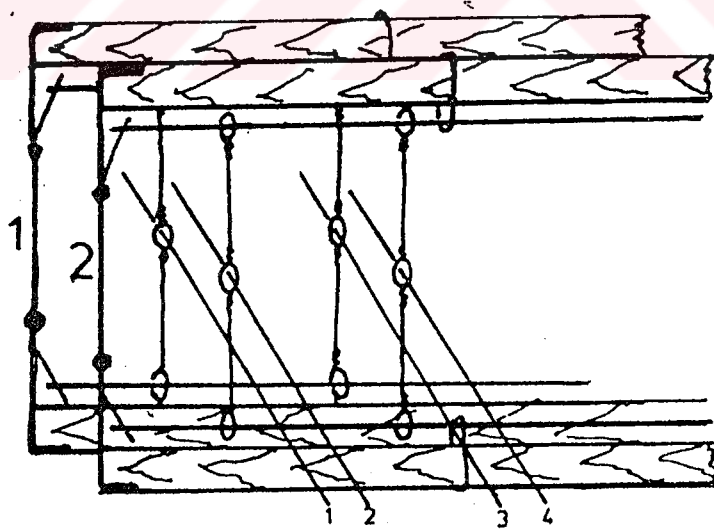
Şekil 12,
Dişli Selman (Sermin) ve Sarılışı

Şekil 13,
El Demirli Selman ve Sarılışı

Şekil 14. Eham Örgüsünün Gösterilmesi (Zahide İMER' den)

Şekil 15. Gücü, Nire (Boncuk) ve Uzatmaların Gücünden Geçirilmesi
(Zahide İMER'den alınmıştır)

Tezgahın arkasına dokuyucunun oturma tahtası yerleştirilmiştir. Ayakçalar tezgahın arkadan tam ortasında, aralarındaki tahta pullar ile birleştirilmiş ve ayakça sığacak kadar açıklıkta yerleştirilmiştir.

3.2.8. Dokuma Örgüsü ve Gücü

Ehramın dokunmasında, uzatma (çözgü) ve içine dokuma (atkı) iplerinin ağız açılarak birbirlerinin bir altından, bir üstünden geçirilmesi ile oluşur. Bu şekil ehramcılıkta kullanılan “dokuma örgüsü” dür. Bu tarzda ki dokumaya tekstil fabrikalarında “Bezayağı” adı verilmektedir.

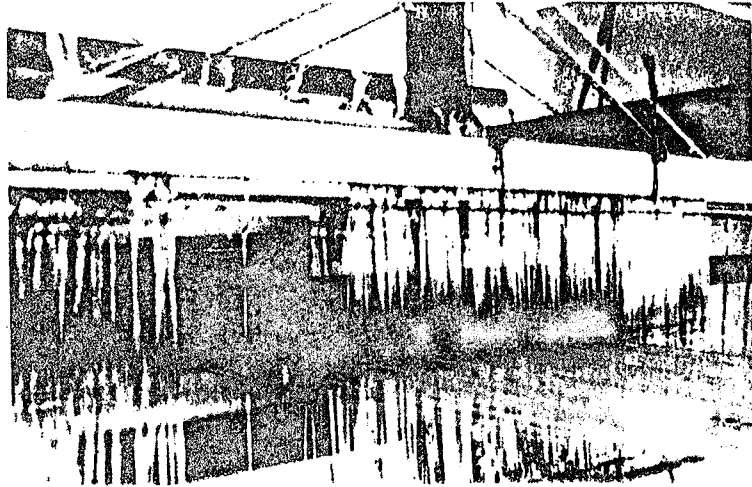
Dokuma örgüsünde içine dokumalar bazı uzatmaların üstünden, bazılarının altından geçer. Bunun sonucu elde edebilmek için, dokuma yapılırken uzatma ipliklerinden bazılarının yukarıda ve bazılarının da aşağıda olmasını sağlamak gerekir. Bu sırada açılan ağızlıktan içine dokuma ipliği geçirilip sıkıştırılınca, içine dokuma ipliği, yukarıda kalan uzatmaların altından, aşağıda kalan uzatmaların ise üstünden geçmiş olacaktır (Şekil 14).

Uzatma ipliklerinden bazılarının yukarıda, bazılarının ise aşağıda bulundurulması “Gücü” ler aracılığı ile sağlanır. Üst ve alt çubuklar arasında gerili olan ve kayarak hareket edebilen tel veya iplere de “gücü teli” veya “ip gücü” denildiği gibi sadece “gücü” de denir. Bunların her birisinin ortasındaki derinliğe “Nire” denir (Şekil 15).

Ehram dokumasını oluşturabilmek için dokumada aynı bağlantısı yapan uzatma iplikleri hep aynı gücü çerçevesinde geçirilmelidir. Buna göre, birinci ve üçüncü uzatmalar birinci gücü çerçevesinden geçirilmiş, ikinci ve dördüncü uzatma ikinci çerçeveden geçirilmiştir. Bu işin devamında tek numaralı uzatma ipleri birinci ve çift numaralı uzatma iplikleri ikinci gücünden geçirilmiştir. Böylece ikinci çerçeve yukarı kaldırılınca ondan geçmekte olan çift numaralı uzatmalar da onunla birilikte kalkmakta ve ağızlıktan mekik atılmasıyla, dokuma örgüsünün birinci atkı sırası ortaya çıkmaktadır. İkinci çerçeve indirilip birinci çerçeve yukarı kaldırınca, bu kez de tek numaralı

Resim 15 Bayburt'ta Kullanılan
İpten Gücüler ve Uzatmaların Geçirilmesi

Şekil 16,
Erzurum'da Kullanılan Metal Gücüler ve Uzatmaların
Geçirilmesi
(Zahide İMER'den alınmıştır)

uzatmalar onunla birlikte kalkmakta ve ikinci -içine dokuma- atılıp sıkıştırılınca dokumanın ikinci -içine dokuma- sırası oluşmaktadır.

3.2.9. Uzatmaların Gücülerden Geçirilmesi

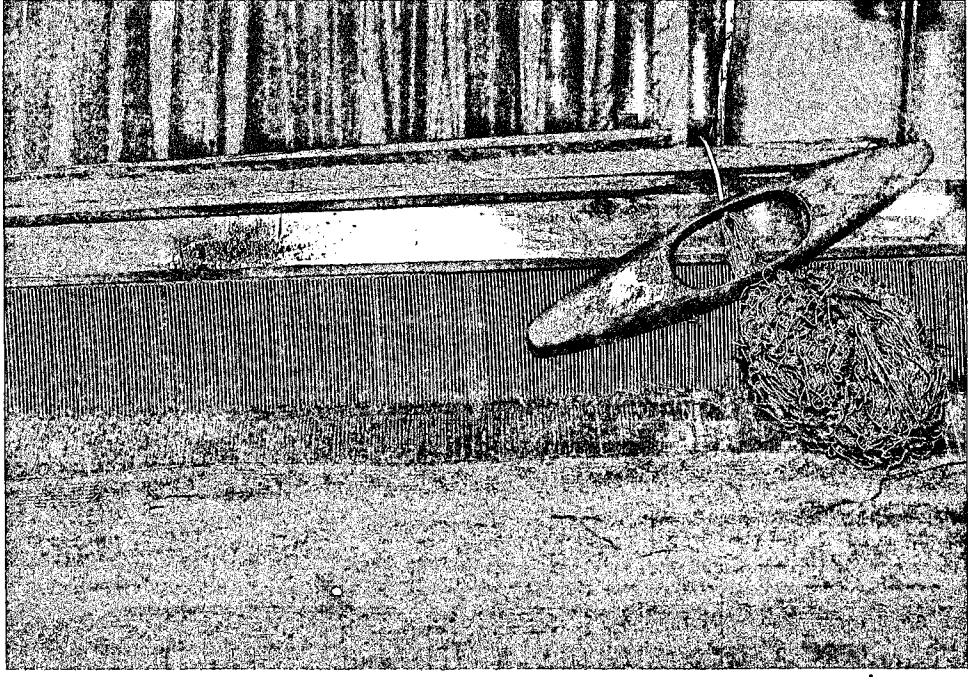
Hazırlanan -uzatma iplikleri- topluca alınarak dokuma tezgahının arka tarafında, yukarıdaki ara ağacının dışa çıkmış kamalı ucuna asılır. Ağızlıklı uç uzatılarak arka ve ön dehtinlerin üzerinden aşılır. Tezgahın önüne sarkıtılır. Gerim ipi denen bir urganın ucu, oturma tahtasının altındaki ara ağacı üzerinde bulunan makaradan geçirilmekte ve oturma tahtasının hizasında uzatmaya bağlanmıştır. İpin diğer ucu dokuyucunun solunda, arka yan ağacına çakılı kazığa sarılır.

Uzatmanın önden sarkan ağızlık ipinin uçları, sökülerek gerilmiş ve dağın üzerinde iki yan ağaçlara çakılmış küçük çivilere takılır. Uzatma gerilmiş ağızlık ipi üzerinde yapılmıştır. Askı ağacına asılmış gücü çerçeveleri, askı ağacının ileri sürülmesiyle dağa yaklaştırılmakta ve çerçevelerin iki başlarından birer uzun çita geçirilmekte, çitaların bir ucu tefe üzerine, bir ucu dağ üzerine dayatılır. Böylece çerçevelerin ileri geri hareket etmesi sağlanmaktadır.

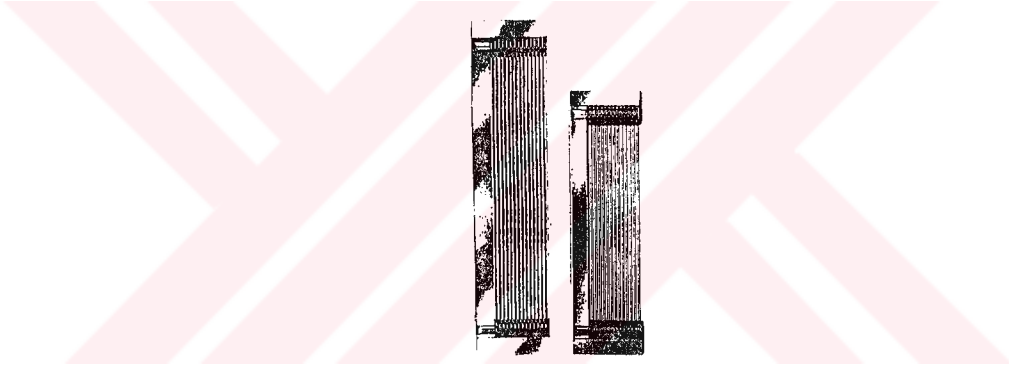
İki kişi, biri tezgahın önünde, diğeri içinde ve gücü çerçeveleri arada karşı karşıya oturtulmaktadır. Önde oturan ağızlıklı ipliğin demetini sol elinde tutar, sağ eli ile iplikleri karıştırmadan sırasıyla ayırıp kendisinin sağ tarafından ve dağın altından uzatarak içte oturanın gücü teli veya ipliği deliğinden sokup uzattığı ipliği, çengelli bir çekecekle tutar. Bu işlemi yaparken dikkatli olmak gerekir. Bu işlem bitene kadar devam edilmektedir. Bundan sonra iplikler taraktan geçirilir.

3.2.10. Uzatmaların Taraktan Geçirilmesi

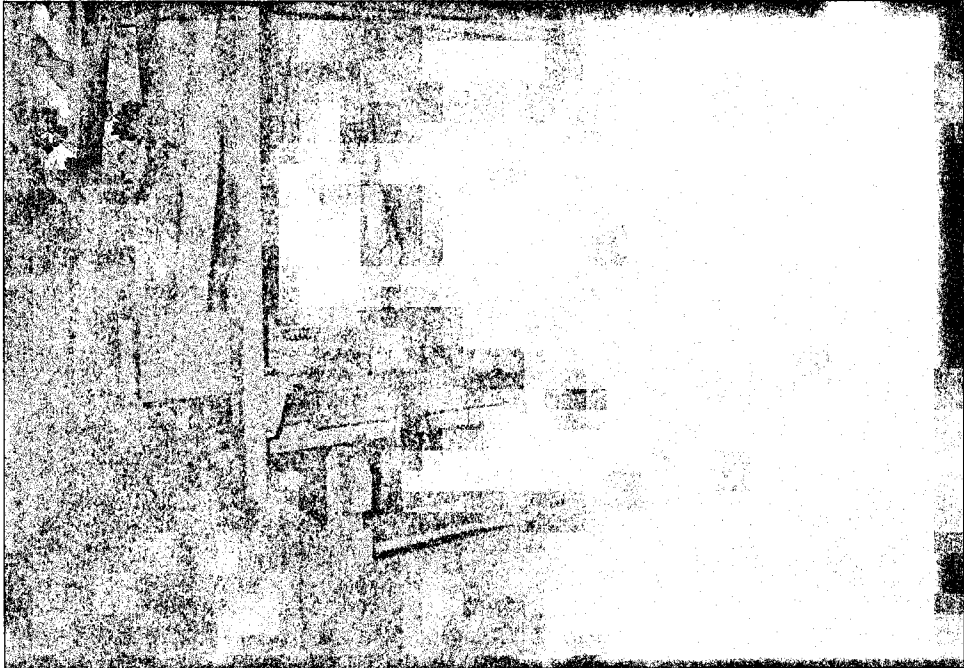
Ehham tezgahında tarak, hareketli olan tefenin içine takılı olan, gücünden gelen uzatmaları hizaya sokan ve içine dokuma (atki) iplerini

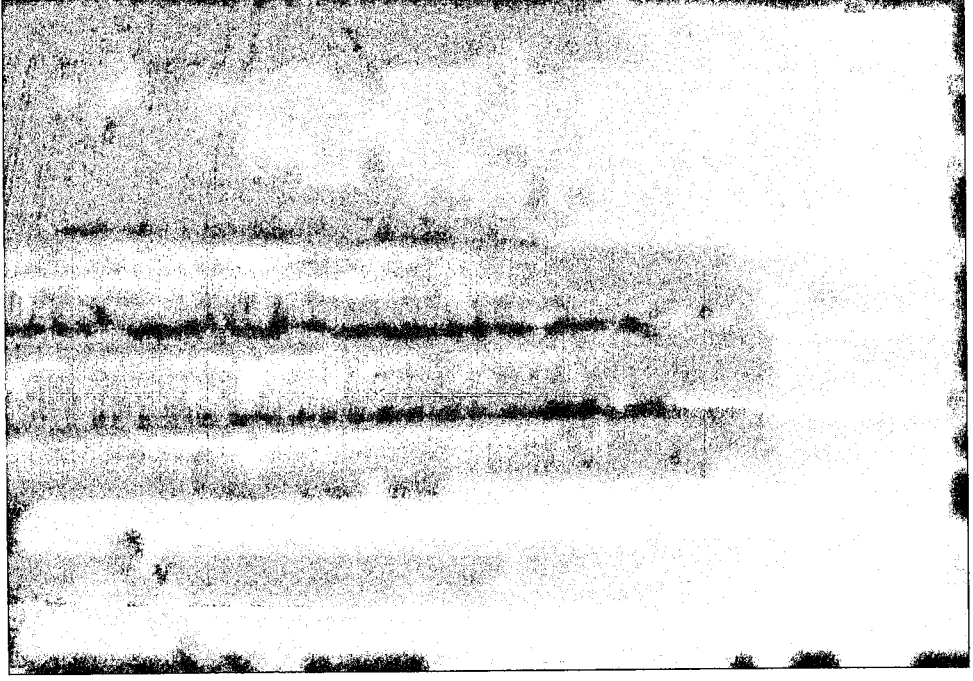
Resim 16a. Gücü ve Tarağa Geçirilmiş Uzatma (Çözü) İpleri

Şekil 17. Erzurum'da Kullanılan Metal Tarak (Zahide İMER'den alınmıştır)

Resim 16b. Gücü ve Tarağa Geçirilmiş Uzatma (Çözü) İpleri

Resim 17 Uzatma (Çözü) İplerinin Çile Halinde Bağlanması

Resim 18 Kuş ve Gücü Bağlantısı

sıkıştırılan eşit aralıklarla birbirine paralel yerleştirilmiş, metal veya kamış dişlerdir. Erzurum'daki ehram tezgahlarında İstanbul'dan getirtilen demir taraklar kullanılmakta olup, Bayburt'ta kullanılan taraklar kamıştan olup, gövdeleri ağaçtandır (Resim 16). Demirden olan tarakların dişleri daha sık ve sağlam, kamıştan olanların daha seyrek ve kırılıgandır (Şekil 17).

Uzatma iplerinin taraktan geçirilmesi, gücünden geçirildiği gibi iki kişi tarafından yapılmaktadır. Bir kişi bir tarafa, diğeri de öbür tarafa geçerek çengelli iğne ile uzatılan uzatmalar, bir dişe bir uzatma gelecek şekilde çekilmektedir. Uzatmalar toprağa çekilirken 20 tane tel pamuk ipliğinden çekilir. "Felenek" adı verilen bu kenarlar ehramın sağlam ve dayanıklı olması için yapılmaktadır (bk. Dokunmuş Ehram Resimlerine).

Karışmasın diye her 20 uzatma ipinde bir düğüm atılır. Buna "Çile" denmektedir. Dokunan ehram çile sayısına göre kalitelendirilmektedir. 9 dan, 15 çileye kadar ehram dokunmaktadır. En kalitelisi 15 çile ve bundan fazla olanıdır.

Uzatmaların gücü ve taraktan geçirilme işlemi ilk kez yapılıyorsa, bu şekilde yapılmalıdır. Şayet, önceden çile halinhde bağlanmışsa (Resim 17-18), diğeri taraftan gelen uzatmaların ucu, çile ucuna düğümleme yapılmadan geçirilmektedir.

Bu işlem; iki ucun birbirinin üzerine katlanarak, burulmasıyla gerçekleştirilmektedir.

Bağlanması tamamlanan uzatmalar gücü ve taraktan aynı hizada çekilerek, karşıya geçirilmektedir (Şekil 18).

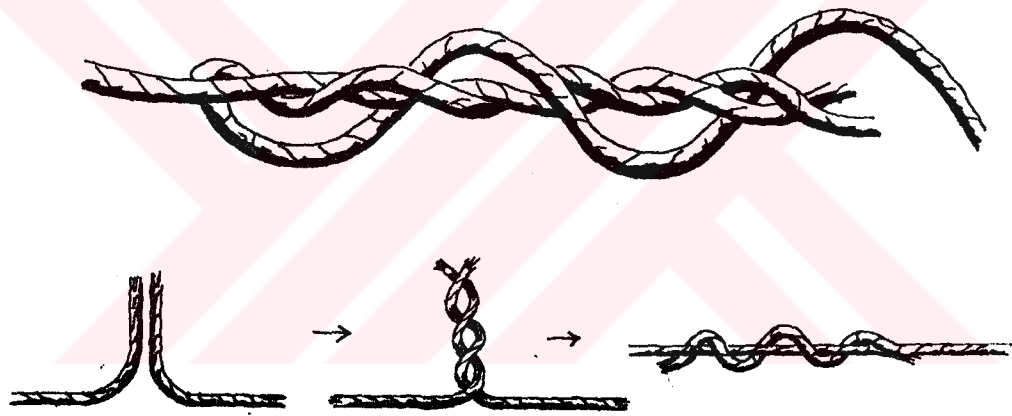
3.2.11. Gücü Çerçevelerinin Takılması

Uzatma ipleri dokuma için hazır hale getirilmiştir. Gücü ve tarağın gerekli yerlere bağlanması gerekmektedir.

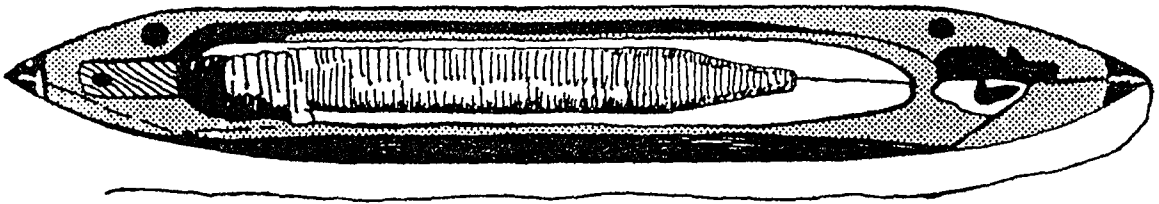
Gücü çerçevelerinin altında ve üstünde ikişer kanca vardır. Bunlar çerçeveleri asmaya ve ayakları bağlamaya yarar. Çerçeve askısının iki tarafındaki makaralardan inen iplerin birer ucuna birinci çerçeve, diğeri

Şekil 18, Circır

Şekil 19, Uzatmanın (Çözüğü) Düğümsüz Bağlanması

Şekil 20, Mekik
(Çetin AYTAÇ'tan alınmıştır)

uçlarına da ikinci çerçeve asılır. Asılan bu makaralara “Kuş” (Resim 19), yukarıda asılı olan iskeleye “Kuş İskelesi”, asılı iplere “Denge İpleri” denilmektedir (bk. Şekil 11). Ayrıca gücü çerçeveleri ile denge ipi arasında mekiğin yükseklik ayarını yapabilmek için hareketli dişlerden oluşan, metalden geçmeli askı vardır. Buna “çircir” adı verilmektedir (Şekil 19). Gücü çerçeveleri bağlandıktan sonra ayakçalar bağlanır.

3.2.12. Ayakçaların Bağlanması

Ehram tezgahında iki gücü çerçevesi kullanıldığı için, iki tane de ayakça kullanılmaktadır. Birinci gücü çerçevesi sol taraftaki ayakçaya ve ikinci gücü çerçevesi sağdaki ayakçaya bağlanır.

Gücü çerçevelerinin ayakçaya bağlanması, her çerçevenin altında, iki taraftaki kancalara takılan iki ipin ucu, eşit boylarda aşağı kısımda üçgen olacak şekilde birleştirilmekte ve tek iple yerden bir karış kadar yukarıda bulunması gereken ayakçaya bağlanmaktadır. Ayakçalara sırayla basılmak suretiyle gücü çerçeveleri hareket etmektedir (Bk. Şekil 11).

3.2.13. İçine Dokuma (Atkı) İplikleri ve Mekik

Uzatma iplikleri yerine oturtulduktan sonra, sıra dokumayı oluşturan içine dokuma (atkı) ipliklerine gelmiştir. İçine dokuma ipliklerini atmaya yarayan mekikler ağaçtan ve boynuzdan yapılmıştır. Mekiğin ortasındaki iğne, içine dokuma ipliği sarılmış masuraları takmak içindir. Masuralar plastik hortumlardan yapılmıştır (Şekil 20).

Erzurum'da ehram dokumacılığında kullanılan mekiklerin boyu, Bayburtta kullanılan mekiklerin boyundan daha uzundur. Erzurum mekiğinde, masura iğne üzerinde dönmeden, içine dokuma iplerinin akmasıyla hareket eder. Bayburt mekiğinde ise; masura iğne üzerinde dönerek ipin hareketi sağlanır. Ayrıca Bayburt'ta kullanılan mekikler ağaçtan

olduğu gibi kemikten de yapılmaktadır. Erzurum'daki ağaçtandır. Mekiklerde kullanılan iplere haşıl sürülmez.

Çıkırık sayesinde masuralara ipler sarılarak, mekikteki iğne yerleştirilmekte ve ucundaki delikten ipin ucu dışarı çıkartılmaktadır. Mekik, gerek elle itilerek, gerekse kamçılı kolla hareket ettirilir.

3.2.14. Dokumanın Yapılması

Ehram tezgâhında dokuma yapılırken dokuyucu (culfa), tezgâhta dokumaya başlamadan önce, oturacağı yeri kendisine uygun şekilde ayarlamalıdır.

Ehram dokuyucusu yerine oturduğu zaman, daha önce içine dokuma (atki) iplikleri sarılmış masuraları, tezgâhın yan tahtalarından birisine ve dokuyucuya yakın bir yere bırakmalıdır. Ehram dokumasında nakışlar farklı renkte olduğu için, renkli ipler yan tarafta bir yere çiviler çakılarak asılmalıdır.

Ehram tezgâhında elle itilerek çalışan mekik, adından da anlaşıldığı gibi bir taraftan bir tarafa, elle tefe üzerinde itilerek hareket ettirilmektedir. Bir uçtan bir uca mekik gelince ayakçaya basılarak gücüler kaldırılmaktadır. Bu arada içine dokumaları sıkıştırmak için, bir kez tarak vurulmakta, tekrar diğer ayakçaya basılarak gücü kaldırmakta ve ağız açılmaktadır. Bu sefer diğer elle, mekik karşıya itilmektedir. Aynı işlem tekrar edilerek dokuma yapılmaktadır.

Mekik hareketinde bir başka çeşit ise, kamçılı tezgâhlarda kullanılmaktadır (Şekil 21). Kamçılı tezgâhlarda tefenin iki taraf yuvasında ileri geri giden ve "Taka" adı verilen mekik vurucularının uçlarına bağlı ipler, tefenin ortasında birbirine birleştirilmiş ve ayrıca bir iple bağlanıp ipin ucu tefenin üst ağacının ortasındaki makaradan geçirilerek, küçük bir tutamak bağlandıktan sonra dokuyucunun önünde sarkıtılmış durumdadır. Bu ip çekilince, takalar yuvalarından dışarı çıkarlar. Fırlamalarını önlemek için

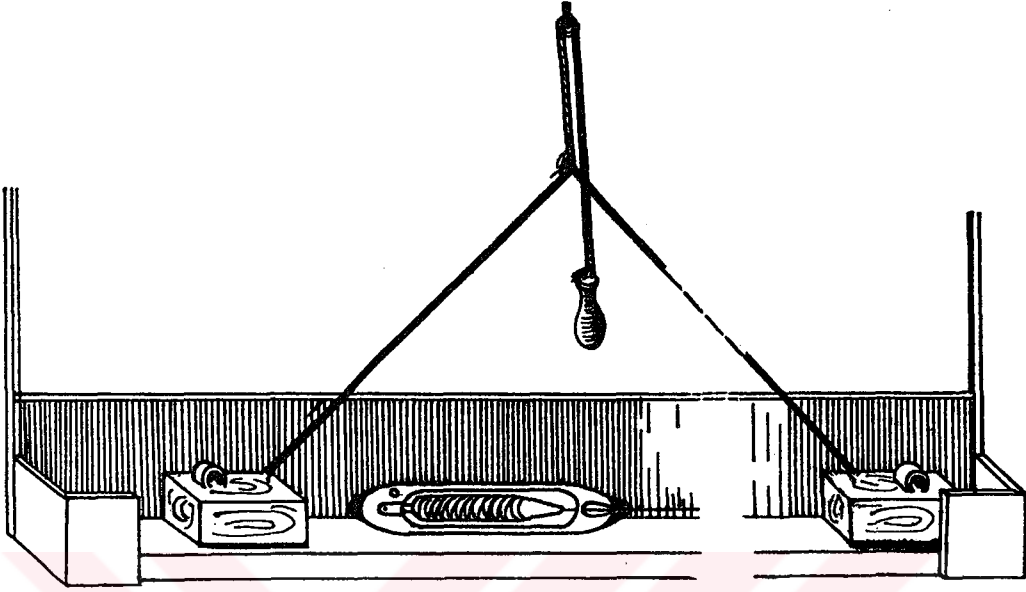
tefenin kollarından aşağıya doğru eğik, kısa birer tahtaya iple bağlanmışlardır.

Mekiğe, içine dokuma (atkı) masuralardan takılır. İçine dokumanın ucu mekik boncuğunun deliğinden dışarı çıkarılır ve kenardan uzatma ipliğinin birisine dolanmaktadır. Mekik tefenin soluna konur. Dokuyucu sol eliyle tefeyi ortasından, sağ eliyle de kamçının tutamağından tutar. Tefeyi bir karış kadar öne iterken, aşağıda olması gereken çerçeveleri, ayakçalarına basarak aşağı indirmektedir. Böylece, uzatma ipliklerinin bir kısmı yukarıda kalıp, diğer kısmı aşağıya inerek ağızlık açılmaktadır. Ayakçalara bastığı anda kamçıyı hızla çekip, elinden bırakmadan yukarı doğru yeniden gitmesine izin vererek, mekiğin açılan ağızlık içinde soldan sağa doğru gitmesini sağlamaktadır. İçine dokumayı sıkıştırmak için, sol eliyle ortasından tutmakta olduğu tefeyi kendine doğru hızla çekerken, aşağıda olacak çerçevelerin ayakçalarına basmaktadır. Böylece ağızlık değişir. Çapraza alınmış olan atkı, tefe ile sıkıştırılır. Tefe yine ileri itilir. İkinci ağızlık açılmış olduğu için, yeniden kamçı çekilerek mekik sağdan gönderilmektedir. Dokuma bu şekilde sürdürülür.

Bir miktar kadar bu işlemlerde ehram dokunduktan sonra, gerim biraz gevşetilir ve selman sarılır. Bundan sonra "mitit" ya da "metit" denilen, iki tarafı çivili ve uzayıp kısalabilen bir gergi tahtası, tarakta uzatma enine göre ayarlanıp, dokumanın kenarlarına batırılır (Şekil 22.). bu yapılmazsa dokumanın eni daralabilmektedir. Dokuma ilerledikçe, her karışta mitit ileri alınmaktadır.

Dokunan ehram selmana sarılmadan önce daima gerim açılması gerilmektedir. Gerim düğümü tefe hizasına gelince ip çözülüp yeniden arkada çözgünün daha aşağı taraflarına bağlanmalıdır.

Ehram dokuması sürdürülürken arada, ehram nakışları konulmaktadır. (Nakışlar ayrı başlık altında sunulmuştur)..

Şekil 21. Dokuma Tezgahında Kamçı Sistemi

Şekil 22. Mitit (Metit) Çubuğu

3.2.15. Nakışların İşlenmesi ve Çeşitleri

Ehram kumaşının dokunma tekniği, dokuma sırasında kullanılan malzemelerden bahsedildi. Ehram kumaşı sadece bununla kalmamaktadır. Ehramın dokuması yapılırken, dokunması müşterinin isteğine göre seçtiği nakışı dokumaktadır.

Ehramın nakışlanmasında dokuyucu 1/1 bezayağı dokumayı sürdürürken, önceden renkleri ayarlanarak, ipler her taraktan sonra nakışın şekline göre sayılmaktadır. Dokuyucu elleriyle bu ipleri uzatmaların arasından geçirmektedir. Birinci sıradaki nakış bölümü tamamlanınca, ayakça ile gücü kaldırılıp, ağız açılmakta ve bir sıra içine dokuma ipi mekikle geçirilmektedir. Tarak yardımı ile elle yerleştirilen nakış ipleri ve içine dokuma sıkıştırılmaktadır. İkinci ve diğer sıralarda nakış ipleri sırasıyla yerleştirilip, nakış tamamlanmaktadır.

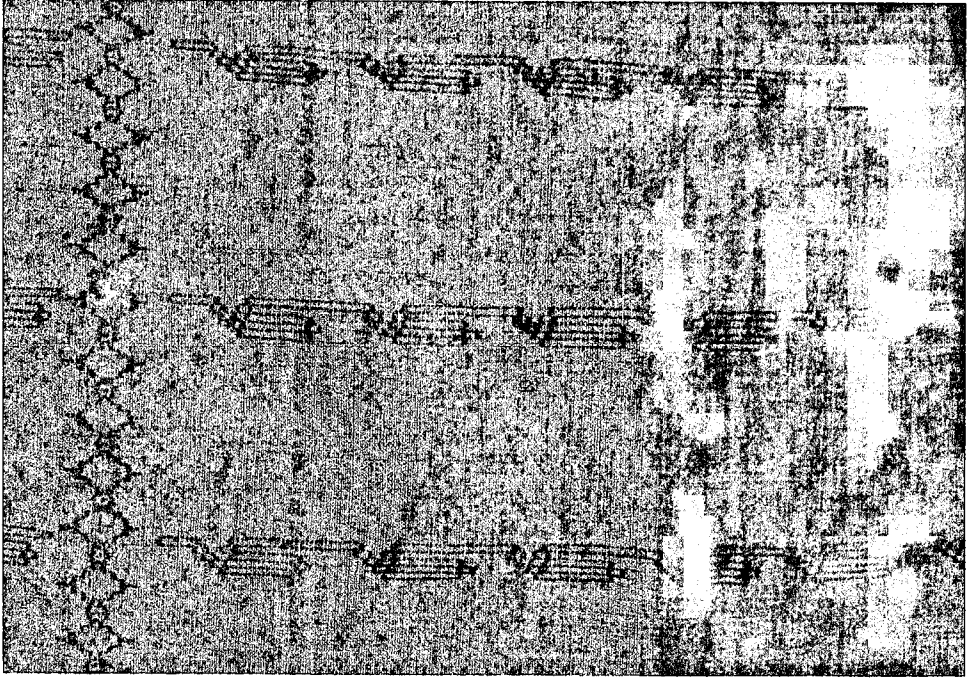
Erzurum ve Bayburt'ta kullanılan ehramlarda nakış farklılıkları olmamakla birlikte aynı şekilde isimlendirilmektedir. En yaygın kullanılan nakışlar aşağı doğru sırasıyla şu şekildedir;

Saat Kordonu, Pirinçdeni, Kişniş Çöpi (Hanımeli), Reyhan Dalı, Ceviz Kanadı, Antika, Uçan Kuş, Elma Şeleği, Yıldızın Oynayışı, Çark Yıldızı, Elmas Küpe, Mercimek, Arı Dala Kondu, Ceylan Boynuzu, Nar Çiçeği, Mum Desteği, Saç Örgüsü, Burma, Düz Sıra ve Tavan örneği.

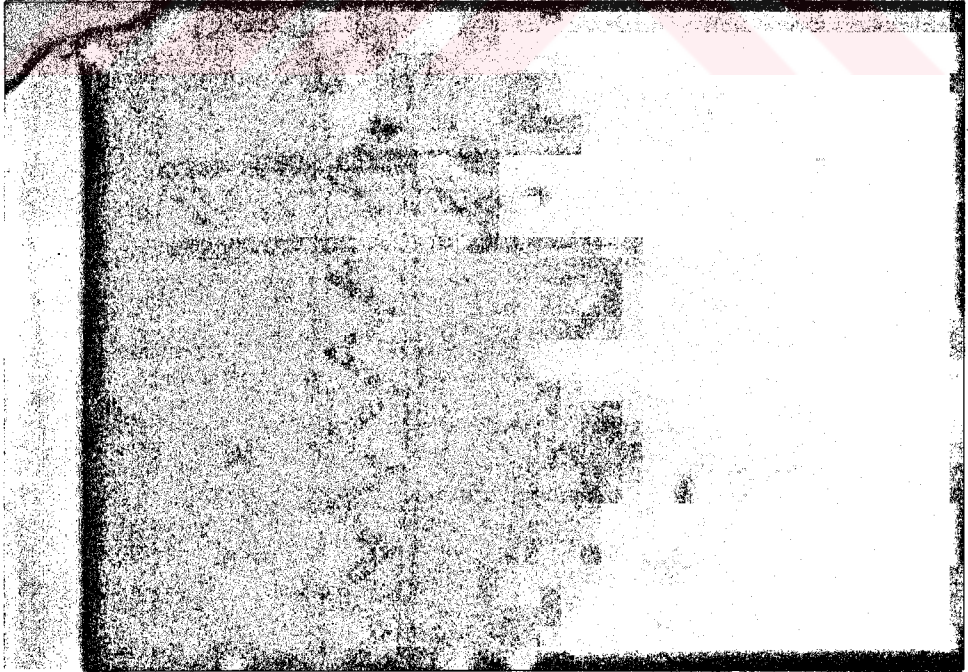
Bunların dışında; Haşiyeye ve Aynalı Kutu (peten) isimlerini alan, adeta ehram çerçevesini oluşturan nakışlar bulunmaktadır. Aslında Aynalı Kutu da bir haşiyedir. Sadece ona özel bir isim verilmiştir. Bu nakışların ayrıntısı şekil ve resimleri şu şekildedir.

3.2.15.1. Saat Kordonu

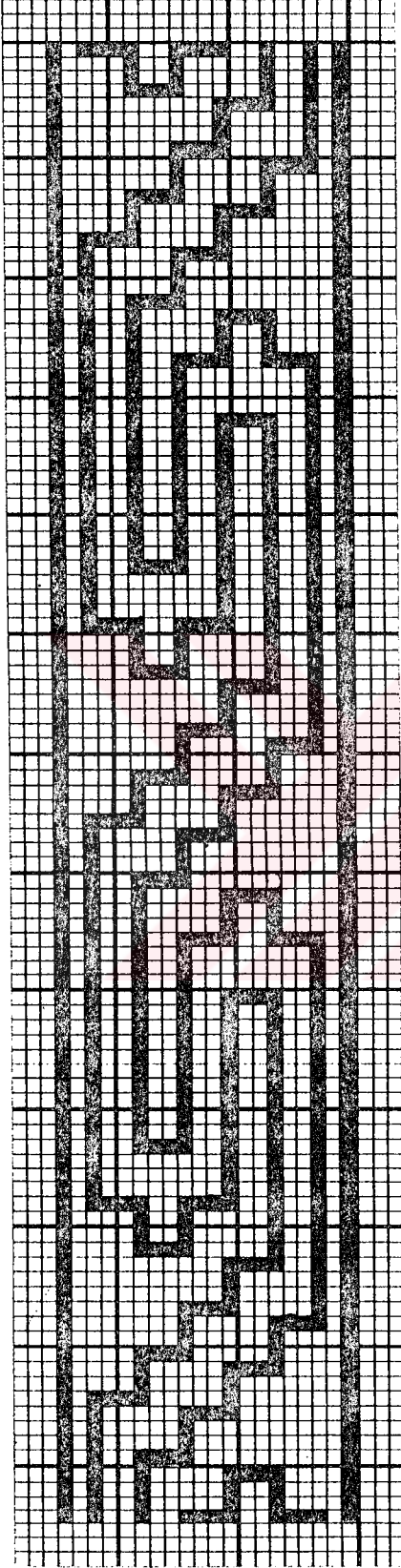
Bu nakış, piyasada en çok tutulanlardandır (Resim 20). Dekoratif olarak ehram üzerinde en iyi duran ve en dolgun olanıdır. Saat kordonu,

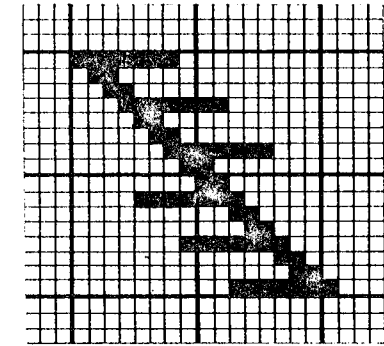
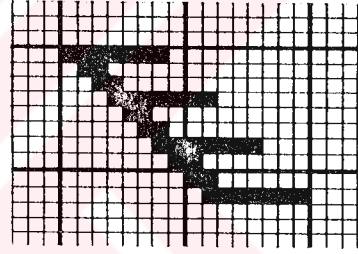
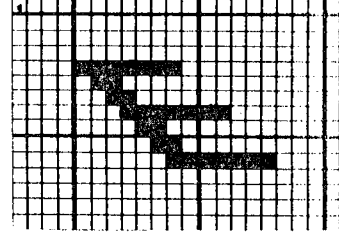
Resim 19 Eham İçinde Kullanılmış "Saat Koordonu" Nakışđ

Resim 20 Haşıye Olarak Kullanılmış "Saat Kordonu" Nakışđ

Şekil 23. Saat Kordonu Nakışı

Şekil 24. Piringdeni Nakışları

birbirini tamamlayan bir nakış olduğu için bazen haşıye olarak da kullanılmaktadır. Ama daha çok ehram içinde kullanılmaktadır (Resim 21.)

Saat Kordonunda, 32 tane sırada nakış tamamlanılmaktadır. Buna yörede "Çiçek" denilmektedir. Çiçeği takip eden kollar 20 tanedir. Sonra her koldan yeniden çiçek açılmaktadır (Şekil 23.)

3.2.15.2. Pirinçdeni

Pirinçdeni, adındanda anlaşıldığı gibi pirinç tanesi gibi yüzey üzerine serpiştirilmiştir. Yöre halkı pirinç tanesi "pirinç denesi", "pirinç deni" şeklinde kendi ağzıyla değiştirmiştir (Resim 22).

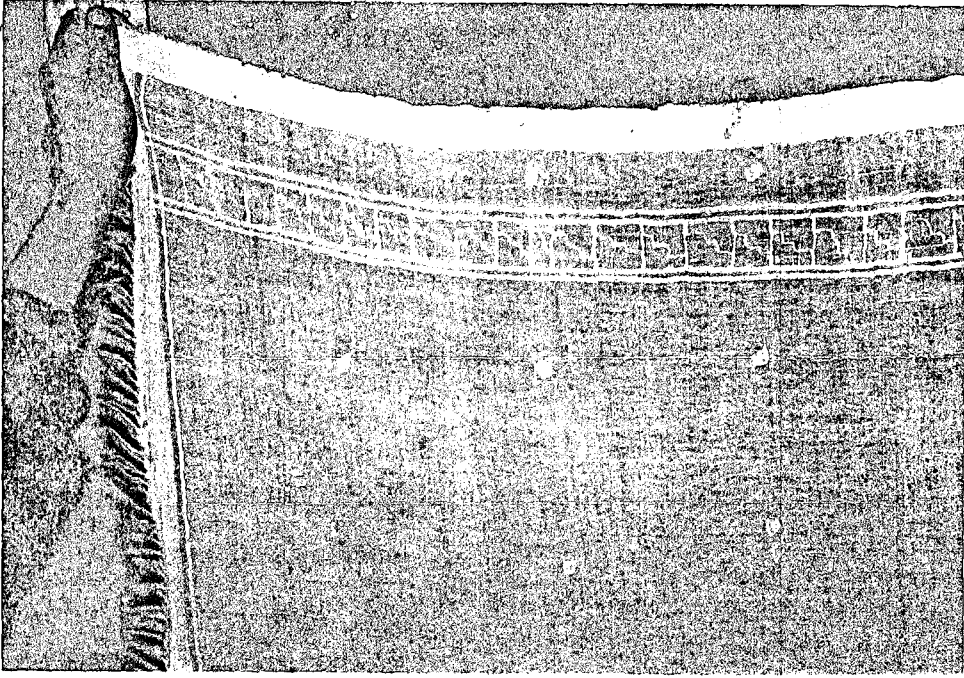
Tekli pirinçdeni, çiftli pirinçdeni şeklinde çeşitleri vardır. Tekli pirinç deni de üç kollu olduğu gibi, dört kollusu da vardır (Şekil 1). 6 tane de bir ip gerilmekte ve araya iki tel atılmaktadır. Şekle göre üç ve dört defa tekrarlanmaktadır. Şekil böylece devam ettirilmektedir. Pirinçdeni gibi taneli şekillerde aradaki mesafe ya göz kararıyla yapılmakta, ya da standart bir ölçü aleti alınıp yapılmaktadır. (Şekil.24).

3.2.15.3. Kişniş Çöpi (Hanımeli)

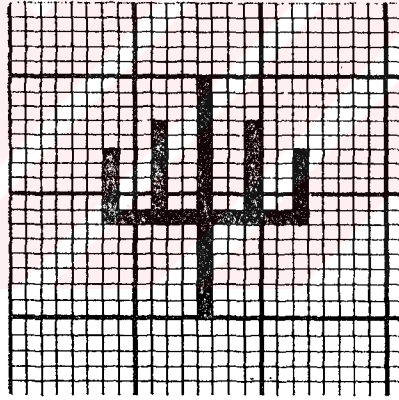
Kişniş otuna (Aş otu) benzediği için bu isim verilmiştir.

Kişniş Çöpi, bir kaide üzerine oturtulmuş, yanlardan çıkmalı, dört koldan oluşmaktadır. Kendisi ile beş kolludur. Sonki beş kollu bir şamdanı andırır. Ayrıca Hanımeli denmesinin sebebi ise; beş parmağı hatırlatır çıkıntılarının olmasıdır (Şekil 25)

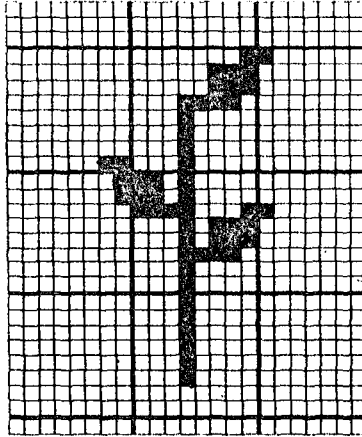
Kişniş Çöpi'nin bir diğer adı da "Hanımeli" dir. Pirinçdeni gibi taneli olduğu için, yüzeye serpilmiştir. Ölçümü aynı şekilde yapılmaktadır.

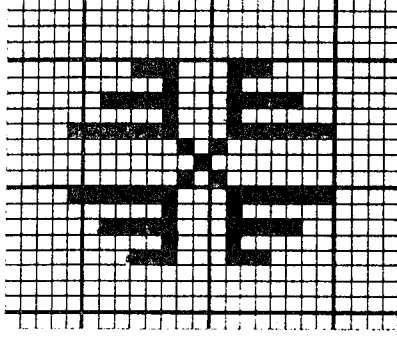
Resim 21 Piriç Deni Nakışı

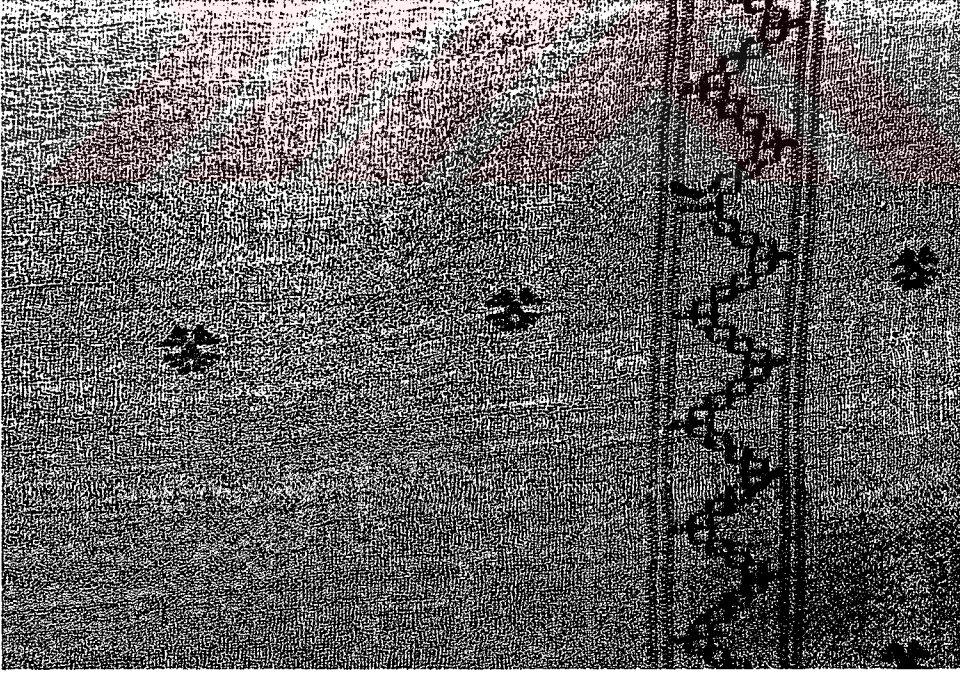
Şekil 25, Kişniş Çöpi (Hanımeli) Nakışı

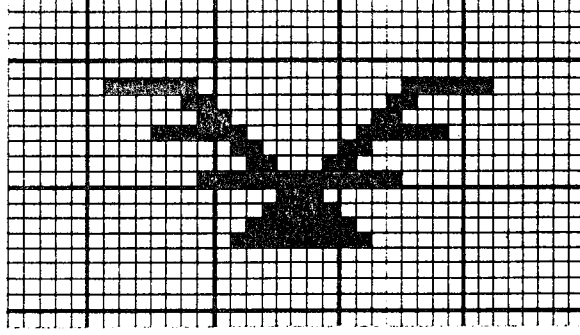
Şekil 26, Reyhan Dalı Nakışı

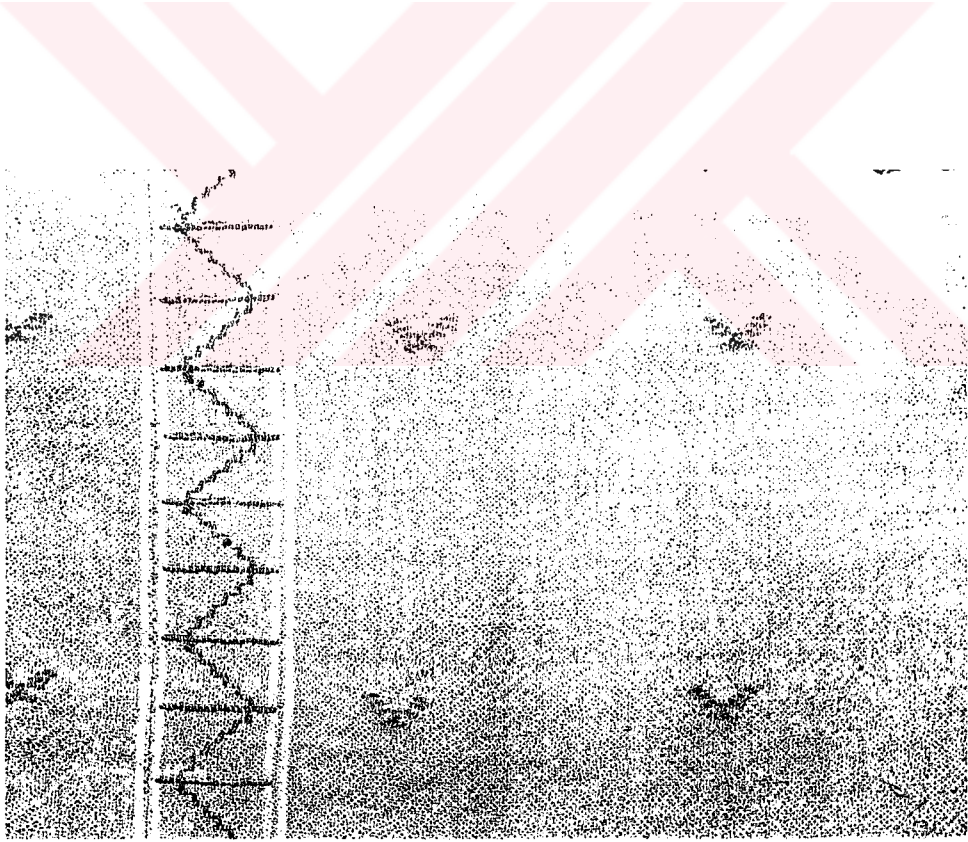
Şekil 27. Ceviz Kanadı Nakışı

Resim 22 Ceviz Kanadı Nakışı

Şekil 28. Antika Nakışı

Resim 23 Antika Nakışı

3.2.15.4. Reyhan Dalı

Reyhan Dalı da çokça tutulan nakışlardandır. Adından da anlaşıldığı gibi bir dal üzerinden üç tane yaprak veya reyhan bitkisi çıkmaktadır. Ya da bir dal üzerinden üç tane pirinç deni çıkmaktadır, şeklinde tabir de edilebilir (Şekil 26).

Reyhan dalı taneli olduğu için diğerleri gibi yüzeye serpiştirilmektedir. Ölçümü de aynı şekilde yapılmaktadır.

3.2.15.5. Ceviz Kanadı

Ceviz Kanadı, bir orta bölümün dört tarafından çıkan üç kolun oluşturduğu, çokça kullanılan nakışlardandır. Ceviz Kanadı ismini, kırılmış ceviz tanesinin içindeki iç cevizin şeklinden almaktadır. Dikkat edilirse aynen ceviz içine benzemektedir (Resim 23). Yandaki dörtlü çıkmalar Pirinçdeni nakışına benzemektedir (Şekil 27).

Ceviz Kanadı, taneli olduğu için diğerleri gibi yüzeye serpiştirilmektedir. Ölçümü de aynı şekilde yapılmaktadır.

3.2.15.6. Antika

Antika, üçgen bir kaide üzerine oturulmuş üçgenin uç tarafından çıkan, üç kollu bir şekildir. Bu çıkan kollar pirinçdeni motifindeki gibidir. Antika nakışının nereden esinlenerek isimlendirildiği tesbit edilememekle birlikte, kanatlarını açmış bir kuşu andırmaktadır. (Resim 24).

Antika, taneli olduğu için diğerleri gibi yüzeye serpiştirilmektedir. Ölçümü de aynı şekilde yapılmaktadır. Antika çokça kullanılan nakışlardandır. (Şekil 28).

3.2.15.7. Uçan Kuş

Uçan kuş nakışı, havalanmış bir uçağı ya da bir kuşu hatırlatmaktadır. Bu yüzden olsa gerek bu ismi almıştır.

Ana gövde üzerine oturulmuş üçgen bir baş, başın yanından çıkan karşılıklı pirinçdeni nakışından kanatlar ve gövdenin arkasında karşılıklı çıkmış pirinçdeni nakışından kuyruk yer almaktadır (Şekil 29).

Bu nakışta taneli olduğu için yüzey üzerine serpiştirilmiştir. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır.

3.2.15.8. Elma Şeleği

Elma Şeleği, ortadan yarılmış bir elmanın görüntüsündedir. Şelek yüz, alın gibi manalara gelmektedir.

Elma Şeleği, karşılıklı iki hattın artı şeklinde oturtulmasıyla temellenmektedir. Karşılıklı iki uca sırt sırta verilmiş, iki kollu pirinçdeni nakışı konulmaktadır.

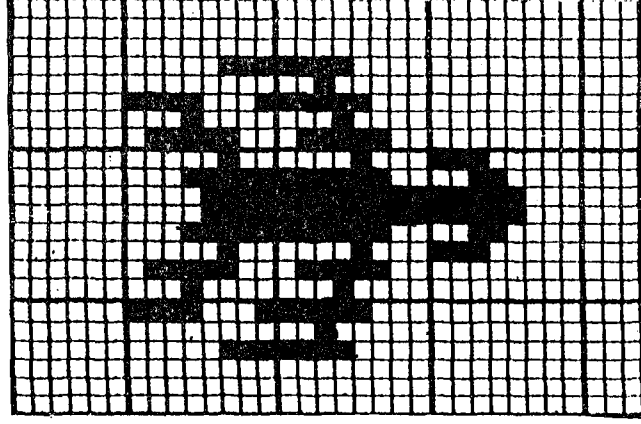
Diğer tarafta kalan iki uca da, üç kollu pirinçdeni nakışı konmaktadır (Şekil.30).

Bu nakışta taneli olduğu için yüzey üzerine serpiştirilmiştir. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır.

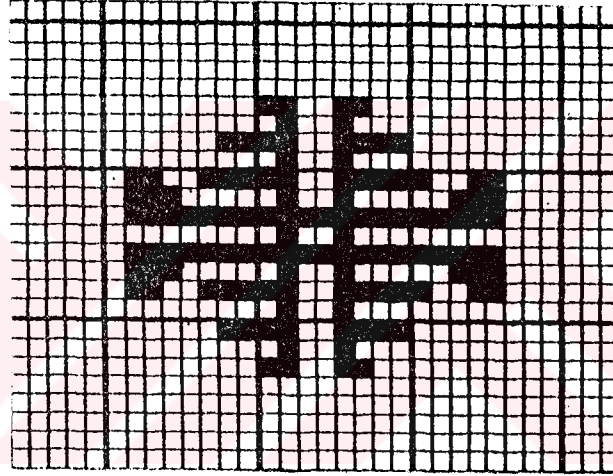
3.2.15.9.Yıldızın Oynayışı

Yıldızın Oynayışı, adından da anlaşıldığı gibi bir yıldızı andırmaktadır. Bir merkezden çıkan 8 kollu yıldız nakışı, çizgisel halde yer almaktadır.

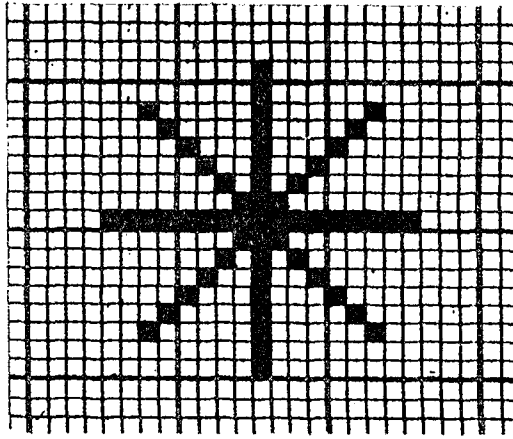
Bu nakışta taneli olduğu için, yüzey üzerine serpiştirilmiştir. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır.

Şekil 29, Uçan Kuş Nakışı

Şekil 30, Elma Şeleği nakışı

Şekil 31, Yıldızın Oynayışı Nakışı

3.2.15. 10. Çark Yıldızı

Çark Yıldızı nakışı ile Yıldızın Oynayışı nakışı birbirlerinin hemen hemen aynısıdır. Çark yıldızı nakışında, Yıldızın Oynayışı nakışının uçlarına dönence oluşturan, aynı yönlerde çizgi filamalar yer almaktadır.

Bu nakışta taneli olduğu için yüzey üzerine serpiştirilmiştir. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır (Şekil.32).

3.2.15.11. Elmas Küpe

Elmas Küpe, Kişiniş Çöpi nakışındaki gibi, uzun bir çizginin uçlarından çıkan iki kola sahiptir. Altı üstlü olmak üzere, bu da üçlü şamdana benzemektedir. Uzun çizginin ortasından çıkan, karşılıklı iki tarafta iki pirinçdeni nakışı yer almaktadır (Şekil.33)

Bu nakışta taneli olduğu için yüzeye serpilmiştir. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır.

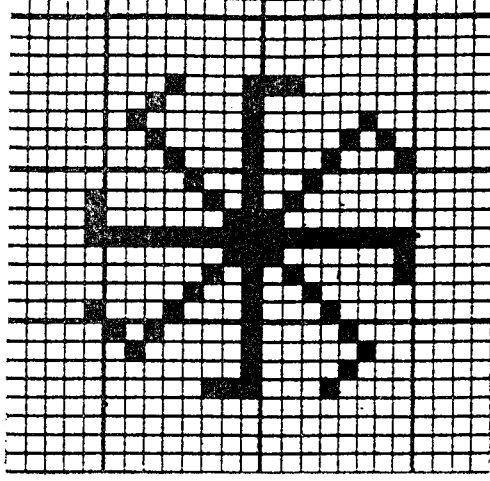
3.2.15.12.Mercimek

Mercimek Nakışı, mercimek taneleri gibi yuvarlak bir şekildir. Üç tane yuvarlak tanenin yan yana gelmesiyle oluşmaktadır. Her bir tanenin ortasından yatay çizgi geçmektedir.

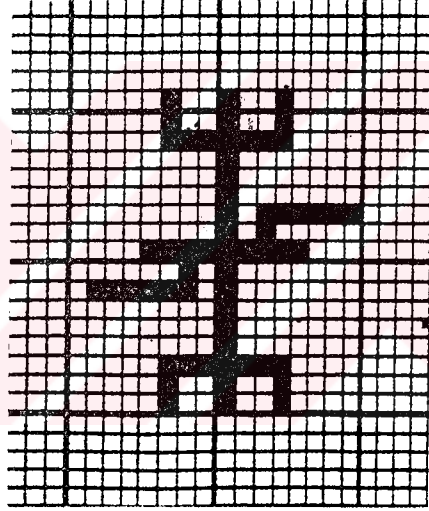
Bu nakışta taneli olduğu için yüzeye serpiştirilmiştir. Dizilişi daha çok dik olmaktadır. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır.

3.2.15.13. Arı Dala Kondu

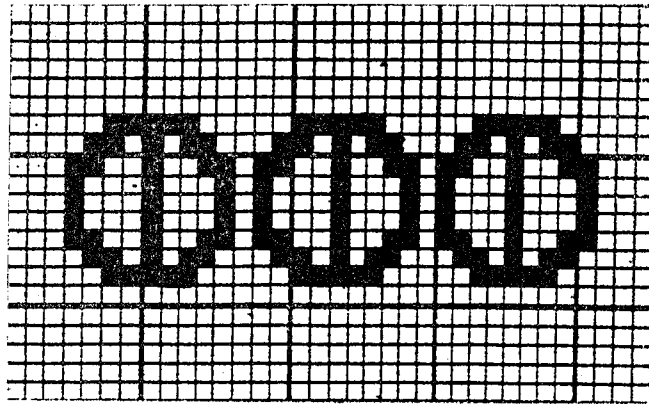
Arı Dala Kondu nakışı, bir kelebeğe bir arıya ya da herhangi bir uçan böceğin şekline benzemektedir (Resim 25).

Şekil 32, Çark Yıldızı Nakışı

Şekil 33, Elmas Küpe Nakışı

Şekil 34, Mercimek Nakışı

Arı Dala Kondu nakışının ortasında uzun bir çubuk, iki ucunda birbirine ters ikili pirinçdeni nakışı yer almaktadır. Çubuğun ortasından dört tarafa doğru gelişen, dört kollu pirinçdeni nakışı açılmaktadır (Şekil 35).

Bu nakışta taneli olduğu için yüzeye serpilmiştir. Ölçümü diğerlerinin aynısıdır.

3.2.15.14. Ceylan Boynuzu

Ceylan Boynuzu nakışı, adından da anlaşıldığı gibi, ceylan boynuzuna benzemektedir. Bir kaide üzerinde etrafa yayılmış kollar, tıpkı ceylan boynuzu gibidir.

Ceylan Boynuzu nakışı, bir çizgi üzerinde oturtulmuştur. Kare şeklindeki gövde, baş aşağı gelecek şekilde bir ucuna oturtulmuştur. Geriye kalan sağ ve sol taraftaki uçlarında büyük "E" harfi şeklinde eşit üç kollu çıkıntılar yer almaktadır. Terepe ise, iki tarafa bakan "E" şeklinde kollar yer almaktadır. Alt çizgide kompozisyonu tamamlayan "E" harfi buralarda yer almaktadır. Ayrıca karenin ortasını tamamlayan bir "E" harfi burada bulunmaktadır (Şekil 36).

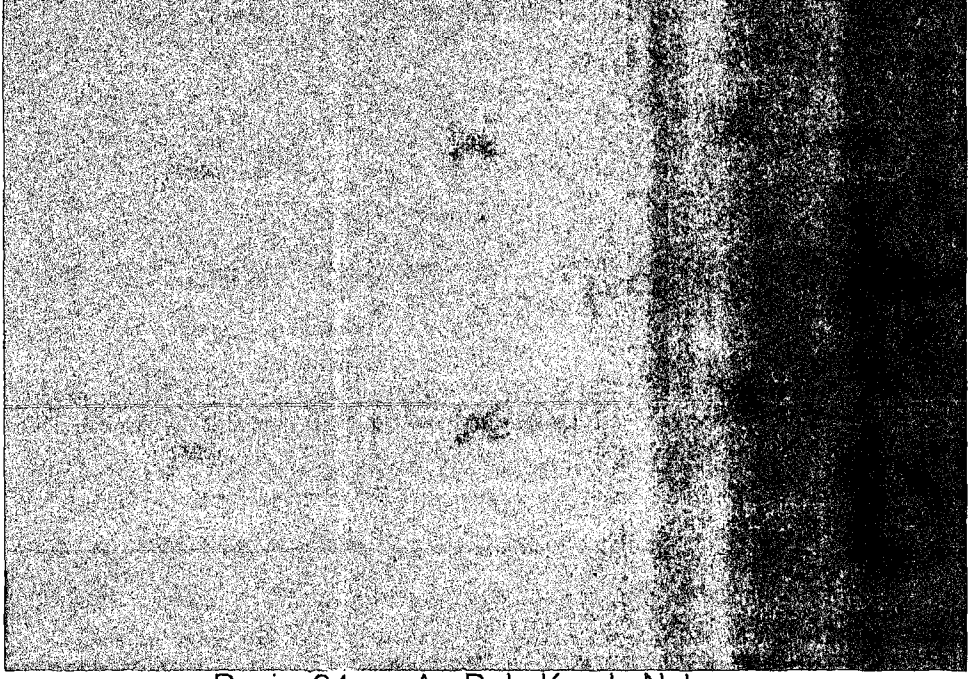
Ceylan boynuzu nakışı yüzey üzerinde mütakil olarak yer aldığı gibi, hasiye olarak da kullanılmaktadır. Zor bir nakış olduğu için, ehram dokuyucuları fazla yapmaktadır.

Nar Çaçeği, Mum Desteği, Saç Örgüsü, Burma gibi nakışlar fazla kullanılmadığı için gitgide unutulmuştur. Bu yüzden ehram dokuyucuları bu nakışların sadece isimlerini bilmektedirler.

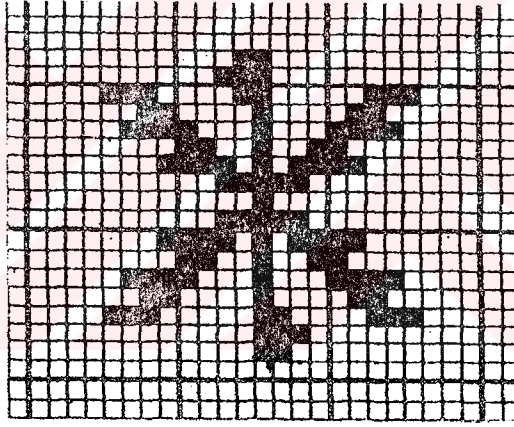
Bunların dışında, artık fazla kullanılmayan Düz Sıra nakışını Yakutiye Medresesinde sergilenen ehram tezgâhı üzerinde bulduk.

3.2.15.15. Düz Sıra Bağlama

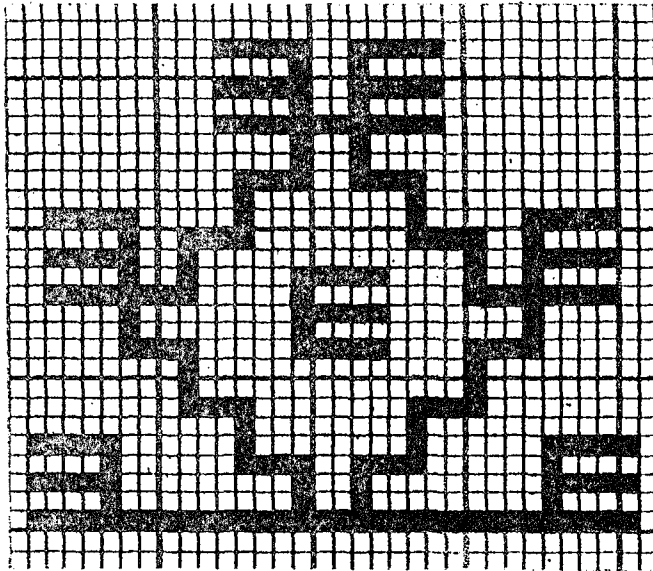
Düz sıra bağlama, nakışı düz sıra halinde sıralanmış ince dokuma ve uzatmalardan oluşmaktadır. Bir tek hattında beş sıra içine dokuma (atkı)

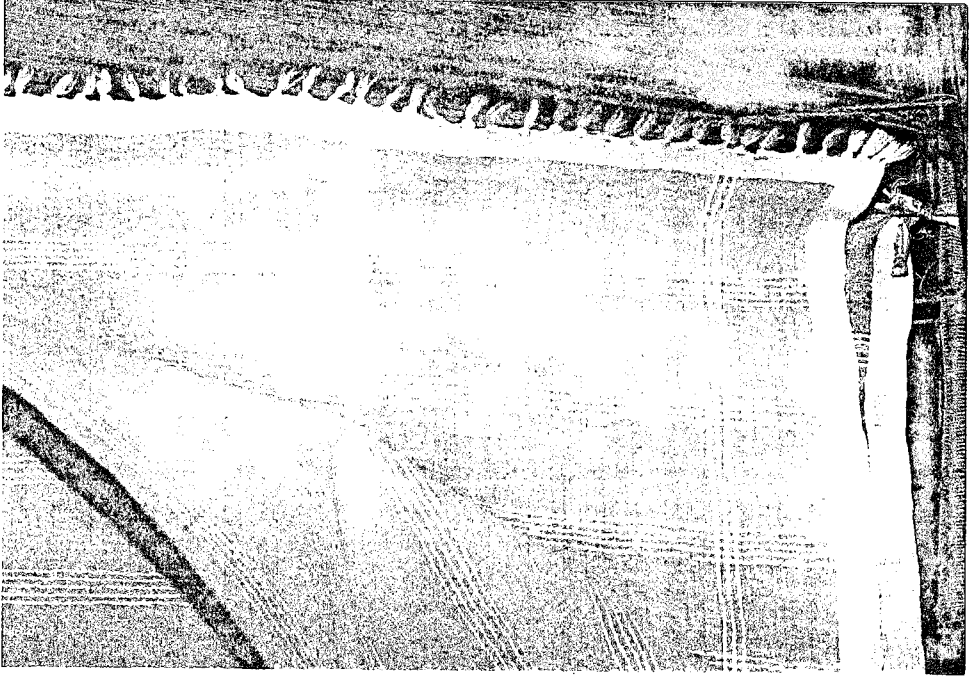
Resim 24 Arı Dala Kondu Nakışı

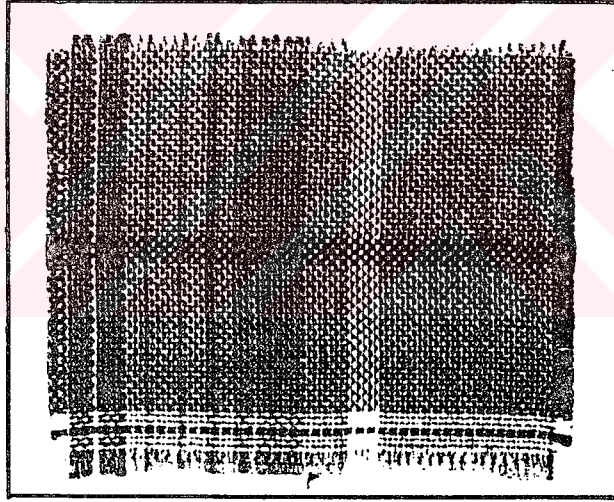
Şekil 35, Arı Dala Kondu Nakışı

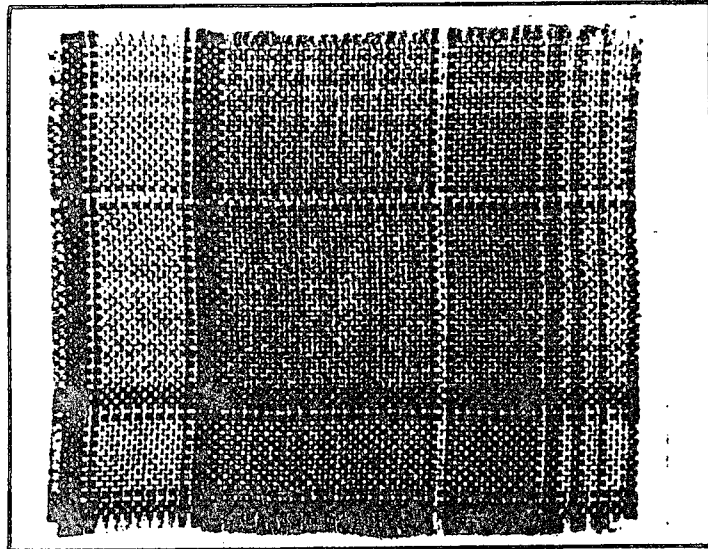
Şekil 36, Ceylan Boynuzu Nakışı

Resim 25 Düz Sıra Bağlama

Şekil 37, Tavan Örneği Nakışı

Şekil 38, Haşiyeli Tavan Örneği Nakışı

kullanılmıştır. Belli aralıklarla bu sıra takip edilmiştir. Ayrıca aynı nakış içine dokumalara ters olarak, uzatma şeklinde düz sıra konularak haşıye görevini almıştır. Bu nakış daha çok beyaz renk dokuma üzerine, beyaz renkte düz sıra ile nakışlanmıştır.

3.12.15.16. Tavan Örneği

Tavan örneği, eskiden köylerde iplerin boyanmasıyla yapılan, diğerlerinden çok farklı bir dokuma çeşididir. Daha çok yeşil, kırmızı ve yünün doğal halindeki renkler kullanılmaktadır. Günümüzde bu dokuma kullanılmamaktadır.

Boyanmış renkli ipler, uzatma ipleri arasına yerleştirilmektedir. İçine dokuma ipleri, farklı renkte masuralara sarılarak mekikle geçirilir. Ortaya çıkan dokuma günümüzde tekstil fabrikalarında "ekose" tabir edilen motifin aynısıdır (Şekil 37).

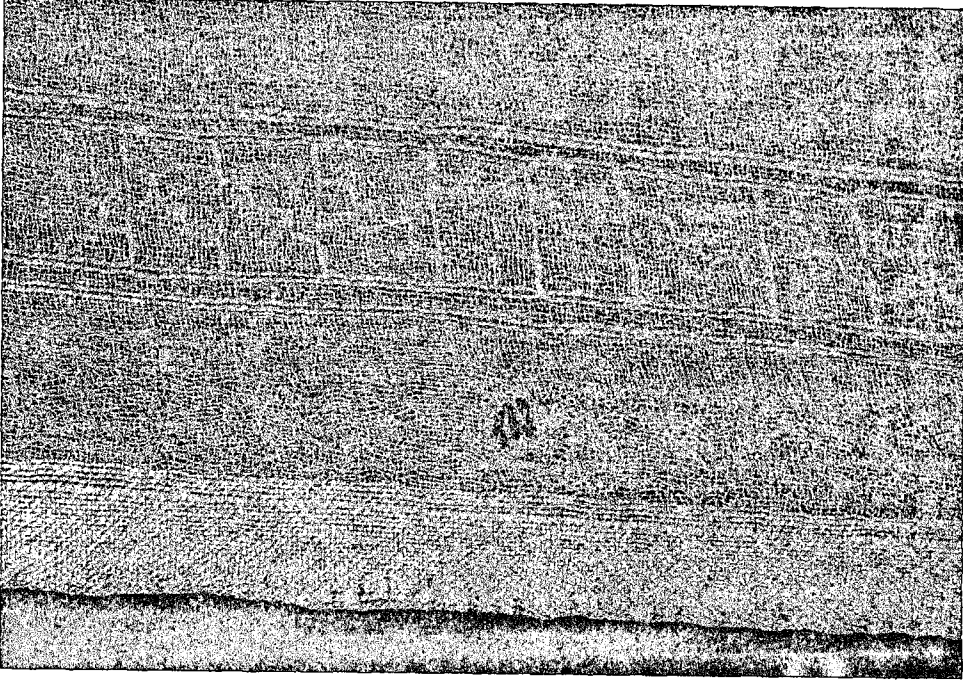
Tavan Örneği dokuması, dokumanın içinde kullanıldığı gibi, haşıye olarak, mendil kenarı olarak da kullanılmıştır (Şekil.38).

3.2.15.17. Haşıye

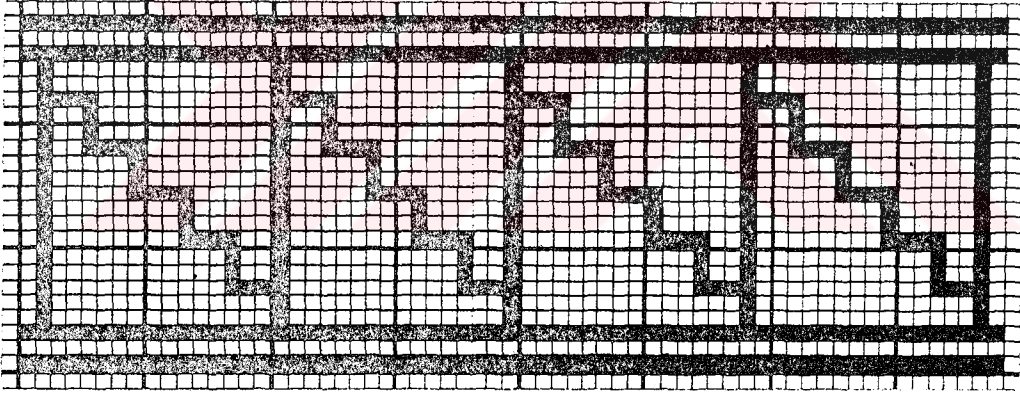
Osmanlıca-Türkçe sözlüğe bakıldığı zaman, haşıye; dipnot, kenar manalarına gelmektedir.

Ehramda ise; ehramın kenarını çevreleyen desen, motif veya nakışlardır. Ehramda bir kaç çeşit nakış kullanılmaktadır. Bunlardan iki tanesi "haşıye" adı ile anılmaktadır. Bayburt'ta dokunan ehram haşıyelerinden biri "Aynalı Kutu" adını almaktadır (Bk. Aynalı Kutu).

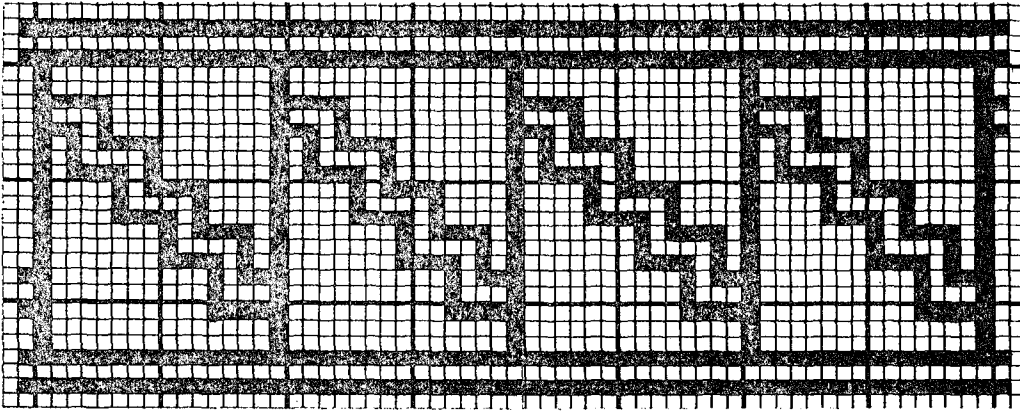
(Resim.27)'de gösterilen haşıye, Erzurum'da çokça kullanılmaktadır. bu haşıye nakışı, dört atlamalı sayılarla, dört tane basamağı oluşturduktan sonra bir hat ile şekil kesilmektedir. Bu nakışı iki taraftan çevreleyen ikişer çiftlik hat uzanmaktadır. Bu nakışı iki taraftan çevreleyen ikişer çiftlik hat

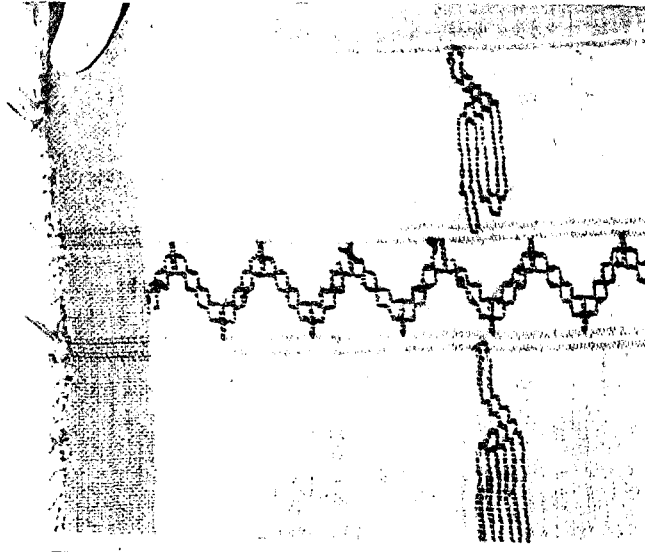
Resim 26 Haşıye

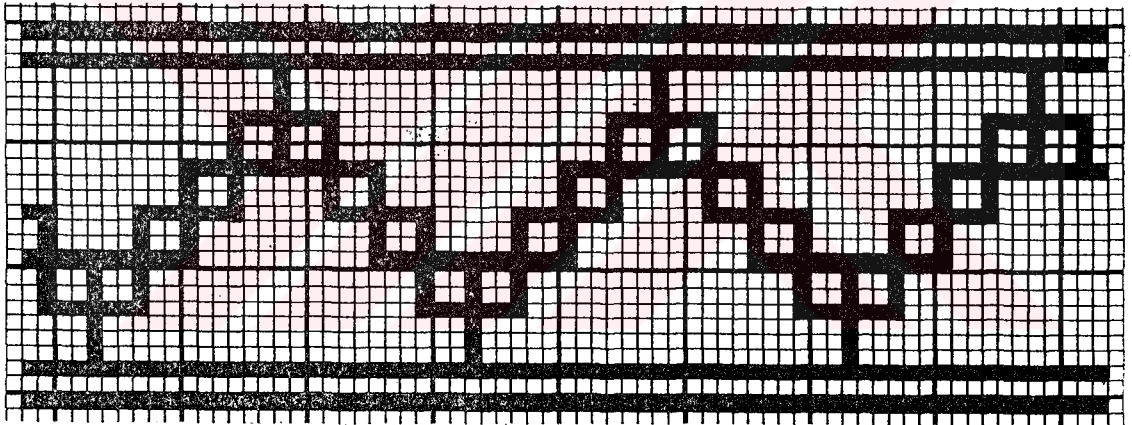
Şekil 39, Tekli Haşıye

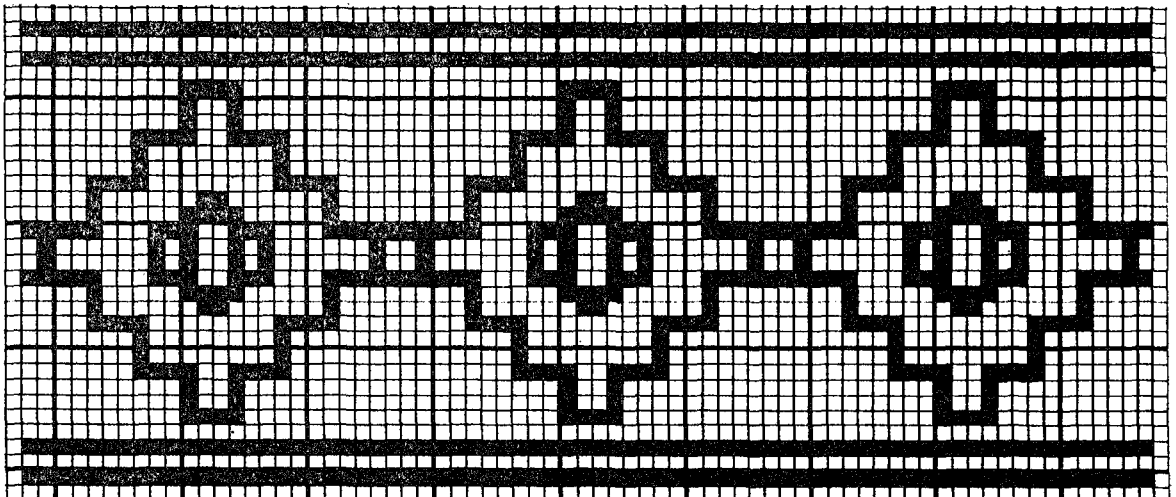
Şekil 40, Çiftli Haşıye

Resim 27 Zigzag Sırtlı Haşıye

Şekil 41, Zigzag Sırtlı Haşıye

Şekil 42, Aynalı Kutu (Peten) nakışı

uzanmaktadır (Şekil.39). Hattın içinde bulunan basamak nakışları tek hatla yapıldığı gibi, çiftli olarak da yapılmaktadır (Şekil.40).

Ayrıca, haşiye olarak zigzag şeklinde bir nakış kullanılmaktadır (Resim.28). Bu nakış, önceki haşiyedeki gibi ikişer çiftlik, iki taraftaki hat içerisine sırt sırta vermiş zigzag nakışın bahsedilen hat içerisinde tekrarlanmasından oluşmaktadır (Şekil 41). Bu nakış daha çok Erzurum'da kullanılmaktadır.

3.2.15.18. Aynalı Kutu (Peten)

Aynalı Kutu nakışı, ehramın haşiye bölümünde ve iç yüzeyinde kullanılmaktadır. Yaygın olarak haşiye olarak kullanılmaktadır. Bu nakış daha çok Bayburt'ta kullanılmaktadır. Bu yörede "Peten" adı da verilmektedir.

Aynalı Kutu nakışı, dört sıralı, dört basamağın karşılıklı kare oluşturması ile tamamlanmaktadır. Ortasında "+" şeklini andıran ikili nakışla kompozisyon doldurulmuştur. Aynalı Kutu nakışı istenirse diğer haşiyelerde olduğu hat olarak kullanılabilir (Şekil.42).

Dokuma işlemi sürdürülürken, bir taraftan da adı geçen nakışlar isteğe bağlı olarak dokuma içerisine yerleştirilmektedir.

3.2.16. Dokunan Ehramın Tezgâhtan Kesilmesi, İki Parçanın Dikilmesi ve Püsküllerin Konulması

Uzatmayı sonuna kadar dokuyup değerlendirebilmek için, uzatmanın geri tarafı uygun şekilde bir çubuğa geçirilmektedir. Gerim ipi bu çubuğun ortasına bağlanmaktadır. Sürekli gergin tutularak, çubuk gücü çerçevesinin önüne yanaşmaya kadar dokuma sürdürülmektedir. Dökümanın sonunda 20 içine dokuma (atki) ipi pamuk ipliğinden dokunarak (bk. Felenek), kenarlar sağlamlaştırılmaktadır. Tarakla birinci gücü arasında kalan uzatma artık dokunmaz. Tarağın arkasından iplikler kesilmekte ve selman ters çevirilerek dokunmuş kumaş tezgâhtan alınmaktadır.

Resim 29. İki Parçayı Tığ İle Birleştirme

Şekil 43. İğne İle İki Parçanın Dikilmesi

Tezgâhtan iki bölüm halinde alınan ehramın birbirine eklenerek bir bütünü oluşturması gerekmektedir. İki parça (feleneklerin olmadığı karşı taraftan) birbirine el ile dikilir.

El ile birleştirme işlemi iki şekilde yapılmaktadır. Birisinde, kadınlar tarafından iki ehram parçası "tıg" yardımıyla "zincir çekme" tabir edilen teknikle birleştirilmektedir (Resim.29). İkincisi de, iki parça iğne yardımıyla "8" şeklinde bir alttan, bir üstten karşılıklı dikilerek birleştirilmektedir (Şekil 43).

İki parçanın birleştirilmesiyle bir bütün haline gelen ehram, örtünmek (bürünmek) için hazırdır.

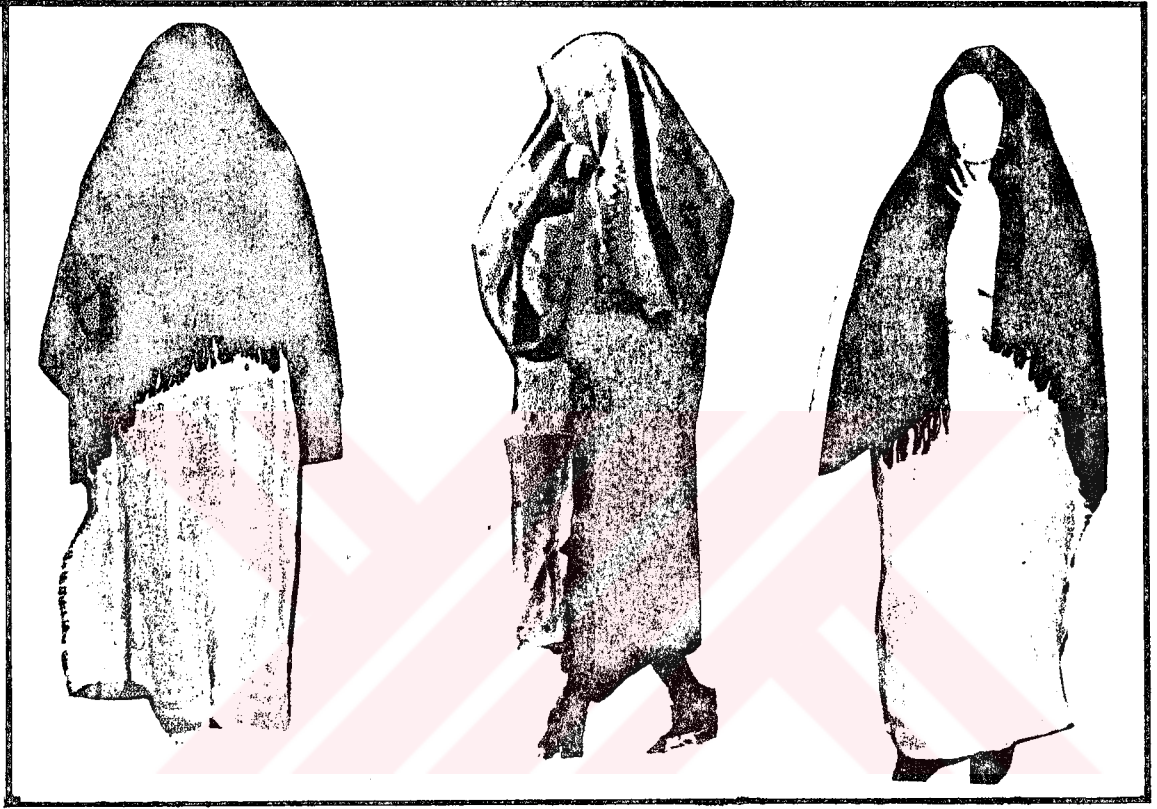
Ayrıca, kadınlar tarafından istenilirse, kısa olan felenek tarafına püsküller konulmaktadır. Püsküller konulurken telden geçirilerek aralara alınarak, sıkıştırılmaktadır. İstenirse üzerine tığ yardımıyla zincir çekilmektedir (bk. Dokunmuş Ehram Resimleri).

3.2.17. Ehramın Örtünme (Bürünme) Şekli

Örtünmek için hazır hale gelen ehramın kadınlar tarafından kendine özgü bir örtünme üslubu vardır.

Ehram örtünmek isteyen bir kimse, alttan giyisisinin üstüne belbağı bağlamış olması gerekir. Önce ehram ortalandıktan sonra çene altına kadar yüzü kapatılacak biçimde başa örtülür. Etek boyu, ehramı içerden çekip bel bağının arasına sokmakla yapılır. Sağ ve sol kalça üstünden çekilerek belbağının arasına sokulur. Aynı işlemi arka da uygulanır. Son olarak, yüzü kapatan kenar başın üstüne atılır. Bundan sonra bir el ile yaşmak tutulur gibi gözler, altından yüz kapatılmaktadır.⁶¹ Ayrıca örtülen ehram üzerine "atkı" denilen, bir kısmı ekose dokunmuş, eskiden pamuklu veya yün, şimdilerde sentetik yünlü elyaftan yapılan örtü örtülmektedir (Resim 30).

⁶¹Atılcan, s.110.

Resim 30. Ehram ve Atkı (İ.Coşkun ATILCAN' dan alınmıştır)

Erzurum ve Bayburtta, ehramın örtülmesi birbirinden farklı şekillerde olmaktadır. Yukarıda anlatılan şekillerde de bir değişiklik yoktur. Daha çok ehram kumaşının yönünde değişiklikler vardır.

Erzurum'da kadınlar tarafından örtülen ehramda, püsküllü olan bölümün bir ucu ayaklar hizasında, yere paralel olmaktadır. Ayrıca iki parçanın dikildiği dikim yeri, kadının belini ince bir çizgi halinde sarmaktadır. Felenek adı verilen kenarlar, karın hizasında öne gelmektedir (Resim 31).

Bayburt'ta kadınlar tarafından üretilen ehramlarda ise, püsküller yan kalça üzerine, ordan kollar altına ve aşağı doğru sarkıtılmaktadır (Resim 32). Dikim yeri arka tarafta baş, omuz, bel ve ayaklara doğru, vücudu ikiye bir çizgi halinde yer almaktadır (Resim 33). Felenek, ayak bileği hizasında, yere paralel durumdadır.

3.3. ERZURUM'DA HALEN EHRAH DOKUYAN KİŞİLER

- Dursun ÇAMKERTEN	Ilıca Ortaokulu Karşısı ILICA / ERZURUM
- Galip DEMİRTAŞ	Ağadede Sok. No: 24 ERZURUM
-Hacer ve Hatice KARAKURT	Aziziye Mah. Şerefiye Cad No: 74-39 ERZURUM
- İlhami DOĞAN	Vani Efendi Mah. Vani Efendi Cami Yanı ERZURUM
- Kadriye KÜÇÜK	Abdurrahman Ağa Mah. Mecidiye Sok.No: 8 ERZURUM
- Keziban KARACA	Aziziye Mah. Gazambar Sok. Kat 4 No:7 ERZURUM
- Müzeyyen POLAT	Aziziye Mah. 3. Huzur Sok. No:2 ERZURUM
- Nazile ZÜLAL	Aziziye mah. Gazambar Sok. 12.Blok Kat.4 No: 6 ERZURUM
-Nur Hayat DENİZ	Şükrüpaşa Mah. Tedaş Karşısı ERZURUM
- Safiye ÜLKÜ	Gaziler Mah. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Cad. No: 148 ERZURUM
- Seher KANTAR	Aziziye Mah. 3. Gazambar Sok. No: 11 ERZURUM
- Yaşar ZENGİN	Abdurrahman Ağa Mah. Libya Cad. Mumcu Sok. No: 12 GÖLBAŞI/ERZURUM

IV. BÖLÜM

EHRAMLA İLGİLİ ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. YAPILAN ANKETTEKİ AİLE VE ÇEVRE HAKKINDA BİLGİ

Erzurum'da ehram ve dokumacılığını ele alan bu çalışma, ayrıntılı olarak yapılmış ilk çalışmalardandır.

Araştırma alanı olarak, Erzurum-Merkez Şükrüpaşa, Kavak, Evrenpaşa, Gaziler, şehitler, Dağ ve Sanayi mahallerinde yaşayan aileler üzerinde incelemeler yapılmış, anket için bu bölgede eğitim veren 50. yıl İlköğretim Okulu seçilmiştir.

Bu sayede birçok aile çalışmamız içerisine alınarak, anketin güvenilirlik oranı yükselmiştir. Anket sorularının cevaplandırılmasında mümkün olduğu kadar doğruya ulaşmak amacıyla, araştırma bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırmada oluşturulan çizelgeler okul sınıf sıralamasına göre hazırlanmıştır.

Yukarıda adı geçen mahallerde, toplumun değişik kültür, ekonomi ve bölgelerinden ailelere sahip olunduğu için, çalışmaya objektiflik katacağı kanaati ile yola çıkılmıştır.

Erzurum'a bağlı ilçe, kasaba ve köylerde konaklama, ulaşım ve güvenlik gibi sorunlardan dolayı çalışma imkanı bulunamamıştır.

Yapılan ankete, öğrenciler ilk başta soruların ne amaçla yapıldığını anlayamamışlar, olaya karşı çekingen ve korkakça yaklaşmışlardır. Konu ayrıntılarıyla tekrarlanmış ve öğrencilerin katılımı sağlanmıştır. Anket yapılan sınıflarda sonucun güvenilir olması için, birkaç defa aynı sorular tekrarlanmıştır.

Yapılan anketlerde ailelerin;

a) Ailediki fert sayısı

b) Öğrenim durumu

c) Meslekleri

incelemeye tabi tutulmuş, bu konul ile ilgili sorular tek tek öğrencilere yöneltilmiştir.

Çizelge 1. Ailedeki Fert Sayısı

1. Çocuk	2. Çocuk	3. Çocuk	4. Çocuk	5. Çocuk	6. Çocuk	7. Çocuk	8. Çocuk	Daha Fazlaları	Annesi Yaşamayan	Babası Yaşamayan
3	9	22	26	19	12	8	2	4	4	7

4.1.1. Ailedeki Fert Sayısı

Ailedeki anne ve baba ankete dahil edilmemiştir. Ailedeki çocuk sayısı en azdan, en fazla olana doğru gösterilmiştir. Ayrıca ailedeki anne-babanın hayatta olup olmadıkları, bu bölüm içerisine alınmıştır (Çizelge 1). Bu bölümde 6.7 ve 8. sınıflardan birer tanesi ankete alınmıştır.

Çizelge 2. Anne Babanın Öğrenim Durumu

Öğrenim Durumları	Anne	Toplam Oran içindeki %	Baba	Toplam oran içindeki %
Okula gitmemiş ve okuma-yazma bilmeyenler	23	21.90	6	5.71
İlkokul Mezunları	58	55.23	54	51.42
Ortaokul Mezunları	16	15.23	28	26.66
Lise Mezunları	5	4.76	10	9.52
Üniversite Mezunları	-	-	3	2.85
Anne - Babası Yaşamayanlar	3	2.85	4	3.80

4.1.2. Öğrenim Durumu

Ailelerin öğrenim durumlarını tesbit edebilmek için şu bölümlere yer verilmiştir.

1. Okula gitmemiş ve okuma yazma bilmeyenler
2. İlkokul mezunları

3. Ortaokul mezunları
4. Lise mezunları
5. Üniversite mezunları
6. Anne - Babası yaşamayanlar

Bu araştırmada 6., 7. ve 8. sınıflardan birer şube anket içine alınmıştır. Şubeler gelişigüzel olarak seçilmiştir. Ayrıca mevcut toplam içinde okuma-yazma oranı % olarak alınmıştır (Çizelge 2).

4.1.3. Meslekleri ve Çalışan Diğer Fertler

Çizelge 3. Anne - Babanın Mesleği ve Çalışan Diğer Fertler

Meslek Kolları	Baba	Anne	Çalışan Diğer Fertler
Serbest meslek	26	-	22
İşçi	31	13	4
Memur	7	6	-
Esnaf	18	-	6
Emekli	3	1	-
Diğerleri	3	-	11
İşsiz (Bayanlar için ev hanımı)	9	80	-
Anne - babası yaşamayanlar	8	6	-

Bu çalışmada Çizelge 2'de olduğu gibi 6., 7. ve 8. sınıflardan birer şube alınmıştır. Şubeler gelişigüzel seçilmiştir. Ailelerin gelir düzeyleri ve meslek kollarını tesbit edebilmek için;

1. Serbest meslek
2. İşçi
3. Memur
4. Esnaf
5. Emekli
6. Diğerleri
7. İşsiz
8. Anne - Babası yaşamayanlar

bölümleri alınmıştır. Ayrıca aile ekonomisine katkıda bulunan diğer fertler ele alınmıştır (Çizelge 3).

4.2. ERZURUM'DAKİ KADINLARIN GÜNÜMÜZDE KULLANDIKLARI GİYSİ VE DIŞ GİYSİLER

Erzurum'da yöresel kadın giysileri olarak ehram, çarşaf ve manto giyilmektedir. Bununla beraber döpiyes elbese giyenler de vardır. Özellikle üniversite öğrencileri, devlet kuruluşlarında görevli bayanlar gibi.

Manto giyenlerden başı açık gezenler olduğu gibi, bir çoğu da eşarp örtmektedir. Kışın manto üzerine atkı kullananların sayısı da az değildir. Erzurum'da kadınlar arasında ehramı tamamen yüzüne kapatarak giyenler olduğu gibi, sadece gözleri veya yüzü tamamen açık olarak kullananlar da vardır.

Erzurum'da dış giysiler giyen bayanların bazılarının altında fantazi giysilere rastlanmıştır. Yetişkin kız ve kadınlar erkek yanında başlarını örtmektedirler. Gelinler, kayınbirader ve kayınpeder yanında yaşmak örterler.⁶² Genç kızlar babalarının yanında yaşmak örter, ağabeylerinin yanında sadece başlarını örterler, yüzleri açıktır.⁶³

Erzurum'da günümüzde kadınlar tarafından kullanılan giysi ve dış giysiler olarak; ehramı (ihram), çarşaf, manto ve döpiyes tesbit edilmiştir.

4.2.1. Ehram

Konuya ilişkin bilgiler ayrıntısıyla "Erzurum'da Ehram" başlığı altında verilmiştir.

⁶² Alın ve burun kapamak ve sadece gözler açık kalacak şekilde yazmayı başa örtmeye "yaşmaklamak" denir. Yaşmak, örtü manasında kullanılır.

⁶³ Görgünay, s.66.

4.2.2. Çarşaf

Tesettür amacıyla giyilen kadınların sokak giysilerine denmektedir.⁶⁴ Eskiden kadınların giydiği uzun sokak kıyafeti olarak tanımlanmakta, Farsça Çar-i Şeb, Çar-Şeb, kaplanan örtü.⁶⁵

Çarşaf kelimesi Farsça “çöder-şeb” den (gece örtüsü) bozularak Türkçeye girmiştir. İslam ülkelerinde kadınların tesettür gereği ev dışında giydikleri üstlûğe denir. Genel kurallara uymak mecburiyeti dolayısıyla, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan gayr-i müslim kadınlar da aynı geleneği uygulamışlardır.

İran ve Afganistan’da halen “çöder, çuder” adıyla kullanılan çarşaf, menşe itibariyle yatak ve yorgan örtüsü olmasından dolayı bu adı almıştır. Nitekim ilk zamanlar tek parçadan yapıldığı ve bugün Anadol’nun bazı bölgelerinde yalnız olarak “çar, bürük ve bürgü” adlarıyla anıldığı bilinmektedir.⁶⁶

Çarşaf, Türkiye’ye Tanzimat döneminde hacca gidip gelenler tarafından Araplar veya İranlılardan alınmak suretiyle memleketimize girmiştir. Çarşaf bir yasa ile emredilmiş, bir yasa ile de yasaklanmıştır.⁶⁷ Bu yasağa sadece saraya girilirken uyulmuştur. Bu yüzden halk çokça kullanmıştır. Günümüze kadar ulaşan çarşaf, başta Erzurum olmak üzere Anadolu’nun birçok ilinde kullanılmaktadır.

Çarşaf, başla birlikte vücudun üst kısmını örten pelerine ayaklara kadar belden aşağısını örten eteklikten ibarettir. Çarşaf, Türkiye’de çeşitli dönemlerde değişik şekil ve renklerde kullanılmış ve biçimlerine göre uçkurlu, yandan yırtmaçlı, dolma, torba gibi adlar almıştır. Anadolu’da kullanılan iki çarşaf vardır. Bunlardan birisi büzgülü, diğeri de pelerinli olandır. Erzurum’da daha çok büzgülü çarşaf kullanılmıştır.⁶⁸ Şu anda en çok kullanılan büzgülü çarşafdır (Resim 8).

⁶⁴ İslam Ansiklopedisi, VI, s.237.

⁶⁵ Meydan Loreus, III, s.150.

⁶⁶ R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim - Kuşam Süsleme Sözlüğü*, Ank, 1967, s.65-68.

⁶⁷ Bu konuda “Türkiye Giyim Tarihçesi” bölümünde bahsedilmiştir.

⁶⁸ Atılcan, s.112.

a. Büzgülü Çarşaf

b. Pelerinli Çarşaf

Resim 30. GÜNDELİK ÇARŞAFLAR

Erzurum'da kullanılan büzgülü çarşaf, etek kısmı bol büzgülü olup, üst kısmı ise etekle birleşik, önden açık pelerin görünüşündedir. Pelerinin başa gelen kısmında bağcıklar vardır. Bunlar başın arkasından bağlamaya yarar. Sadece göz ve kaşlar görünecek şekilde yüz örtülür.

Eskiden Erzurum'da çarşaflar önceleri el tezgahlarında dokunan yünlü ve pamuklu kumaşlardan yapıldı, daha sonra ipekleri, Avrupa kumaşlarından yapılanları (biriman-yapay ipek ve polyester ürünler) ve hazır konfeksiyon olarak satılanları, giyenin ekonomik durumuna göre kullanılagelmiştir.

Genellikle ipekli siyah kumaşlardan yapılan çarşafların en makbülü Harput kumaşından yapılan çarşaflardı. Çarşaflar siyah, lacivert, mor, güvez, nefti renklerde kullanıldığı gibi, eskiden özellikle gençler tarafından mavi, turkuaz, yeşim ve leylaki gibi renkler kullanırdı. Eskiden Erzurumlu kadınlar tarafından Trabzon ve Bitlis çarşafları çokça tutulanlardı.

Eskiden çarşafların desenli olanları da kullanırdı. Şam'ın sırmalı ve yanar döner çizgili çarşaflar meşhur olanlardandı.

Günümüzde Erzurum'da çarşaf giyenler, orta yaşta (30-40) ki kadınlar ile daha yaşlı olanlarıdır. Çok az olmak üzere 20 ile 30 yaş arasındaki kadınlar çarşaf giymekte, çok nadir olarak da bu yaşın altındaki kızlar giyinmekteler.

Genç kızların çarşaf giymeye başlamasında "çarşafa girmek" denilmektedir.

Kıyafet devrimi (1925) ile Erzurum'da çarşaf giyenler nisbeten azalmıştır. Özellikle 1980'den sonra yerini mantoya bırakmıştır.

4.2.3. Manto

Ehram ile birlikte çarşaf tarihi sürecini tamamlarken, yerini yavaş yavaş mantoya bırakmaktadır.

Manto, gerek kullanım kolaylığı, bol çeşidi, gerekse ucuz ve dayanıklılığı ile son yıllarda beğenilen dış giyim olarak toplumumuzda yerini

almıştır. Çeşitli konfeksiyon firmalarının bu işe el atması ile yeni tarasımlarla modeller geliştirilmiş ve halkın beğenisine sunulmuştur.

Manto, özellikle genç bayanlar arasında çokça tutulmuştur. Bu da, diğer dış giysilere olan talebi azaltmış, ileri yaşta olan bayanları da içine almıştır.

Erzurum'da kullanılan dış giysilerden ehram ve çarşafın giyim oranı, mantoya nazaran daha da düşmüştür. Özellikle son yıllarda üniversite okumak için gelen bayan öğrenciler tarafından manto çokça kullanılmaktadır. Erzurumlu bayanlar arasında, gün geçtikçe bu yolla etkilenme artmaktadır.

Manto kumaşı, otomatik dokuma makinalarında dokunmakta, konfeksiyoncular tarafından hazır hale getirilip, halka sunulmaktadır.

Erzurum'da son yıllarda "tesettür giyim" adıyla bir çok konfeksiyoncu açılmıştır. Bu konfeksiyoncular İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Gaziantep gibi tekstil merkezlerinden getirdikleri malları çeşitli tanıtım ve kampanyalarla halkın hizmetine sunmaktadırlar.

Erzurum'da şu an ortalama olarak manto fiyatları 6.5 milyon ile 8 milyon lira arasındadır. Bunların altında ve üstünde fiyatlar talebe göre değişmektedir. Mantolar arasında en çok omuzdan ve göğüs hizasından pileli olanlar ile mevsimlik tipleri tutulmaktadır.

4.2.4. Döpiyes

Döpiyes, özellikle genç bayanların tercih ettiği, etek ve ceketten oluşan ikili takımdır. Mevsim şartlarına göre kalın yahut ince kumaşlardan yapılmaktadır. Dar, pileli, basenden pileli, kloş etekler, üzerlerine giyilen uzun ya da normal ceketler döpiyes takımını oluşturmaktadır.

Bazen manto ve pardesü altına da giyilen döpiyes takımlar, bayanların özel toplantılarda tercih ettikleri giysilerdir. Tesettür giysisi olmayıp, çalışan özellikle öğretmen, avukat gibi memur hanımların ve dış giysi kullanmayan örtülü bayanların giydikleri kıyafetlerdir.

Dar etek ve ceketten oluşan döpiyes takımlarında genellikle sade kumaşlar tercih edilirken, pileli eteklerde desenli kumaşlar, kloş eteklerde puanlı ve kareli kumaşlar tercih edilmektedir. Erzurum'da bayanların kalın kumaşlardan yapılmış döpiyes takımlarını, şal ve başörtüsü tamamlamaktadır.

Günümüzde tekstil alanındaki hızlı gelişmeler yeni ürünlerin piyasaya sürülmesini hızlandırmakta, bu alanda yapılan reklamlar, ürünlerin halk tarafından tüketilmesini kolaylaştırmaktadır. Gelişen dünya içerisinde yerini saptama çalıyan bayanlarımız, özellikle tekstil alanındaki çalışmaları yönlendirmekte ve değişik modeller talep ederek bu sektöre yön tayin ettirmektedir. Artan talep ihtiyacını karşılamaya çalıyan konfeksiyoncular, değişik modelleri hanımların beğenisine sunmuş ve ikili takımlar (döpiyesler) tercih edilen ürünler halini almıştır.

4.2.5. Günümüzde Kullanım Oranları

Ehram, çarşaf, manto ve döpiyesin kullanım oranlarının tesbit edebilmek için anket alanındaki öğrencilere tek tek sorularak sonuca ulaşılmıştır. Çalışmanın dana güvenilir olması için okuldaki tüm sınıflara yer verilmiştir.

Adı geçen giysilerin her sınıfta "yaşlı bayanlar" ve "genç bayanlar" şeklinde giyim oranları ayrı ayrı alınmıştır.

Çevrenin ve sınıf arkadaşlarının öğrenci üzerine olan baskısından dolayı, döpiyes ve diğer tarzlardaki giysileri kullanan ailelerin öğrencileri, soruları cevaplamada tedirginlik çekmişlerdir. Bu yüzden bu bölümde sonuç sağlıklı olmayabilir.

Kadınlar tarafından giysilerin birkaçının değiştirilerek giyildiği görülmüş, bunlar çizelgeye; ehramla mantoyu, ehramla çarşafı, çarşafı mantoyu birlikte giyenler şeklinde alınmıştır.

Çizelge 4. Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları

6. SINIFLAR (Toplam 5 Sınıf)

Dış Giysiler	Yaşlı Bayanlarda Giyim Sayısı						Yaşlı Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı	Genç Bayanlarda Giyim Sayısı						Genç Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı
						Top.							Top.	
	6A	6B	6C	6D	6E			6A	6B	6C	6D	6E		
Ehram	16	7	19	19	13	74	22.76	2	2	1	3	2	10	7.42
Çarşaf	6	3	3	9	7	28	8.61	4	3	2	2	4	15	11.02
Manto	19	22	19	20	18	98	30.15	30	14	13	16	12	85	62.50
Ehram + Manto	17	18	16	15	13	79	24.30	-	1	-	2	-	3	2.20
Ehram + Çarşaf	5	6	9	4	4	28	8.61	-	-	1	-	-	1	0.30
Çarşaf + Manto	2	6	1	1	2	12	3.69	-	2	-	-	3	5	3.67
Döpiyes vb.	-	2	1	3	1	6	1.84	7	4	3	2	1	17	12.50

Çizelge 5. Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları

7. SINIFLAR (Toplam 5 Sınıf)

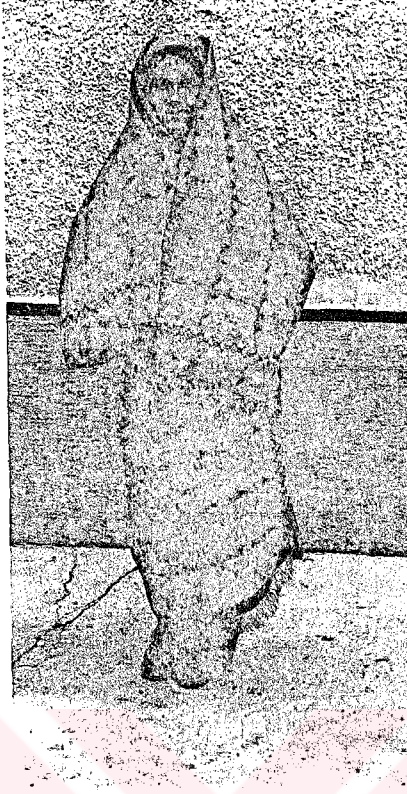
Dış Giysiler	Yaşlı Bayanlarda Giyim Sayısı						Yaşlı Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı	Genç Bayanlarda Giyim Sayısı						Genç Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı
	Top.							Top.						
	7A	7B	7C	7D	7E	Top.		7A	7B	7C	7D	7E	Top.	
Ehram	8	18	12	10	12	60	22.47	3	4	-	2	2	11	7.33
Çarşaf	6	4	2	6	8	26	9.73	3	1	6	3	4	17	11.33
Manto	18	22	17	16	12	85	31.83	19	18	18	20	13	88	58.66
Ehram + Manto	9	11	10	6	8	44	16.47	1	7	3	-	-	11	7.33
Ehram + Çarşaf	16	4	6	6		41	15.35	2	2	-	-	1	5	3.33
Çarşaf + Manto	1	-	-	3	-	4	1.49	-	-	-	-	-	-	-
Döpiyes vb.	1	1	-	3	2	7	2.62	6	7	-	1	4	18	12.00

Çizelge 6. Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları

8. SINIFLAR (Toplam 4 Sınıf)													
Dış Giysiler	Yaşlı Bayanlarda Giyim Sayısı				Yaşlı Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı	Genç Bayanlarda Giyim Sayısı				Genç Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı			
	8A	8B	8C	8D	Top.	8A	8B	8C	8D	Top.			
Ehram	14	8	11	9	42	2	3	2	1	8			
Çarşaf	5	6	3	9	23	1	4	3	8	16			
Manto	19	18	22	24	83	16	19	14	22	71			
Ehram + Manto	5	9	16	18	48	6	1	6	1	14			
Ehram + Çarşaf	21	16	8	3	48	2	5	-	-	7			
Çarşaf + Manto	1	-	-	1	2	-	1	-	-	1			
Döpiyes vb.	-	2	2	1	5	3	1	1	6	11			

Çizelge 7. Erzurum'daki Kadınların Dış Giysilerinin Kullanım Oranları (Toplam)

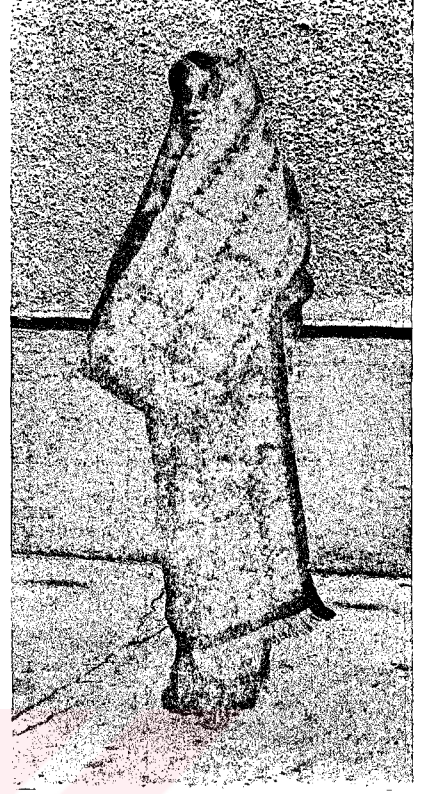
6., 7. ve 8. SINIFLAR (Toplam 14 Sınıf)													
Dış Giysiler	Yaşlı Bayanlarda Toplam Sınıflarda Giyim Sayısı				Yaşlı Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı	Genç Bayanlarda Toplam Sınıflarda Giyim Sayısı				Genç Bayanlarda Mevcuda Göre % Oranı			
	6. Sınıflar	7. Sınıflar	8. Sınıflar	Toplam		6. Sınıflar	7. Sınıflar	8. Sınıflar	Top.				
Ehram	74	60	42	176	20.87	10	11	8	29				
Çarşaf	28	26	23	77	9.13	15	17	16	48				
Manto	98	85	83	266	31.55	85	88	71	244				
Ehram + Manto	79	44	48	171	20.28	3	11	14	28				
Ehram + Çarşaf	28	41	48	117	13.87	1	5	7	13				
Çarşaf + Manto	12	4	2	18	2.13	5	-	1	6				
Döpiyes vb.	6	7	5	18	2.13	17	18	11	46				

Resim 31

Ehramın Erzurum'daki Örtünme Şekli

(Atatürk Üni. Halıcılık Enstitüsü'nden)

Resim 32. Ehramın Bayburt'taki

Örtünme Şeklinin Yandan Görünüşü

Resim 33

Ehramın Bayburt'taki Örtünme Şekli

Çizelgelerde görüldüğü gibi sonuç olarak; yaşlı bayanlarda toplam ehram kullanımı % 20.87, çarşaf % 9.13, manto % 31.55 ve döpiyes % 2.13 oranındadır. Bunun yanısıra ehramla mantoyu birlikte kullananlar % 20.88, ehramla çarşaf % 11.87, çarşaf la mantoyu % 2.13 oranındadır.

Genç bayanlarda toplam ehram kullanımı % 7.00, çarşaf % 11.59, manto % 58.93 ve döpiyes % 11.11 oranındadır. Bunun yanısıra ehramla mantoyu birlikte kullananlar % 6.76, ehramla çaryafı % 3.14, çarşaf la mantoyu % 1.44 oranındadır.

Çizelgeye bakıldığı zaman, yaşlı ve genç bayanlarda manto (yaşlı % 31.55, genç % 58.93) kullanım oranı, özellikle genç bayanlarda oldukça yüksek görülmektedir. Yaşlı bayanlarda ehram kullanımı % 20.87 iken, genç bayanlarda bu oran % 7.00 ile daha aşağılara düştüğünü görülmektedir.

Yaşlı bayanlarda gün geçitçe ehram kullanımına karşı ilgi azalırken, genç bayanlarda bu oran daha düşüktür. Öyleki, birçok genç bayan ehramı tanımamaktadır. Sadece dışarıda kullananları görmektedir.

Diğer taraftan ehramla mantoyu karışık olarak giyenler, daha çok yaşlı bayanlardır. Gündelik işlerinde ehramı kullanırken, çarşıya pazara çıkarken manto kullanmaktadırlar. Genç bayanlarda ise bu oran daha düşüktür.

Döpiyes vb giysiler yaşlı bayanlar tarafından daha az kullanırken, genç bayanlar arasında özellikle orta öğretimde ve yüksek öğrenimde okuyanlarla devlet dairelerinde bulunanlar arasında daha çok kullanmaktadırlar.

Bunların sonucu olarak; Gelişen toplumun diğer devletlerle irtibatı, çağa ve batıya ayak uydurma isteği, giysilerimizi de bütün alanlarda olduğu gibi ister istemez etkilemektedir. Bu oranda ehram kullanımı da nasibi almıştır. Bu kayboluşa karşı, toplum olarak gönüllü olduğumuz açık-seçik görülmektedir.

Bu kayboluşu engellemek toplumsal bir güç gerektirdiği için, ehram kullanımını farklı alanlara taşıyarak yaşatılması düşünülmelidir.

4.3. EHRAM KUMAŞININ DİĞER ALANLARA UYARLANMASI

Bugüne kadar ehram kumaşının farklı alanlara uyarlanarak yaşatılması düşünülmese rağmen, bu ana kadar bu alanda yapılan çalışmalar bir kaç taneyi geçmemektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda; şu an Erzurum - Yakutiye Medresesi ve Etnoğrafya Müzesinde sadece fotoğrafları sergilenen ehram kumaşından konfeksiyona uyarlanmış yelek, atkı, aba, şal gibi resimler yer almaktadır.

Bu çalışmanın bu bölümünde kadın manken üzerine giydirilmiş, kenarları aynalı kutu ile nakışlanmış ve bunu destekleyen saat kordonu nakışlı bir şal yer almaktadır. Aynı bölümün diğer bir parçasında kadın manken üzerine sarılmış bir düz felenek dokuma, iç bölümünde elma şeleği nakışlı ve uzun püsküllü bir atkı yer almaktadır. Ayrıca yan tarafındaki bölümünde üzerine ehram kumaşı geçirilmiş, ceviz kanadı nakışlı bir yelek yer almaktadır (Resim 34).

İkinci fotoğrafta, felenek böümü kenarları oluşturulmuş, haşiyeli nakışı üzerine, saat kordonu nakışı enlemesine düzenlenmiş, uzun püsküllü aba, bir çocuğun eşliğinde sergilenmiştir (Resim 35).

Üçüncü fotoğrafta, iki tane yelek üzerine saat kordonu ve haşiyeli nakışlı ehram kumaşları yerleştirilmiş, altında felenek dokulu pirinç deni nakışlı atkı ve model üzerine giydirilmiş bir aba yer almaktadır (Resim 36).

Dördüncü fotoğrafta, üç tane yelek üzerine ehram kumaşı geçirilmiş, saat kordonu ve pirinçdeni nakışlı fotoğraf bulunmaktadır (Resim 37).

Beşinci fotoğrafta, zigzag haşiyeli nakışı, bunun üzerine enine düzenlenmiş saat kordonu nakışı, kenarları felenekle çevrilmiş bir aba, altında ise omuzu açık, zigzag haşiyeli, iç tarafı pirinçdeni nakışlı ve altı uzun püsküllü bir yelek yer almaktadır (Resim 38).

Bu alanda yapılan bir diğer çalışma ise, Erzurum-Kız Meslek Lisesi öğrencileri tarafından 1995 Ekim ayında yapılan bir sergide, eserlere yer verilmiştir.

Okul idaresinin izni olmadığı için bu sergiden fotoğraf çekilememiştir. Bu sergiden bir önceki çalışmanın benzeri örnekler yer almaktadır.

Ehram kumaşının konfeksiyona uyarlanması, verilmiş örneklerin dışında blue jeans pantolan ve yeleklerinde, erkek ve kadın kemerlerinde, el çantası, pazar çantası, bayan çantası, spor çanta ve bont çantalarında, cüzdanlarda, yazlık bay ve bayan ayakkabılarında, şal ve fülarda çeşitli nakışlarla ehram kumaşını kullanmak mümkündür (Şekil 44).

Diğer alanlarda ehram kumaşı, masa, buzdolabı, sehpa, camekan, vitrin vb. örtülerinde, perde, tül perde ve bordürü şeklinde kullanılabilir. Bunlar bir mekan üzerinde düşünülerek tasarlanmış ve çeşitli ehram nakışlarıyla gösterilmiştir (Şekil 45).

Bu alanda yapılacak uygulamanın geniş bir teşkilat ve maddi olanak istemesinden dolayı, sadece tasarım safhasında kalınmış ve bununla yetinilmiştir.

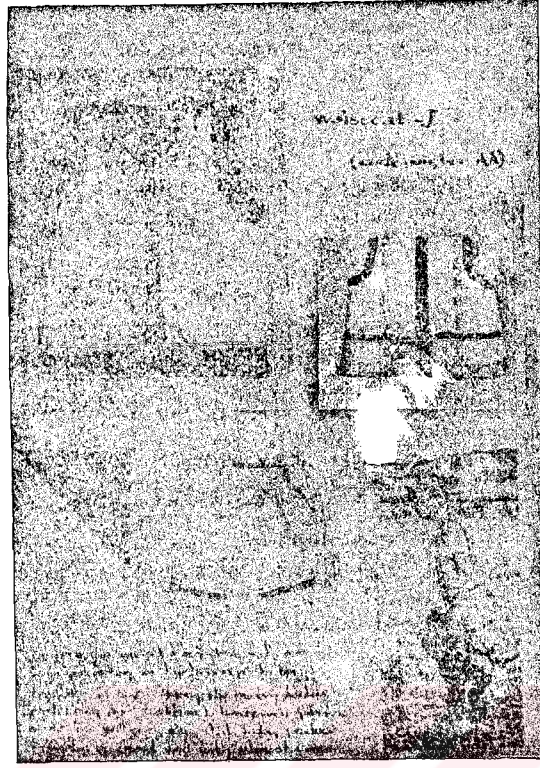

Resim 34.

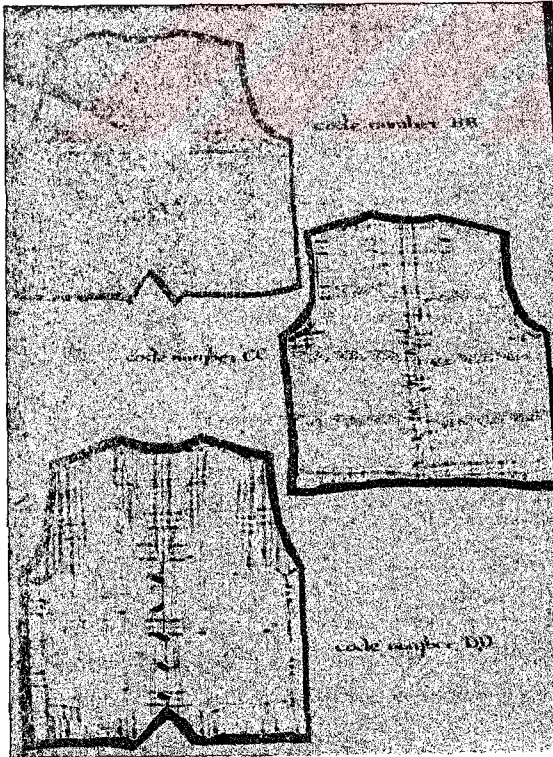
Kadın Manken Üzerine Yerleştirilmiş Ehram Kumaşından Atkı, Yelek ve Şal

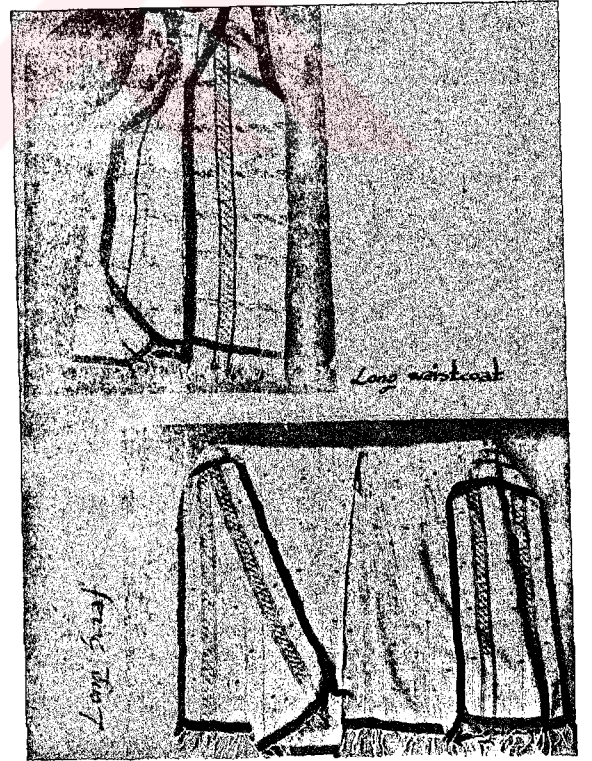
Resim 35. Ehram Kumaşından Yapılmış Aba

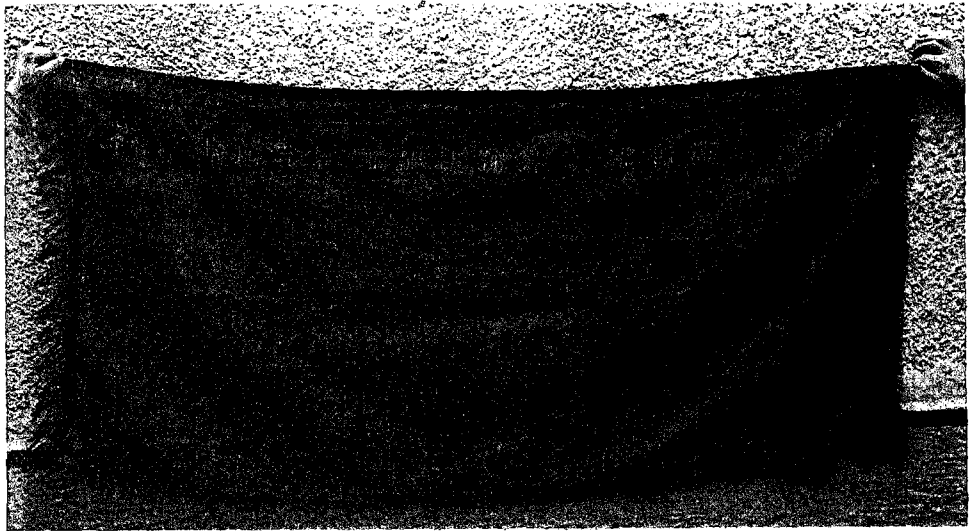
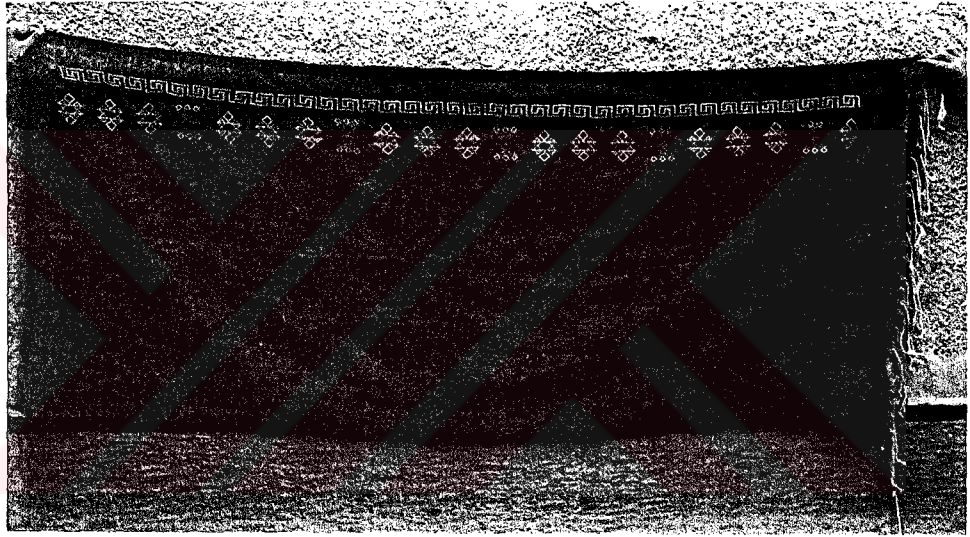
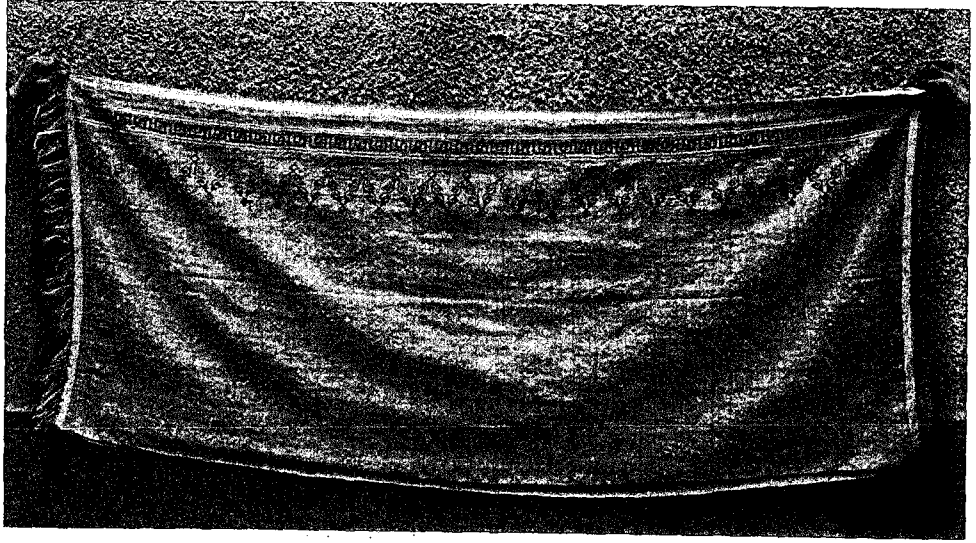
Resim 36. Eham Kumaşından Yapılmış Yelek, Atkı ve Modelde Aba

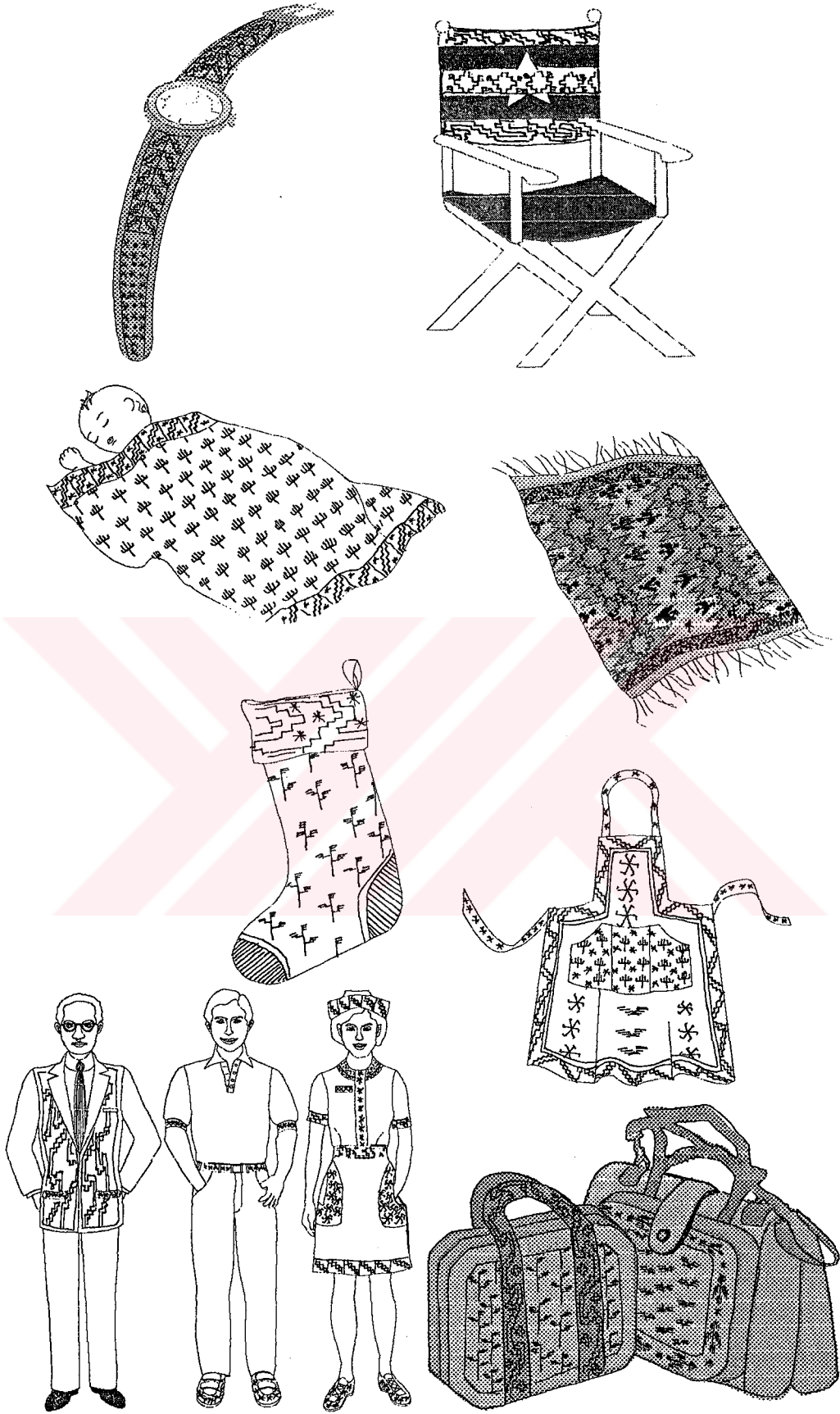
Resim 37.
Eham Kumaşından Yapılmış Yelekler

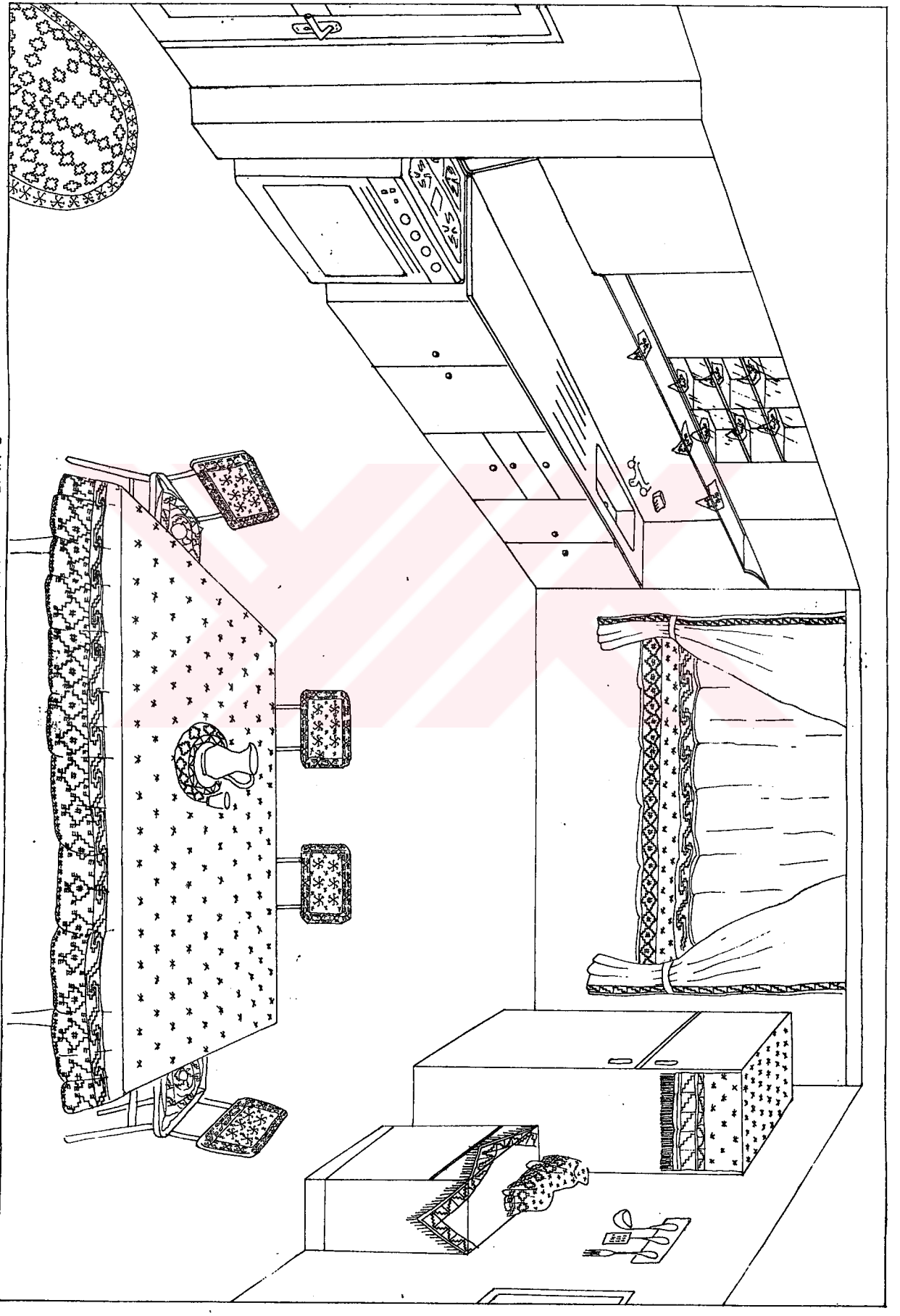
Resim 38. Eham Kumaşından Yapılmış
Aba ve Omuzsuz Yelek

Resim 39. Eli Belinde Motifinin Kanaviçe Ehrama Uyarlanmış Şekilleri
(Atatürk Üni. Halıcılık Enstitüsü'nden)

Şekil 44. Eham Kumaşından Konfeksiyona Uyarlanmış Şekiller

Şekil 45.

Bir Mekan'da (Mutfak) Enram Kumaşının Şekilleri

SONUÇ

Türk Giyimi, devirlere göre çeşitli etkilerle değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik genel yapısında değil, biçiminde meydana gelmiştir.

Cumhuriyet tarihinin başlangıcında "Kıyafet devrimine rağmen, geleneklere bağlı kalınarak gruplaşmalar olmuş, hatta aynı bölgedeki şehirlerde değişik kıyafetler kullanılmıştır"⁶⁹

Anlaşılan o dur ki; geleneklerimiz içerisinde büyük bir yeri olan giyim-kuşam tarz ve şekilleri, diğer sosyal alanlardaki gibi, köklü değişiklikleri kabul etmemektedir. Bunun gerçekleşmesi zamana ve büyük etkileşimlere bağlıdır.

Gelişen toplumumuzun diğer devletlerle irtibatı, çağa ve batıya ayak uydurma isteği, giyim - kuşamımızı da ister istemez etkilemektedir. Bu oranda araştırma konumuz olan ehram ve ehramcılık da nasibini almaktadır.

Bu kayboluşu toplum olarak benimsediğimiz açıktır. Engellemek ise, toplumsal bir güç gerektirdiği için, geleneksel giysilerimiz içine giren ehramı, halkın benimsediği şekilde farklı kullanım alanlarına taşıyarak, yaşatılması sağlanmalıdır.

⁶⁹ Görgünay, s.167.

LİTERATÜR ÖZETİ

EHRAM HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Ülkemizde kadın giysileri üzerine, özellikle ehram üzerine yapılan araştırmalar çok sınırlı kalmıştır. Araştırmayı daha çok bu işle uğraşan dokuyuculardan ve yöre halkından öğrendik.

Bugüne kadar "ehram" konusunda tesbit edebildiğimiz kadarıyla iki çalışmaya rastlanılmaktadır.

Bu çalışmalardan birincisi, Fatma OKUR ⁷⁰ tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmada amaç olarak dokuyuculuğu ve kullanım alanları incelenmektedir.

Sonuç olarak; Ehram yurdumuzun çeşitli illerinde kullanılmaktadır. Dokuma ve nakış farklılığı ile çeşitlilik arz etmektedir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum ve civar illerinde kullanılmaktadır.

Ehram (İhram): Çarşaf yerine kullanılan örtüdür. İnce, yün ipten dokunur. Beyaz, kahverengi ve siyah renkleri vardır. Beyaz renkliler dışarı için kullanılır. Eni bir metreye yaklaşan iki parçadan oluşur. Üzerinde çeşitli motifler vardır. Bu motifler tezgahta ve elde yapılır. Geziye çıkan bayan bu örtüye iyice bürünür, hiçbir yeri görünmez. İnce yünden örüldüğü için, kadınlar önünü rahatlıkla görebilmektedirler.

Günümüzde ehram giyenler gittikçe azalmaktadır. Bunların yerin otomatik tezgahlarda dokunmuş konfeksiyon işleri almaktadır.

Tesbit ettiğimiz ikinci araştırmacımız Zeki Erverdi⁷¹ "Erzurum'da Ehram" dokumacılığını incelemektedir.

Bu araştırmadan sonuç olarak şunlar çıkartılmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı 1950 yılı itibariyle, Erzurum'da ehram ve dokumacılığı yaygın bir haldeymiş. Cumhuriyetin ilanı ve kılık kıyafet kanunu

⁷⁰ Fatma Okur, *Ehram*. Gazi Üni. Gazi Eğt. Fak. Resim-İş Eğitimi Bölümü (Basılmamış Bitirme Tezi) Ankara 1975, 31 sf. 23 Ft. Çizim. İp Örnek.

⁷¹ Zeki Erverdi, *Erzurum'da Ehram*, Ankara Üni. Ziraat Fakültesi (Basılmamış Bitirme Tezi); Ankara 1950, s.25.

olmasına rağmen Osmanlı'nın yıkılışı üzerinden bir nesil bile geçmemiştir. Halkın geleneksel giysilerinden olan ehramın anne ve büyükanneler tarafından giyildiği bizzat kızları ve torunları tarafından görülmüş, kendileri de kullanmışlardır.

Küçük el sanatlarını geliştirmek için devlet dokuyuculara tezgahlar dağıtmaktaydı. Ehram dokuyucusu talep fazlalığından bu işi zevkle yapmaktaydı.

KAYNAKLAR

- ACAR, Belkıs *Kaybolan Değerlerimiz. Türkiye'miz 6-17* (Ekim 1975).
- AKDEVELİ, Y. *Türkiye'de El Tezgahları Dağılışı ve Kapasiteleri*, İstanbul, Mensucat Meslek dergisi 12, 1949.
- AKTAN, Sevim *Anadolu'da Giyim Zevki ve Farklı Giyim Çeşitlerinin Nedenleri*, İstanbul, Türk Folkloru Sayı: 46, Mayıs 1983.
- ALEXANDIR, W. *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*. (Çeviren : Muharrem Feyzi) 1984.
- ALTAY, Fikret *Türk Kumaşları. Sanat Dünyamız. 1.1* (Mayıs 1974).
- ATILCAN, İhsan Coşkun *Erzurum Barları ve Yörsel Giysileri*. İstanbul. Erzurum Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Yayınları. 1991.
- ALTINBAŞ, Doç. Dr. E. Tekin *Köy Sanatları*, (Ders Notu) Ankara Üni. ziraat Fak., Teksir No: 20, 1979.
- AYTAÇ, Çetin *El Dokumacılığı*. İstanbul, M.E. Basımevi, 1982.
- BENERLİ, Reşat *Küçük Sanatlar ve Mensucatın Küçük Sanatlar Bünyesindeki Ehemmiyeti*, Mensucat Meslek dergisi, 1., 2., 6. Sayı.
- BEYGU, A.Ş. *Erzurum Tarihi*. Erzurum., 1936.
- BULUT, Sabahattin *Damla Damla Erzurum*. Ankara, Demircioğlu Mat. 1989.
- ÇAKAN, İsmail L. *İslam'da Kılık Kıyafet ve Örtünme*. İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayını, 1987.

- ÇAY, Abdülhaluk M. *Türk Milli Kültüründe Hayvan Motifleri (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)*. Türk Kültür Araştırma Enstitüsü, 1990)
- ÇARAPÇI, Zekai *Tekstil Teknik Bilgileri*, İstanbul, Dizer Konca Matbaası, 1973.
- DOĞANAY, Hayati *Erzurum'un Genel Coğrafi Özellikleri, Şehr-i Mübarek Erzurum*. Ankara 1989.
- GİRİŞKEN, Nermin *Erzurum ve Köylerinde Halıcılık*, Erzurum, Atatürk Üni. 50. yıl Armağanı, Sayı 1.
- GÖNÜL, Macide *Türk Elişleri Sanatları 16-19 yüzyıl*. İş Bankası 1973.
- *Türk El Dokumalarının ve Halılarının Etnoğrafyadaki Yeri*. İstanbul, T.C. kültür Bakanlığı Milil Folklor Araştırma Dairesi Bşk. Uluslararası Türk Folklor Kongresi I. 1975.
- GÖRGÜNAY, Neriman *Erzurum Merkez İlçesi ve Civar Köylerinde Kadın Giyimi Üzerine Araştırmalar*, Erzurum. Atatürk Üni. 1973.
- İMER, Zahide *Dokuma Tekniği*, Ankara. 1987.
- JAMES, Goodwin *Picturesque Represantation Of The Dresse And Moners Of Turkish*. (Çeviren. Muharrem Feyzi, 1933), London, 1888.
- KOÇU, Reşat Ekrem *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul, Sümerbank Gen. Müd. Yayını, 1969.
- KOSSWIG, Leonore *Anadolu'da Dokuma Yaygılar*. Türkiyemiz 5, İstanbul.
- ÖZ, Tahsin *Türk Kumaş ve Kadifeleri*, Cilt 1-2.
- ÖZ, Tahsin *Eski Türk Dokumacılığı, Türk Dokumacılık Tarihine Bir Bakış*, Mensucat Meslek Dergisi, 3, s.1

- ÖZBEL, K. *Anadolu Kadın Kılık-ları Klavuz Kitapları. XIII, C.H.P. Yayınlarından, Ankara.*
- SERGEANT, R.B. *Islamic Textiles. Materials For a History Up The Mongol Conquest, Beyrut, 1977.*
- SEVGİ, Türkan *Giyim Teknolojisi. Ankara. Kadioğlu Matbaası, 1979.*
- SEVİN, Nureddin *13 Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1973.*
- SEZEN, Yrd. Doç. Dr. Lütfi *Erzurum Şehir Folklorü. Erzurum. Er-Vak Yayınları, 1994.*
- SÜSLÜ, Özden *Tasvirler-e Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri. Ankara 1989.ys*
- TAŞÇIOĞLU, Mukaddere *Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kıyafetleri. Kadının Sosyal Durumu Tetkik Kurumu Yayınları, Sayı 5, Ankara.*
- TEZCAN, Hülya *Atlaslar Atlası, Pamuklu Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu, Yapı Kredi, 1993.*
- TUĞLACI, Pars *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları. İstanbul, 1984.*
- URAS, T. Güngör *Türkiye'de Küçük Sanayi ve El Sanatları. Ankara, DPT Müşteşarlığı 768, İPD, 269, 1969.*
- ÜNVER, Süheyl *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1987.*
- YAĞAN, Şahin Yüksek *Türk El Dokumacılığı. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1978.*
- YATMAN, Nureddin *Türk Kumaşları, Ankara. Maarif Matbaası, 1945.*
- YENER, Enise *Eski Kadın Kıyafetleri ve Giriş Tarzları. Ankara, 155.ys*

- YURTGÜVEN, H. Mehmet *Mensucat.* İstanbul, İstanbul Matbaacılık, 1949.
- YÜCEL, İrfan *Hacc Rehberi.* Ankara. Diyanet Vakfı Yayınları, 1, 1994.

ÖZGEÇMİŞ

Âdem ÇELİK (Niğde 1970), ilk, orta, ve liseyi Niğde’de okudu. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü, Tekstil Ana Sanatı Dalı’ndan 1993’de mezun oldu. Aynı yıl Erzurum 50.Yıl İlköğretim Okulu Resim-İş Öğretmenliğine ataması yapıldı. Bu arada Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Halı-Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Bölümü’ne Yüksek Lisans Öğrencisi olarak alındı. 1996’da Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü’ne Uzman (Desinatör Ressam) olarak alındı. Halen bu göreve devam etmektedir.

